

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Zdravotně sociální fakulta

Poruchy chování - šikana

Diplomová práce

Vedoucí práce:

PhDr. Libuše Vlášková

Autor:

Kateřina Vlková

Datum odevzdání práce: 5.5.2008

Behaviour disorders – bullying

Key words: behaviour disorders, social-pathological phenomena, bullying, basic school, prevention, aggression

For one reason or another, it is not easy for some young people to cope with personal and social requirements, conflicts, school problems and other difficult situations in their lives. Drug abuse, playing truant, bullying, vandalism and other forms of socially pathological, undesirable behaviour often become an unwelcome alternative solution.

The aim of this thesis titled Behaviour disorders – bullying was to find out what the experience with bullying was among the 9th graders of cooperating basic schools in Tábor, as well as to describe how these problems are dealt with by the teachers at the schools in question. The research was carried out on the basis of structured questionnaires addressing pupils in the 9th year of their study at chosen schools in Tábor.

Other cooperating institutions and persons were prevention consultants and teachers in particular schools, the methodologist of social-pathological phenomena prevention department of the educational psychology advisory centre in Tábor, the Institute for further education of teachers, and the Centre of school services in Tábor.

Aggression and bullying currently represent a threat that is present in children's lives from the early years of school attendance and can aggravate with their age. The problem does not concern the children alone but also the adults and the whole society.

To disclose bullying can be very difficult even for an experienced teacher. Fear appears to be the most serious factor – not just among the victims but also among the offenders and other participants.

Dealing with these problems and stopping vexation at the level of the entire society is a complicated, long-term process. It is necessary to start the education early and familiarise the children with moral and social rules. The inevitable precondition is the cooperation of all subjects involved in this process. They have to be informed on the causes, forms, prevention methods and consequences related to the problem.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Poruchy chování – šikana vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 5.5.2008

podpis studenta

Poděkování

Poděkovat bych chtěla zejména své rodině za podporu a trpělivost, kterou mi poskytují po celou dobu mého studia.

Další díky patří všem vyučujícím, zvláště paní PhDr. Libuši Vláškové za vedení mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	8
1. Současný stav.....	9
1.1 Vymezení základních pojmů.....	9
1.1.1 Sociálně patologické jevy.....	9
1.1.2 Základní škola.....	9
1.1.3 Starší školní věk.....	10
1.2 Co je to vlastně chování.....	10
1.2.1 Poruchy chování.....	10
1.2.2 Příčiny vzniku poruchového chování.....	11
1.2.3 Diagnostika dětí s poruchami chování.....	13
1.2.4 Další znaky hodnocení poruch chování.....	13
1.2.5 Motivace nežádoucího chování.....	13
1.3 Typy poruch chování.....	15
1.3.1 Neagresivní poruchy chování.....	15
1.3.1.1 Lhaní.....	15
1.3.1.2 Záškoláctví.....	16
1.3.1.3 Útěky z domova.....	18
1.3.1.4 Toulání.....	18
1.3.2 Agresivní poruchy chování.....	19
1.3.2.1 Krádeže.....	21
1.3.2.2 Vandalismus.....	22
1.3.2.3 Šikana.....	22
1.4 Šikana.....	22
1.4.1 Osobnost šikanujícího.....	23
1.4.2 Osobnost šikanovaného.....	25
1.4.3 Výskyt šikany.....	26
1.4.4 Vývojové stupě šikanování.....	26
1.4.5 Projevy šikanování.....	28
1.4.6 Důsledky šikany.....	29

1.5	Instituce a organizace řešící šikanu a jiné sociálně patologické jevy.....	30
1.5.1	Škola.....	30
1.5.1.1	Učitel.....	30
1.5.1.2	Třídní učitel.....	31
1.5.1.3	Ředitel.....	31
1.5.1.4	Pedagogická rada.....	32
1.5.1.5	Výchovná komise.....	32
1.5.1.6	Výchovný poradce.....	32
1.5.1.7	Školní metodik prevence.....	33
1.5.1.8	Školní psycholog a speciální pedagog.....	34
1.5.2	Instituce „ze zákona“ spolupracující se školou.....	34
1.5.2.1	Pedagogicko-psychologická poradna.....	34
1.5.2.2	Kurátor pro mládež.....	35
1.5.2.3	Střediska výchovné péče (pro děti a mládež).....	36
1.5.2.4	Dětské krizové centrum.....	36
1.5.2.5	Speciálně pedagogické centrum (SPC).....	36
1.5.2.6	Diagnostický ústav.....	37
1.5.2.7	Přestupkové řízení (přestupková komise).....	37
1.5.2.8	Výchovný ústav.....	38
1.5.2.9	Policie ČR.....	38
1.5.2.10	Psychiatrická léčebna.....	38
1.5.3	Nevládní organizace (občanská sdružení, nadace).....	39
1.5.4	Linka důvěry.....	39
1.6	Prevence šikany.....	40
1.6.1	Druhy prevence.....	41
1.6.1.1	Primární prevence.....	41
1.6.1.2	Sekundární prevence.....	41
1.6.1.3	Terciální prevence.....	42
1.6.2	Nástroje realizace preventivních programů.....	42
1.6.3	Cíl preventivních programů.....	43

2. Cíl práce a hypotézy.....	44
3. Metodika.....	45
3.1 Použité výzkumné metody.....	45
3.2 Charakteristika cílového souboru.....	45
4. Výsledky.....	46
4.1 Vyhodnocení dotazníkového řešení.....	46
4.1.1 Charakteristika cílového souboru.....	46
4.1.2 Ostatní získaná data.....	47
5. Diskuse.....	65
6. Závěr.....	88
7. Seznam použitých zdrojů.....	90
8. Klíčová slova.....	98

*Motto: Žádná jiná bytost
není tak agresivní vůči jedincům
svého druhu jako člověk.
(Alexander Mitscherlich)*

Úvod

Nároky kladené na jedince se v současném sociálním prostředí stále zvyšují. Nemalé části mladých lidí se nedaří z různých důvodů vyrovnat se přiměřeným a zodpovědným způsobem s konflikty, školními problémy a jinými náročnými životními situacemi.

Náhradním řešením pro ně bývá zneužívání drog, alkoholu, záškoláctví, šikana, vandalismus a další formy nežádoucího chování, které spadají do oblasti sociálně patologických jevů.

Výzkumy, posledních let dokazují, že se povážlivě zvyšuje problematické chování dětí a mladistvých.

Šikana je hrozivý fenomén, který začíná provázet děti již od předškolního věku.

Zmapování této problematiky je velmi obtížné. Lehčí formy a počáteční stádia šikanování zasahují velkou část školní populace. Popírání a zlehčování této problematiky přispívá k nemožnosti tuto problematiku účinně řešit.

Školy, školská zařízení, rodina, ale i celá společnost, má mimořádnou zodpovědnost za to, aby těmto problémům pomáhali předcházet.

Poznatky ze současných výzkumů ukazují, že tam, kde je věnována náležitá pozornost prevenci sociálně patologických jevů, jejich výskyt klesá.

Z širšího hlediska se jedná o věc osvěty pro aktéry šikany a další osoby, kteří se s problematikou šikany setkávají. V praxi to znamená, že je žádoucí, aby se s podstatou, příčinami, formami, metodami prevence a důsledky šikany seznámili všichni žáci, učitelé, ředitelé škol, vychovatelé, výchovní poradci, školní metodici prevence, popř. školní inspektoři. To se může dít jak formou samostudia odborné literatury, tak nabídkovou činností (semináře, zážitkové a prožitkové semináře, přednášky) pedagogických center a dalších subjektů poskytujících další vzdělání pedagogických pracovníků.

1. Současný stav

Ať si to připustíme, nebo ne, šikanování se v prostředí škol a školských zařízení odehrává. Pedagogové jsou postaveni před hotovou věc, pokud dostanou do péče skupinu s neznámým konstelačním vzorcem, ve které již hoří nebo kdykoli může začít hořet zápalná šňůra šikanování. Jak si s tím pedagog poradí, záleží jenom na něm (16).

Faktorem, který zvyšuje pravděpodobnost výskytu šikany je tzv. anticipace beztrestnosti. Tento jev, který je tak rozšířen na našich školách, spočívá v tom, že agresoři vědí, resp. tuší, že za své chování nebudou potrestáni, a to buď proto, že k tomu škola nemá žádné velké pravomoci nebo proto, že si málokdo troufne šikanu řešit (3).

1.1 Vymezení základních pojmů

Pro jasné vymezení terminologie je nutné objasnit některé pojmy, které jsou pro tuto práci stěžejní: sociálně patologické jevy, základní škola, starší školní věk, chování a poruchy chování, šikana.

1.1.1 Sociálně patologické jevy

Jedná se o problematiku šikany a násilí, záškoláctví, drogových závislostí, alkoholismu a kouření, kriminality a delikvence, rizikového sexuálního chování, vandalismu, virtuálních drog, patologického hráčství, dále pak projevů xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu. Do tohoto rámce je nutno zařadit i témata, kterým byla doposud věnována menší pozornost. Komerční zneužívání dětí a dále syndrom týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí. Zvýšená pozornost musí být věnována také zneužívání anabolik a dalších látek a medikamentů (29).

1.1.2 Základní škola

Základní školy vytvářejí základ vzdělanosti občanů, poskytují základní vzdělání. Uskutečňuje se na nich v drtivé většině povinná školní docházka, která začíná zpravidla ve věku 6 let dítěte a trvá do 15 let.

Základní škola poskytuje základní vzdělání, zabezpečuje rozumovou výchovu ve smyslu vědeckého poznání a v souladu se zásadami vlastenectví, humanity, demokracie a poskytuje mravní, estetickou, pracovní, zdravotní tělesnou výchovu a ekologickou výchovu žáků; umožňuje též náboženskou výchovu.

Základní škola připravuje žáky pro další studium a praxi (18).

1.1.3 Starší školní věk

Starší školní věk zahrnuje prepubertu i pubertu a trvá přibližně od 11 do 15 let. V průběhu dospívání jsou typické velké individuální rozdíly. Toto období lze charakterizovat jako dobu zrychleného a nerovnoměrného růstu a vývojových změn, které probíhají v oblasti tělesné i duševní. K poruchám interakce v pubertě mezi organismem dítěte a prostředím může dojít buď proto, že nároky prostředí se stávají neadekvátní, nebo proto, že se dítě změnilo natolik, že není schopné se adaptovat. Děti se brání vlivům, které subjektivně považují za nepřiměřené, nadměrné a nepřijatelné. Reagují na ně způsobem, který lze často označit jako maladaptivní, vyvolávající další nepříznivou odezvu (18).

1.2 Co je to vlastně chování?

V pedagogické i psychologické literatuře autoři uvádí, že každé jednání a chování je výsledkem souhry mnoha působících podmínek vnějších a vnitřních, někdy společných pro určitý druh chování a skupinu osob, jindy individuálně odlišných. Negativní reakce na signály vnějšího prostředí a emocí jsou vnímány jako nežádoucí problémové chování. Za určitých podmínek je označeno jako porucha chování (50).

1.2.1 Poruchy chování

V současné mezinárodní klasifikaci nemocí jsou poruchy chování u dětí definovány jako opakující se a trvalý (v trvání nejméně 6 měsíců) vzorec disociálního, agresivního a vzdorovitěho chování, které porušuje sociální normy a očekávání přeměřená věku dítěte (např. krádeže, rvačky a krutost vůči lidem a zvířatům, opakované lži, záškoláctví, útoky z domova).

Poruchy chování jsou v MKN-10 děleny na socializované, kdy dítě má přiměřené vazby v rodině i mimo ni, a na nesocializované, kdy v podstatě jakékoliv hlubší vztahy a zejména vztahy k vrstevníkům chybí. Někdy bývá ještě připojováno kritérium agresivity (dělení na agresivní a neagresivní formy poruch chování) eventuálně i vazba na prostředí, protože u některých dětí dochází k překračování sociálních norem např. pouze v rodině (39).

O poruchách chování mluvíme obvykle až ve středním školním věku, tj. v prepubertě. Lze je charakterizovat jako odchylku oblasti socializace, kdy dítě není schopné respektovat běžné normy chování na úrovni odpovídající jeho věku (eventuálně úrovni rozumových schopností) (45).

Poruchy chování významně zhoršují společenské uplatnění, nejprve na úrovni školní práce, v adolescenci a mladé dospělosti v oblasti profese, generalizovaně zatěžují perspektivní sociální postavení (47).

Obecnější údaje o četnosti výskytu poruch chování se podle názorů různých autorů vyskytují v širokém rozmezí od 2 do 20 % dětské populace. Není pochyb o to, že se častěji vyskytují u chlapců než u dívek, ale ani zde se jednotlivý autoři neshodují (odhad se pohybuje v rozmezí 1:4 až 1:12) (46).

1.2.2 Příčiny vzniku poruchového chování

Příčiny vzniku poruchového chování mohou být různé, obvykle se zde sčítá nepříznivý vliv většího počtu různých rizik, to znamená, že jsou multifaktoriálně podmíněné (47).

- *vliv sociálního prostředí*

Rizikovou je rodina asociálních jedinců, psychopatických osobností, rodičů s tendencí k nevhodným návykům (alkoholismus), emočně chladných a bez zájmu o své děti a jejich rozvoj, s málo vhodnou strukturou hodnot a norem.

Negativně mohou působit i jiné sociální skupiny, nejčastěji jde o skupinu vrstevníků, zejména pokud by představovala asociálně zaměřenou partu, se specifickými normami a hodnotami (46).

Dále je to vliv příliš ambiciózního prostředí, kterému neodpovídá naturel dítěte.

Vliv školního prostředí, atmosféra, podpora pozitivních vazeb ve třídě, včasné řešení problémů pedagogem (správné, odborné řešení), eliminace šikany, to vše přispívá k prevenci poruchového chování (41).

- *genetické dispozice*

Genetická dispozice k disharmonickému vývoji a nestandardnímu způsobu reagování, se v dětství může projevat především na úrovni temperamentu.

Vedou k disharmonickému vývoji s typickou odchylkou v rozvoji emočních a volních charakteristik (45).

Typický je odmítavý postoj k běžným sociálním normám a preference vlastních pravidel chování, obvykle zaměřeného jen na uspokojování vlastních potřeb. V dospělosti se u těchto dětí většinou projeví poruchy osobnosti (46).

- *oslabení nebo porucha CNS*

Vznikají převážně na bázi prenatálního či perinatálního poškození. Jsou tak vlastně vytvořeny podmínky pro vznik adaptačních poruch, jejichž základem je kolísavost emočního ladění, impulzivita a nižší schopnost sebeovládání (např. jedinci s lehkou mozkovou dysfunkcí a epilepsií) (41).

- *úroveň inteligence*

Inteligence představuje schopnost učit se ze zkušenosti. Schopnost přizpůsobit se, řešit nové problémy, orientovat se v nových situacích na základě určování podstatných souvislostí a vztahů (14).

Úroveň inteligence není faktorem, který by významnějším způsobem ovlivňoval míru pravděpodobnosti vzniku poruchového chování. Děti i dospívající s narušeným chováním sice mívají v průměru o něco nižší inteligenci, než je průměr populace, ale na druhé straně se vyskytují i asociální jedinci s nadprůměrnými schopnostmi. Poruchové chování bývá často spojeno se školním selháním, na němž se významně podílí spíše sociokulturní zanedbanost a celkově nepříznivá konstelace zátěžových faktorů.

Negace plnění školních povinností lze chápat jako jednu ze složek, často generalizovaného, odmítavého postoje k sociálním normám dané společnosti (46).

1.2.3 Diagnostika dětí s poruchami chování

Poruchy chování jsou definovány jako opakované porušování morálních norem a věku přiměřených sociálních očekávání. Proto jako poruchu chování nelze hodnotit jednorázové (nebo jen jednou či dvakrát se opakující) přestupky, neboť i ty rodiče samozřejmě silně znepokojí. Vlastní vyšetření se zahajuje důkladným rozбором disociálních projevů u vyšetřovaného dítěte. Diagnosticky významné je především objasnění motivace přestupků. V každém případě je po úvodním rozhovoru vždy na místě komplexní vyšetření dítěte a podrobná explorace rodinného i širšího sociálního, především školního prostředí (39).

1.2.4 Další znaky hodnocení poruch chování

Při komplexním hodnocení projevů poruch chování jsou důležité znaky, kterými jsou:

- četnost takových projevů
- jejich variabilita
- doba, ve kterou se poprvé objevily
- intenzita a závažnost projevu
- vztah k okolnostem - eventuální příprava a promyšlenost činu
- sociální charakter (45)

1.2.5 Motivace nežádoucího chování

Motivace je proces usměrňování, udržování a energetizace chování, které vychází z biologických zdrojů. Nebo je to intrapsychický proces zvýšení nebo poklesu aktivity, mobilizace sil, energizace organismu, projevuje se napětím, neklidem, činností směřující k porušení rovnováhy. V zaměření motivace se uplatňuje osobnost jedince jeho hierarchie hodnot i dosavadní zkušenosti, schopnosti a naučené dovednosti (14).

Každá lidská reakce má nějaký důvod, motiv zpravidla slouží k uspokojení nějaké potřeby.

- **Potřeba stimulace**, potřebného vzrušení může být uspokojována chováním, které se vymyká standardu. Děje se tak zejména u dětí a mladistvých, kteří neznají jiné, přijatelnější způsoby, jak se bavit. Důvodem nežádoucího chování může být i nuda.
- **Potřeba citové jistoty a bezpečí** může být uspokojována náhradním způsobem. Prostřednictvím svých činů, chce na sebe dítě upoutat pozornost, vazba na nevhodnou autoritu, resp. příslušnost k asociální partě mu slouží jako náhražka citového zakotvení v rodině. Jedinec je zde, byť za určitých okolností, akceptován a parta se pro něj stává zázemím, které jinde nemá (46).
- **Potřeba seberealizace**. Obtížnost dosáhnout ocenění a uznání jinde, sociálně přijatelným způsobem vede tyto děti a mladistvé k seberealizaci nežádoucím směrem. Mnohé činy mají svůj motiv v potřebě být pozitivně hodnocen skupinou, získat zde potřebou prestiž a potvrdit vlastní hodnotu. Skupinou vysoce hodnocené jednání může být majoritní společností klasifikováno jako asociální, resp. delikventní.
- **Potřeba získat žádoucí materiální prostředky**. Motivem zejména majetkové trestné činnosti je potřeba vlastnit to, co by určitým způsobem potvrzovalo sociální prestiž jedince (např. značkové oblečení, sportovní potřeby) nebo mu umožňovalo žít požadovaným stylem života (herny, diskotéky, restaurace, pít alkohol, užívat drogy) (45).

1.3 Typy poruch chování

Poruchy chování lze diferencovat podle jich závažnosti, míry kontinuity, vázanosti na situaci či charakteru poruchového chování.

Lze ovšem hodnotit jen ty delikty, o nichž se učitel, resp. jiný dospělý, dozví, a to je podle zjištění odborníků nanejvýš polovina (47).

Dle Vágnerové se poruchy chování mohou dělit z hlediska agresivnosti a neagresivnosti (45).

V zahraniční speciálně pedagogické literatuře se setkáváme se školskou klasifikací třídění poruch chování do tří základních oblastí:

1. Poruchy chování vyplývající z konfliktu: záškoláctví, lhaní, krádeže
2. Poruchy chování spojené s násilím: agrese, šikana, loupeže
3. Poruchy chování související se závislostí: toxikomanie, závislost na automatech (50).

Ve školním věku jsou nejčastější projevy poruch chování: krádeže, lhaní a násilnosti vůči druhým dětem (39).

Ve své práci používám rozdělení poruch chování dle Vágnerové, protože je dle mého názoru jedno z nejpřehlednějších a pro účely mé práce vhodné.

1.3.1 Neagresivní poruchy chování

Dochází zde k porušování sociálních norem, které však nejsou spojeny s agresivitou. Mezi tyto poruchy patří: lži, podvádění, záškoláctví, útěky a toulání (45).

1.3.1.1 Lhaní

Dětské lži je potřeba vždy hodnotit ve vztahu k vývojové úrovni dítěte.

Rozlišujeme tři druhy lží:

- Konfabulace (čili smyšlenka): Normální jev u dětí předškolního věku, vzniká záměnou vzpomínek nebo fantazijními představami.

V podstatě nejde o poruchu chování v pravém slova smyslu, protože chybí úmysl zkreslení reality a šílenost (41).

- Lež bájivá (pseudologia fantastica): Vymyšlení nepravdivých příběhů, kde dítě zpravidla hraje atraktivní roli. Disponovány bývají děti s hysteroidními rysy i děti určitým způsobem deprivované (kompenzují svoje potíže aspoň ve fantazii).

Opět chybí vědomí nepravdy, chybí účelnost – nejde o poruchu chování, za kterou by dítě mělo být trestáno (41).

- Pravá lež: Je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Dítě dobře ví, že nemluví pravdu. Jde o obranný mechanismus, který má jasný cíl: dítě se potřebuje vyhnout potížím nebo získat nějakou výhodu, obvykle nezaslouženou (47).

Při posuzování lži je významná frekvence (jak často lže), výběr osob kterým lže, specifčnost situací, kdy lže. Lež může být obranou v zátěžové situaci, kterou dítě neumí vyřešit jinak (např. očekává trest).

Lži zaměřené na poškození někoho nebo na dosažení osobního prospěchu mívají jinou motivaci. Nejde o obranou reakci, spíše bývá tato lež spojována s dalšími negativními projevy – egoismus, necitlivost. Jedná se již o závažnější odchylku s problematickou prognózou (41).

Z hlediska učitele je lhaní projevem, který symbolizuje určitou formu odmítnutí respektu k autoritě. Je to varianta úniku z osobně tíživé situace, kterou dítě nedovede vyřešit jinak. Učiteli vadí ještě z dalšího důvodu: staví je do pozice klamaného, kterému je prezentováno něco, co není pravda. Aby získal potřebné informace, musí vynaložit určité, ze svého hlediska zbytečné úsilí. Pátrání po takových informacích jej obtěžuje a zdržuje (45).

1.3.1.2 Záškoláctví

Obecným znakem těchto poruch je tendence odněkud utíkat, lze to interpretovat jako jednu z variant obranného, únikového jednání (47).

Záškoláctví lze v některých případech charakterizovat jako komplex obranného chování únikového charakteru a jeho cílem je vyhnout se subjektivně neúnosné zátěži, kterou v tomto případě představuje škola (45).

Tato porucha chování bývá spojována se strachem z negativního hodnocení jeho školní práce. Příčiny je třeba hledat ve škole a v rodině.

Záškoláctví může mít (obyčejně u starších dětí) charakter plánu a jeho realizace, může být uskutečňována individuálně i ve skupině (vliv party, přitažlivost příslušnosti, pokyn vůdce party).

Může být i výrazem neochoty i neschopnosti akceptovat povinnost – ve třídě může záškoláctví působit i jako sociální model, který děti napodobují (41).

Záškoláctví a útěky z domova signalizují tím vážnější poruchu osobnosti dítěte nebo patologii rodiny, čím mladší dítě se jich dopouští (39).

Druhy záškoláctví:

- pravé záškoláctví: žák se ve škole neukazuje, ale rodiče si myslí, že do školy chodí.
- záškoláctví s vědomím rodičů: žák do školy nechodí, ale rodiče jsou o tom informováni a také vědí, že k tomu nemá žádný oprávněný důvod.
Na tomto typu záškoláctví se podílejí různé typy rodičů, z nichž někteří se ke vzdělání staví nepřátelsky, druzí jsou prostě slabí a potvrdí všechno, co jejich dítě chce, a jsou i tací, kteří jsou na pomoci a podpoře dítěte závislí a potřebují ho mít doma.
- záškoláctví s klamáním rodičů: existují žáci, kteří dokážou přesvědčit své rodiče, že je jim tak špatně, že nemohou jít do školy, i když se ve skutečnosti cítí docela dobře. Rodič pak napíše žákovi omluvenku z důvodu zdravotních potíží.
- útěky ze školy: k tomuto druhu záškoláctví patří případy, kdy žáci do školy chodí, nechají si zapsat přítomnost, během dne pak na hodinu nebo dvě odejdou. Zůstávají v prostorách školy, jindy odejdou na krátkou dobu pryč.
- odmítání školy: tato kategorie se týká žáků, kterým představa školní docházky činí psychické potíže. Patří sem poruchy pramenící z problémů ve škole, například z pocitu, že učení je moc těžké, strach, že žák bude šikanován, školní fobie nebo deprese (22).

Z hlediska učitele představuje záškoláctví porušení jednoho ze základních pravidel vymezujících roli školáka.

Povinností žáka je chodit do školy (učit se a chovat žádoucím způsobem) (45).

Záškoláctví je relativně častým projevem, v české základní škole představovalo 19,2% všech přestupků. S tím bývá spojené nerespektování autority učitele, pravidel školy a z nich vyplývajících povinností (47).

Záškoláctvím trpí nejen jedinec, který se ho dopouští, ale i celá společnost, protože jeho důsledkem jsou špatné studijní výsledky žáků, jejich horší uplatnění v životě i kriminální činnosti (22).

U záškoláctví je obecnou zvyklostí, že pokud překročí počet omluvených hodin číslo 30, řeší věc nejprve kurátor pro mládež. Má-li žák další absence, ujme se věci na podnět školy (které to zpravidla poradí kurátor) přestupková komise „Odboru vnitřních věcí“, která může rodičům uložit peněžitou pokutu. Když není účinná ani pokuta, navrhne kurátor soudní dohled nebo ústavní výchovu (2).

1.3.1.3 Útěky z domova

Dělí se s ohledem na jejich motivaci a průběh.

Jsou to reaktivní, impulzivní útěky, které jsou zkratkovou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Útěk je signálem zoufalství nebo varováním. Dítě se však zpravidla chce domů vrátit. Takto motivovaný útěk může být ojedinělý a po vyřešení problému se již neopakuje (47).

1.3.1.4 Toulání

Je charakteristické dlouhotrvajícím opuštěním domova, které většinou navazuje na útěky. Je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, které bývá natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží, nebo je dokonce odmítá.

Toulání bývá spojeno s dalšími variantami poruchového chování, které se stává prostředkem k zajištění živobytí. Toulaví jedinci často kradou a prostituují, nebo bývají pro tyto účely zneužíváni.

Útěky a toulání představují jen velmi malou část (1,4 %) přestupků českých školních dětí, ale jsou signálem závažnějších problémů v rodině či narušeného vývoje dětské osobnosti (47).

1.3.2 Agresivní poruchy chování

Jsou charakteristické porušováním sociálních norem, spojeným s omezováním základních práv ostatních, která má násilnou formu. Jedinec se sklonem k abnormálním agresivním projevům (hodnoceno z hlediska četnosti) bývá typický neschopností empatie, tj. vcítění do pocitů jiného subjektu, nedostatkem citového vztahu ke komukoliv, emoční plochostí a lhostejností (45).

Přestože agresivita je v dětském věku laickou veřejností často považována za „nezávažný a přechodný“ symptom, studie již od konce sedmdesátých let vedou k přesvědčení, že mnoho dětí s diagnózou poruch chování a sklonem k násilnému jednání bude projevovat známky zjevné agresivity i v období adolescence a mladé dospělosti a určité procento z nich se opakovaně dostane do konfliktu se zákonem (37).

Agresivní chování vede k prosazování sebe na úkor druhých. Zraňuje druhé, nedbá na jejich práva. Ponižuje je (36).

Agresivní poruchy chování jsou: krádeže, vandalismus, šikana. Mezi oběma typy násilného a nenásilného chování, není přesně vymezená hranice, mohou se různým způsobem kombinovat (45).

Faktory podporující agresivitu u dětí

Hledání faktorů, které korelují s výskytem agresivity v dětském věku, ukázalo na určité specifické vlastnosti u dítěte samotného, na straně jeho rodiny i v mimorodinném prostředí.

1. Charakteristiky dítěte:

- mužské pohlaví
- časná a opakovaná traumatizace tělesného nebo psychického charakteru
- slabší školní prospěch, který často vyústí do záškoláctví
- snížené sebehodnocení, často s následkem pocitu odmítání v rodině

- vysoká závislost na vrstevnické skupině

2. Rodinné charakteristiky:

- malá koheze vztahů mezi členy rodiny a současně vysoká úroveň konfliktů a hostility
- dlouhodobě nedostatečná citová saturace dítěte
- nízká hodnota přisuzovaná vzdělání
- slabé náboženské zaměření
- izolace nebo neangažovanost rodiny v aktivitách okolní komunity
- nižší ekonomická úroveň
- nižší vzdělání matek; mnozí autoři dále zdůrazňují vysoký výskyt psychických poruch u matek
- intergeneračně přenášené a přetrvávající vzorce kriminálního chování, častěji u otců nebo u jiných mužů v rodině

3. Mimorodinné prostředí:

V mimorodinném prostředí dítěte se sklonem k opakovaným agresivním projevům hraje určitou roli jak vrstevnické prostředí, tak i širší komunita, v níž rodina žije.

- komunita rodiny je obvykle neorganizovaná a nespolupracující
- v komunitě jsou přípustné, nebo dokonce oceňované vzorce porušování právních norem i zjevné kriminální aktivity
- škola nezajišťuje dostatečný dohled nad chováním dětí, v důsledku dlouhodobého neprospěchu dochází k vylučování dětí ze školy nebo k jejich přeřazování do škol speciálních, kde dítě dosahuje nižšího vzdělání, než by odpovídalo jeho možnostem
- vrstevnická skupina dítěte buď nepřijímá, nebo ho vede k disociálnímu či antisociálnímu chování (39).

Rodiče i učitelé bývají tolerantnější k agresivním projevům chlapců než ke stejnému chování dívek.

Vývoj pohotovosti k agresivnímu reagování bývá plynulý. S dětskou agresivitou se učitel setkává již od počátku školní docházky, ale frekvence a intenzita násilných projevů se v dospívání zvyšuje.

Vnímavost k působení agresivního vrstevnického modelu a ochota chovat se stejně bezohledně vrcholí ve 14-15 letech. Pokud se násilné asociální tendence neobjeví do 11 let, mívají agresivní projevy v pubertě přechodný charakter, obvykle jde o vývojově podmíněný výkyv (47).

Agrese může být zaměřena proti lidem, zvířatům nebo věcem. Násilným omezením práva jedince jsou i krádeže.

Násilí proti vrstevníkům tvořilo 18,4 % všech přestupků dětí školního věku. Nejčastěji šlo o hrubé, necitelné, surové fyzické napadání slabších a rvačky vcelku rovnocenných vrstevníků. Jak již bylo uvedeno, mezi typy agresivního chování patří krádeže, vandalismus a šikana (45).

1.3.2.1 Krádeže

Krádež nemusí být provázena agresí, ale v každém případě ji lze chápat jako násilné porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby (47).

Jsou charakterizovány záměrností jednání a předpokladem takového stupně rozumové vyspělosti dítěte, kdy je schopno pochopit pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem.

Dětské krádeže bývají různé a jejich závažnost vyplývá z několika možných kritérií, kterými jsou: místo krádeže, způsob krádeže, její cíle a frekvence.

Způsob krádeže je pro posouzení závažnosti maladaptovaného chování velmi podstatný. Menší význam z tohoto hlediska mají neplánované, příležitostné krádeže, zejména mladších dětí. Krádež je v tomto případě výsledkem impulsivní reakce, nezvládnuté aktuální potřeby přivlastnit si nějakou věc, která se jim líbí, aniž by o takovém činu předem nějak uvažovaly. Obvykle je toto chování důsledkem nezralosti, nedostatečného výchovného vedení nebo drobného poškození mozku (lehké mozkové dysfunkce).

Signálem poruchy socializace jsou plánované a předem promyšlené krádeže, které se vyskytují až ve starším školním věku. Jejich prognóza je tím nepříznivější, čím dříve se objeví. Mnohdy je tento typ krádeží spojen s dalšími variantami poruchového chování (např. toulání, fetování apod.).

Nejzávažnější jsou krádeže prováděné opakovaně a v partě. Výchovné zásahy bývají v takových případech málo účinné, protože zloděj má podporu ostatních členů party a mnohdy krádež ani nepovažuje za závažnější porušení norem (45).

1.3.2.2 Vandalismus

Vandalismus je ničení a poškozování, které se jeví neúčelné a nesmyslné, protože zdánlivě nepřináší žádný užitek ani samotnému aktérovi.

Ve středním školním věku i v dospívání může být vandalismus motivován rozmanitými pohnutkami, může být výrazem potřeby nabuzení, eliminace nudy, potřeby pobavit se nebo jen upoutat pozornost, šokovat a provokovat.

Specifickým projevem dospívajících, který bývá většinou hodnocen jako vandalismus, je tvorba grafity. Pro adolescenty bývá motivující, že je zakázaná a musí kvůli ní porušit nějakou normu. Řešení podobných problémů obvykle není záležitostí školy, ale spíš obce nebo policie (47).

1.3.2.3 Šikana

Šikanu si dovoluji popsat jako samostatnou kapitolu, z důvodů zaměření své práce.

1.4 Šikana

Šikana je závažnou agresivní poruchou chování (47).

Pojem zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, který jako první před rokem 1989 veřejně hovořil o šikanování, tedy o problému, o kterém mnozí věděli, ale mlčeli, protože násilí, agrese a šikana na pracovištích, ale zejména ve školách, byly tabu (13).

Šikanu řadíme mezi patologické formy mezilidského soužití. Představuje formu agresivního násilí, je jednou z forem syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN).

Jedná se o agresivní jednání, pomocí kterého si šikanista způsobováním fyzických nebo psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad svou obětí. Cílem agresora je získat nad druhými osobami pocit převahy, moci, určité výhody (3).

Je to chování, které z někoho vytvoří oběť. Jde o aktivitu, která může probíhat ve škále: urážka, ponižování až ohrožení na zdraví a životě. Pokud je šikanující inteligentní a zejména sociálně zdatný manipulátor, často je ve skrývání své agresivity úspěšnější než ten, kdo chce šikanu odhalit (8).

Šikanu hodnotíme jako delikventní jednání, a proto vyžaduje kromě spolupráce s psychology také pomoc policie. Nejsou ojedinělé případy, kdy školou přehlížené či utajované týrání a ponižování mezi spolužáky skončilo vážnou duševní poruchou, úrazem nebo sebevraždou oběti (44).

3 pohledy na šikanování:

„Zvnějšku“ vidíme jevovou stránku šikany jako nemocné chování zúčastněných. Pozorované projevy nás však musí vést k otázce „kde se to v nich bere“, co se vlastně děje uvnitř mladých lidí, dopouštějících se šikany nebo ji snášejících. K odpovědi nám pomohou dva pohledy na šikanování „zevnitř“:

Z hlediska individuálně psychologického pozorujeme vztah závislosti na aktu šikany u podílejících se jedinců (šikanování se stává jejich osobní potřebou a má tendenci k opakování).

Z hlediska sociálně psychologického jde o poruchu vztahů v celé skupině žáků (ve školní třídě) kde se šikana děje (15).

1.4.1 Osobnost šikanujícího

Při hlubším rozboru lze v jeho osobnosti najít primitivní narcistní tendence-zamilovanost do sebe, sebeobdiv spojení s nekritičností, pokus překonání pocitů méněcennosti, sadomasochistické sklony. Ty se vyvíjejí na pozadí citového strádání v dětství, s následnými chybami ve výchově (34).

Šikanující agresor obvykle bývá fyzicky nebo psychicky zdatný, ale neukázněný, s potřebou předvádět se a dokazovat svou převahu nad ostatními. Nemívá dostatečně rozvinuté svědomí a za své chování se necítí vinen (46).

Z individuální charakteristiky šikanujících vyplývá, že šikanující jedinci jsou často všeobecně agresivní k vrstevníkům, učitelům i rodičům a sourozencům. Bývají od raného dětství temperamentově impulzivní, dominantní s malou schopností vcítění do druhého. Agresoři mívají citově chladné rodiče, kteří jim toto agresivní chování tolerují (11).

Agresory bývají nejčastěji chlapci, ovšem výjimkou nejsou ani dívky (24).

Šikanují jak lidé z nižších tak i z vyšších společenských vrstev (34).

To, že se z dítěte stane agresor, nemívá jen jednu příčinu. Na vzniku takového chování se podílí celá řada faktorů. Uvedu některé z nich:

- povaha, založení dítěte
- rodinné prostředí, kde jeden nebo oba rodiče neustále vystupují agresivně a prosazují tak svou vůli vůči ostatním členům rodiny, spolupracovníkům i jiným lidem
- „nedostatečná péče a výchova“, není nikdo, kdo by dítěti ukázal, že chce-li něčeho dosáhnout, existují i jiné prostředky než agrese
- poselství o tom, že šikana se vyplácí. Pokaždé, kdy se k šikaně uchýlí některý z rodičů, učitel nebo spolužák, sděluje tím vlastně dítěti, že být agresivní a nevychovaný se vyplácí.
- kruté tělesné trestání. Je-li dítě často trestáno krutým bitím, učí se tím, že je v naprostém pořádku, když větší a silnější lidé (rodiče) týrají lidi menší a slabší (děti). Potom nepřekvapí, že oběťmi šikany dětských agresorů bývají děti mladší, menší nebo slabší.
- nízké sebeocenení. Děti, které o sobě slyší většinou jen negativní výroky, přirozeně ani sami vlastní osobu příliš vysoko nehodnotí. Vidí svět jako cosi nepřátelského. Na nepřátelské okolí potom preventivně útočí. Tím, že trýzní jiné, získávají pocit nadřazenosti. Také tímto způsobem získávají pozornost okolí. Jejich negativní proslulost je pro ně lepší než žádná.

- skupina vrstevníků, kteří šikanu podporují. V některých případech dítě šikanuje jiné, aby se zařadilo do skupiny podobně se chovajících jedinců nebo aby si v takové skupině získalo přátele (24).

1.4.2 Osobnost šikanovaného

Za oběť můžeme označit dítě, které je delší dobu objektem agrese jiných. Je terčem fyzických útoků, posmívání a zesměšňování.

Za oběť neoznačujeme dítě, jež se do takového nežádoucího postavení dostalo jen náhodně nebo dočasně (24).

Zdá se, že existují dva typy obětí šikany:

První typ je dítě pasivní, úzkostné a nejisté. Není na něm nic, co by zjevně provokovalo útoky. Není schopno se agresi bránit.

Druhý typ je oběť provokující. Dráždí jiné děti a posmívá se jim. Když na něj někdo zaútočí, brání se.

Ve srovnání se zkoumáním agresorů jsou výzkumy zabývající se jejich oběťmi mnohem méně početné. Přesto lze o dětech, jež se stávají oběťmi šikany, říci asi toto:

- bývají úzkostné, citlivé a tiché
- ve škole mívají jen málo dobrých kamarádů, někdy se nepřátelí s nikým
- zdá se, že určitým způsobem signalizují svému okolí nejistotu a neschopnost bránit se proti útokům a urážkám
- na ostatní obvykle působí dojmem citově labilních a fyzicky slabých jedinců, často si na něco stěžují a snaží se získat pozornost dospělých i dětí (24).

Dalším důvodem k šikaně se stává příslušnost k nižší sociální vrstvě, rasová odlišnost apod.. Šikanované děti nemívají dobrý sociální status, obvykle jde o samotáře, které ostatní děti považují za nesympatické a „divné“ (46).

1.4.3 Výskyt šikany

Podle některých pramenů obětí šikanování se dnes stává pětina dospívající populace. A k počtu poškozených musíme přičíst i tu část populace, která se násilí dopouští. Duševní a sociální zdraví obětí, aktérů, ale i „mlčící většiny“, jež je zvyklá zlo lhostejně tolerovat, je vážně ohroženo na celý život (15).

1.4.4 Vývojové stupě šikanování

Snaha léčit celé skupiny zasažené „virem“ šikanování vedla k nutnosti rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stadia totiž vyžadují odlišné způsoby zásahů. Postupně vzniklo pětistupňové schéma, které se velmi osvědčilo (20).

Jednoduše lze říci, že schéma zachycuje negativní proces, kterým se mrzačí vztahy mezi členy skupiny (15).

1. stupeň (zrod ostrakismu):

Šikanování se může objevit téměř v každé skupině. Podmínky jeho vzniku jsou totiž zcela běžné a nenápadné. Kázeň v takové skupině bývá dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté, ale obyčejní kluci a děvčata.

V každé školní skupině se vždy při „hře se strachem“ velmi záhy objeví jedinci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení, ti, kdo se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Stávají se objektem mírné, převážně psychické formy násilí, při níž se okrajový člen „jen“ necítí dobře, je neoblíbený a neuznávaný.

Tato situace je ale zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje (20).

2. stupeň (fyzická agrese a rostoucí manipulace):

Ostrakismus může přerůst do dalšího vývojového stadia. Důvodů bývá více, často začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako ventil napětí v situacích, které jsou pro třídu z nějakých důvodů náročné.

Zážitek, jak chutná moc, když bijí a týrají někoho slabého a ustrašeného, může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran a mnozí začínají své agresivní chování opakovat.

Velmi nepříjemnou variantou je, když násilí začne praktikovat vůdce skupiny jako zábavu nebo prostě jen pro obveselení sebe a okruh svých obdivovatelů **(15)**.

3. stupeň (klíčový moment - vytvoření jádra):

Jestliže se nepostaví pevná ráz přitvrzování manipulací a mnohdy i počáteční fyzické agresí jednotlivců, často se utvoří skupina agresorů. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoli již pouze náhodně šikanovat nejvhodnější oběti. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého.

4. stupeň (většina přijímá normy agresorů):

V případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může nerušeně pokračovat a přinese i plody. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době se jejich tlaku již málokdo dokáže postavit. Následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě, aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení.

5. stupeň (totalita neboli dokonalá šikana):

Zhoubný proces bez radikální pomoci zvenčí obvykle nezadržitelně ústí do posledního stadia nemoci. V něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, případně téměř všemi členy skupiny a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování.

Jde o rozdělení žáků na dvě skupiny, které můžeme pojmenovat „otrokáři“ a „otroci“.

Čas pracuje převážně pro nárůst a zdokonalování násilí **(20)**.

Tento druh šikany je příznačný spíše pro šikany ve věznicích, vojenském prostředí a výchovných ústavech pro mládež. V mírnější podobě se však někdy vyskytuje i na školách **(15)**.

1.4.5 Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit podle různých hledisek přibližně do následujících skupin :

- verbální přímé a nepřímé,
- fyzické přímé a nepřímé,
- aktivní a pasivní.

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech nabýt i rysy organizovaného zločinu.

Některé známky šikany mohou být samy o sobě nevinné, mohou patřit k běžnému dění ve třídě, na chodbě nebo na hřišti, při častějším výskytu však přesto půjde o známku toho, že dítě může být obětí šikany. Rozhodující je současný výskyt většího počtu těchto známek a jejich kumulace **(38)**.

Přímé známky šikany:

1. Posměch: posměšné poznámky na adresu dítěte, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je dané dítě konkrétní přezdívkou nebo „legrací“ zranitelné.
2. Kritika dítěte, výtky na jeho adresu pronášené nepřátelským až nenávislným, případně pohrdavým tónem.
3. Příkazy, které dítě dostává od jiných dětí, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že si jim dítě podřizuje.
4. Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
5. Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout (menší dítě někdy s pláčem) **(26)**.

Nepřímé známky šikany:

1. Dítě je o přestávkách často samo, ostatní o ně nejeví zájem, nemá kamarády.
2. Při týmových sportech bývá dítě voleno do mužstva mezi posledními.
3. O přestávkách vyhledává blízkost učitele.
4. Má-li dítě promluvit před třídou, je nejisté a ustrašené.

5. Působí smutně až depresivně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
6. Zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle.
7. Jeho věci jsou poškozené nebo zničené, případně rozházené.
8. Zašpiněný nebo poškozený oděv.
9. Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které dítě nedovede uspokojivě vysvětlit (38).

1.4.6 Důsledky šikany

Šikana je silným sociálním stresem. Důsledkem šikany může být aktuální ohrožení psychického i somatického zdraví oběti. U šikanovaných může dojít i k reaktivnímu suicidálnímu jednání.

Nežádoucím dlouhodobým důsledkem je možnost zafixování zkušenosti s nepotrestanou šikanou jak v případě agresora a jeho oběti, tak ostatních členů skupiny, kteří šikaně více či méně pasivně přihlíželi. Důsledkem šikany je deformace sociálních vztahů, hierarchie rolí a postojů k normám. Je zřejmé, že existuje značné riziko jejich budoucí kriminalizace (46).

Stará zkušenost říká, že násilí plodí násilí. Násilí uvnitř rodiny nebo ve školním kolektivu se týká všech zúčastněných, nejen oběti.

Děti vystavené násilí ve vlastních rodinách se naučí zpracovávat podněty ze zevního prostředí jinak, než je zpracovávají děti, které násilí vystaveny nebyly.

Fenomén je zákeřný, transgenerační: týraní týrají. Opět jde vlastně o zneužívání síly nebo pravomoci. „Pachatelé se naučí, že vás nikdo nezastaví, budete-li dost agresivní slovně nebo fyzicky, že určité situace je nelépe řešit zlobou a naháněním strachu, že podněcováním jiných ke stejnému zlu si vybudujete základ autority, že mohou jiné ovládat zastrašováním, že je přípustné lidi odlišného chování prostě likvidovat“ (8).

1.5 Instituce a organizace řešící šikanu a jiné sociálně patologické jevy

Základním předpokladem úspěšného boje proti šikaně je připuštění si možnosti jejího vzniku a existence na škole.

Dalším důležitým předpokladem řešení šikany je odvaha obětí a ochota okolí oznamovat na příslušná místa jednotlivé incidenty (3).

Poruchy chování se v případě potřeby řeší na úrovni různých instancí. Bývá to v rámci školy nebo v mimoškolních institucích.

Řešení šikany a jiných poruch chování ve škole má svou posloupnost, podle které se v jednotlivých případech postupuje (2).

1.5.1 Škola

Institucí první linie je škola, která se snaží řešit neukázněné chování vlastními silami (2).

Vývoji směrem ke kriminalitě může bránit, resp. může napomáhat i reakce školy na zjištěné asociální chování jednoho či více dětí. Už způsob vyšetřování a zejména udílené sankce jsou pro všechny děti významnou zprávou o tom, jak škola dbá důstojnosti jednotlivce, která „pravidla hry“ opravdu platí a zda se všem „měří stejným metrem“ (25).

Dalším předpokladem úspěšné práce učitelů proti šikanování mezi žáky je rovněž pečlivý záznam všech případů šikanování. Podrobný záznam může navíc dobře posloužit při rozhovorech s rodiči agresorů jako „důkazní“ materiál (2).

1.5.1.1 Učitel

Jako první se snaží na neukázněné chování reagovat učitel, který žáka přistihne při přestupku. Povinnost učitele (stejně jako ostatních pracovníků škol) včetně oblasti výchovy v užším slova smyslu (mravní výchovy a kázně žáků) vymezuje pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení (2).

V pracovním řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení je uvedeno v odst. 13, že všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je

ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu (52).

V praxi se pokouší projevy nekázně žáků řešit nejprve vlastními silami. Pokud neuspěje, snaží se spojit s rodiči, popř. požádá o pomoc někoho z kolegů, třídního učitele, výchovného poradce, školního metodika prevence, ředitele (2).

Může se však stát, že učitelé, kteří vědí o šikaně ve své třídě, mohou mlčet z bezradnosti nebo z obavy, že jim bude vytýkána neschopnost děti zvládnout. Ředitel tak může být paradoxně tím posledním, kdo se dozví, že na jeho škole bují šikana (38).

1.5.1.2 Třídní učitel

Oproti učiteli, který nevykonává funkci třídního učitele, má třídní učitel k dispozici dva „mocenské nástroje“, kdy může využít své pravomoci a udělit, resp. navrhnou dva druhy oficiálních prostředků k posílení kázně, a to napomenutí třídního učitele nebo důtku třídního učitele (2).

Dále spolupracuje se školním metodikem prevence na zachycování varovných signálů, podílí se na realizaci Minimálního preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů ve třídě.

Motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě); podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy.

Získává si a udržuje přehled o osobnostních zvláštěnostech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí (48).

1.5.1.3 Ředitel

Vytváří podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů zejména zabezpečením poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci sociálně patologických jevů.

Dále se zabývá koordinací tvorby, kontrolou realizace a pravidelným vyhodnocováním Minimálního preventivního programu a začleněním Školního preventivního programu do osnov a učebních plánů školního vzdělávacího programu školy (48).

Ředitel může udělit žákovi důtku ředitele školy po projednání v pedagogické radě. O udělení opatření k posílení kázně uvědomí škola neprodleně prokazatelným způsobem zákonné zástupce žáka a učitel o něm učiní záznam v třídním výkaze (v nejnovějších třídních výkazech již kolonka pro takový záznam chybí) a katalogových listech (na vysvědčení se neuvádí) (3).

1.5.1.4 Pedagogická rada

Pedagogickou radu zřizuje ředitel školy jako svůj poradní orgán. Jejími členy jsou všichni pedagogičtí pracovníci školy.

Rada rozhoduje hlasováním, zda bude žákovi snížena známka z chování. Chování je klasifikováno třemi stupni: 1- velmi dobré, 2- uspokojivé, 3- neuspokojivé (2).

1.5.1.5 Výchovná komise

Výchovná komise je dalším institutem, který používají některé školy ve snaze řešit neukázněné chování žáků.

Na jednání výchovné komise jsou přizváni rodiče žáka a samotný žák. Cílem je vyslechnou všechny strany a pokusit se dohodnou na společném postupu. V současné době se upouští od názvu výchovná komise a je spíše používáno „ kolegium výchovného poradce“ (2).

1.5.1.6 Výchovný poradce

Výchovný poradce (spadá pod systém pedagogicko-psychologického poradenství) je většinou učitelem příslušné školy, kde vedle své učitelské činnosti realizuje úkoly pedagogického poradenství v oblasti výchovy, vzdělávání a volby studia či povolání žáků (2).

Podle Vyhlášky č. 130 z roku 1980 a jejích pozdějších předpisů patří mezi úkoly výchovného poradce prevence a řešení výukových a výchovných obtíží, sociálně

patologických jevů (zejména šikany a jiných forem agresivního chování, zneužívání návykových látek) a dalších problémů souvisejících se vzděláváním a s motivací k překonávání problémových situací (53).

Kromě konzultační činnosti pro žáky a rodičovskou veřejnost má poradce na starosti metodickou pomoc třídním učitelům a ostatním kolegům, ale také spolupráci s odborníky pomáhajících profesí a pracovníky různých úřadů, zabývajícími se otázkami péče o děti a mládež. Svými znalostmi a odbornými kompetencemi by měl mít možnost přispět ke zlepšení psychohygienických podmínek a při prevenci sociálně patologických jevů (44).

1.5.1.7 Školní metodik prevence

Funkci školního metodika prevence vymezuje „Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže“. Školní metodik prevence je funkce, která je povinně zavedena na každé škole. Metodik prevence koordinuje přípravu „Minimálního preventivního programu“ a jeho zavádění ve škole a podle aktuálních potřeb a podmínek jej inovuje, podílí se na jeho realizaci, vyhodnocuje jeho účinnost.

Odborně a metodicky pomáhá zejména učitelům odpovídajících vzdělávacích předmětů v rámci kterých je možné vhodnou formou zavádět do výuky etickou a právní výchovu, výchovu ke zdravému životnímu stylu a další oblasti preventivní výchovy.

Na základě pověření ředitele školy spolupracuje se školskými a dalšími krizovými, poradenskými a preventivními zařízeními, dále se zařízeními, která realizují vzdělávání v prevenci a s institucemi, které zajišťují sociálně právní ochranu dětí a mládeže, přičemž zajišťuje informovanost žáků, jejich zákonných zástupců a pracovníků školy o činnosti těchto institucí a organizací (2).

1.5.1.8 Školní psycholog a speciální pedagog

Na některých školách pracují školní psychologové a/nebo školní speciální pedagogové, kteří tvoří součást systému pedagogicko-psychologického poradenství. Jejich funkce nejsou ovšem dosud jasně vymezeny.

Náplní práce školních psychologů, popř. školních speciálních pedagogů bývá screening rizikových dětí, monitorování konkrétních problémů s neprospěchem, záškoláctvím, šikanou, drogovými a jinými závislostmi, intervence v aktuálních obtížných situacích dětí, vytváření programů na podporu rozvoje osobnosti žáků a na prevenci negativních jevů v jejich vývoji, odborné vedení učitelů a ostatních pedagogických pracovníků při jejich zavádění a realizaci, včetně sledování a vyhodnocování efektivity těchto programů, pořádání vzdělávacích seminářů pro učitele o práci s dětmi se specifickými poruchami chování (2).

1.5.2 Instituce „ze zákona“ spolupracující se školou

Jsou to instituce, které jsou součástí oficiálního řetězce pomoci školám. Tento výčet bude obsahovat instituce, které „musí“ mít škola k dispozici pro spolupráci se žáky s problémovým chováním (2).

1.5.2.1 Pedagogicko-psychologická poradna

Činnost pedagogicko-psychologické poradny je vymezena § 35 Zákona č.395/1991 Sb., o školských zařízeních a Vyhláškou č. 130/1980 o výchovném poradenství (2).

Pedagogicko-psychologická poradna pomáhá řešit výukové a výchovné problémy dětí předškolních zařízení, žáků základních škol, středních škol a speciálních škol a školských výchovných zařízení, pomáhá při profesionální orientaci žáků a zajišťuje pro předškolní zařízení školy a školská výchovná zařízení odborné pedagogicko-psychologické služby. Poradna provádí pedagogicko-psychologická vyšetření dětí a žáků, poskytuje metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům a výchovným poradcům ve školách a psychologům ve školských výchovných zařízeních (56).

Poradnu může kontaktovat jak rodič, tak škola, popř. lékař, kurátor mládeže, ústav péče o dítě, soud.

Spolupráce školy a pedagogicko-psychologické poradny však naráží v praxi na některé legislativní problémy. Není např. v pravomoci školy poslat dítě na vyšetření do poradny bez souhlasu jeho rodičů, resp. zákonných zástupců nebo v případě, ve kterém se dítě podrobí vyšetření, záleží na rodičích, zda souhlasí s tím, aby jeho výsledky byly škole sděleny (2).

1.5.2.2 Kurátor pro mládež

Kurátor pro mládež je odborný specializovaný pracovník sociálního referátu (odboru sociálních věcí obecního úřadu s rozšířenou působností, resp. úřadu městské části statutárního města), který se zabývá:

1. nezletilými dětmi do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného nebo přestupku,
2. mladistvými (15-18 let), u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kteří se dopustili přestupku,
3. dětmi a mladistvými s opakovanými poruchami chování závažného rázu (záškoláctví, úteky z domova, agresivita, toxikomanie, alkoholismus, prostituce aj.) (2).

Spolupráce školy a kurátora:

Ředitel (učitel, třídní učitel, výchovný poradce, metodik prevence) kontaktuje kurátora telefonicky nebo přímo sepíše zprávu o nevhodném chování žáka ve škole. Kurátor provede šetření přímo ve škole a spojí se s problémovým žákem a s jeho rodinou.

Pokud kurátor zjistí, že se nejedná o nic mimořádně závažného, ukončí celou věc tzv. výchovným pohovorem se žákem, kdy např. pohrozí „ústavem“.

Když dojde k závěru, že se jedná o vážnou situaci, pošle dítě k psychologovi, popř. k psychiatrovi nebo může rovnou bez psychologického vyšetření navrhnout ústavní výchovu (3).

1.5.2.3 Střediska výchovné péče (pro děti a mládež)

Je to zařízení tvořící součást systému pedagogicko-psychologického poradenství a spadající pod školská zařízení pro výkon preventivně výchovné péče poskytující všestrannou odbornou preventivně výchovnou péči dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, jakož i dětem propuštěným z ústavní výchovy, při jejich integraci do společnosti, pokud ještě neexistují důvody k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy ve speciálních výchovných zařízeních. Střediska výchovné péče zpracovávají plán aktivit prevence sociálně patologických jevů na území své působnosti, přičemž koordinují jeho realizaci v rámci škol a školských zařízení. Usilují o to zachytit děti a mládež ve stádiu prvních signálů poruch a snaží se pomocí rady či systematické péče předejít vážnějším problémům (3).

Podle potřeby jsou psychologové a speciální pedagogové ze střediska schopni pomoci i rodičům, kteří hledají správný výchovný přístup (44).

1.5.2.4 Dětské krizové centrum

Zařízení se zaměřuje na diagnostiku, terapii týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. Poskytuje pomoc šikanovaným dětem a jejich rodinám, nabízí odbornou pomoc orgánům péče o děti, poskytuje konzultační a školicí služby pracovníkům, kteří se zabývají danou problematikou (3).

1.5.2.5 Speciálně pedagogické centrum (SPC)

Vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách říká, že speciálně pedagogické centrum je školské účelové zařízení. Zabezpečuje speciálně pedagogickou a psychologickou péči dětem a žákům se zdravotním postižením a poskytuje jim odbornou pomoc v procesu integrace do společnosti ve spolupráci s rodinou, školami, školskými zařízeními a odborníky (51).

Při integraci žáků do škol může docházet ke kázeňským problémům, zejména ze strany vrstevníků vůči dítěti s postižením (šikana). V rámci komplexní odborné péče zabezpečuje tým speciálně pedagogického centra mj. zpracovávání individuálních výchovně vzdělávacích a stimulačních programů pro klienty integrované do běžné

základní školy a odborné činnosti v rámci prevence sociálně patologických jevů, které ohrožují klienty se zdravotním postižením (2).

1.5.2.6 Diagnostický ústav

Dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, představuje diagnostický ústav zařízení, které přijímá děti, resp. poskytuje péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu, s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a děti, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření. Dále může poskytovat péči dětem, o jejichž umístění v důsledku jejich poruch chování požádaly osoby odpovědné za výchovu (2).

Diagnostický ústav tedy plní podle potřeb dítěte a) diagnostické, b) vzdělávací, c) terapeutické, d) výchovné a sociální, e) organizační, f) koordinační úkoly (59).

Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které tvoří součást komplexního vyšetření, zpracovává diagnostický ústav komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb, stanovených v zájmu rozvoje osobnosti (2).

1.5.2.7 Přestupkové řízení (přestupková komise)

Správní orgány, tzn. Orgány státní správy a orgány obce vedou občany k tomu, aby respektovali práva spoluobčanů, dodržovali zákony a jiné právní předpisy. Dbají mj. o to, aby občané nerušili veřejný pořádek a občanské soužití (2).

Podle § 5, odst. 1 „Zákona České národní rady o přestupcích“ (Sbírka zákonů č.124/1993) za přestupek není odpovědný, kdo v době jeho spáchání nedovršil patnáctý rok svého věku (60).

Před přestupkovou komisí se může ocitnou pouze osoba starší 15 let (děti mladší 15 let se posílají ke kurátorovi pro mládež).

V praxi se přestupkové oddělení v souvislosti se školní nekázní mj. zabývá krádežemi žáků (studentů) ve škole, vzájemným napadením spolužáků, vandalismem dětí (včetně

sprejerství mimo školu), popř. ukázkami učitele nebo dalších zaměstnanců školy ze strany žáků (2).

1.5.2.8 Výchovný ústav

Jedná se o internátní výchovná zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy obtížně vychovatelné mládeže. Jsou diferencována podle věku, pohlaví a stupně obtížnosti výchovy.

Děti a mladiství jsou do výchovného ústavu umisťováni na základě rozsudku soudu nebo soudního usnesení o předběžném umístění v ústavu (předběžné opatření), popř. po dohodě se zákonnými zástupci (rodiči) (2).

1.5.2.9 Policie ČR

Z hlediska trestního práva rozlišuje trestní řád 3 kategorie osob: děti (nezletilé)- do 15 let věku, mladistvé (15-19 let) a dospělí.

Nezletilci nejsou trestně odpovědní (nemohou být tedy ani vzati do vazby, pokud se dopustí trestné činnosti, je věc pro nedostatek věku odložena a dále řeší celou záležitost zpravidla kurátor mládeže). Aby se zlepšila spolupráce mezi školami a Policií ČR, vyšla v roce 1998 ve věstníku MŠMT informace pro školské úřady, školy a předškolní zařízení s názvem „Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané“.

Jedná se o určitou výzvu školám k optimální spolupráci s příslušnými orgány policie tam, kde vzniká nejvíce konkrétních problémů. Cílem je pomoci školám, resp. jejich pracovníkům orientovat se v nejdůležitějších právních předpisech a pojmech, které se vztahují k dané oblasti (2).

1.5.2.10 Psychiatrická léčebna

Děti se nejčastěji ocitají na psychiatrických odděleních kvůli výchovným problémům, poruchám v chování - agresivitě, násilnickým sklonům (šikana) či např. kvůli záškoláctví. Samotní klienti psychiatrické léčebny jsou často oběti šikanování.

Umístění v psychiatrické léčebně je možné pouze na doporučení specialisty (lékaře, psychologa).

V případě odmítnutí rodičů, může o umístění rozhodnout pouze soud tzv. předběžným opatřením. Návrh soudu na předběžné opatření v součinnosti s orgánem péče o dítě a rodinu může dát lékař nebo psycholog (3).

1.5.3 Nevládní organizace (občanská sdružení, nadace)

V systému prevence a řešení sociálně patologických jevů se uplatňují rovněž nevládní organizace a instituce, sdružení a nadace nabízející školám (někdy za úplatu, jindy zdarma) jak osvětovou činnost pro žáky, učitele, popř. rodiče v oblasti prevence a potírání sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, tak výcvik žáků v oblasti sociálních dovedností (2).

1.5.4 Linka důvěry

Jedná se o zařízení krizové intervence. Dětem a mladistvým poskytuje anonymní telefonickou pomoc v krizové situaci. Mezi nejčastější tematické okruhy telefonátů klientů jsou láska, partnerství, sex, rodinné vztahy, vrstevnické vztahy, šikana, problémy závislostí, násilí páchané na dítěti v rodině (3).

1.6 Prevence šikany

Při selhání výchovných funkcí rodiny a ohrožení psychického, fyzického a sociálního vývoje se z důvodu společenské závažnosti nabízí podpora a pomoc ze stran různých institucí **(12)**.

Výrazem prevence máme na mysli zejména prevenci primární a prevenci sekundární, čili předcházení delikventnímu, nežádoucímu jednání u celé populace dětí, resp. preventivní aktivity zaměřené na rizikové jedince a skupiny, u kterých je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou nositeli závadové činnosti.

Cílem prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, ale také prezentace sociálně příznivého chování, tj. chování, jež se neslučuje s jednáním protisociálním, antisociálním **(18)**.

Mezi řešení šikany resp. možnosti, jak předcházet a čelit šikanování patří celá řada opatření, přístupů, zásad, metod a prostředků. Patří sem povědomost o příčinách šikanování a stádiích šikanování. Samozřejmě součástí preventivních opatření je informování žáků o linkách důvěry, včetně jejich kontaktních adres a telefonních čísel **(3)**.

Metody prevence se opírají o metody psychologické, pedagogické, sociologické, ale i o metody politiky, reklamy a marketingu **(29)**.

Prevence vyžaduje těsné spolupůsobení všech sil společnosti. Prevence založená ve společnosti (Community based prevention) předpokládá řadu spolupracujících složek. Vedle rodiny, škol a školských zařízení je třeba sladěných a propojených opatření v oblasti zájmových organizací, občanských sdružení, místní samosprávy, zdravotnických zařízení, pedagogicko-psychologických poraden, středisek výchovné péče pro děti a mládež, duchovních sdružení, policie, kulturních středisek, podnikatelských subjektů apod. Mnohé je oblasti prevence sociálně patologických jevů dlužná mediální oblast, kde je naprostá absence systémového působení ve smyslu výchovy a vzdělávání k pozitivnímu a zdravému životnímu stylu **(29)**.

Podobně jako v případě jiných kázeňských, resp. výchovných problémů, rovněž u šikany platí, že účinnější a zároveň jednodušší a levnější, je šikaně předcházet, než jí následně odstraňovat **(3)**.

Ekonomické hledisko, které se v současnosti skloňuje ve všech pádech s nímž se kalkuluje i při pomoci lidem v krajní nouzi, má pro budování prevence šikanování také své opodstatnění.

Finanční náklady na lékařskou péči, která je věnována obětem šikany v důsledku poškozeného duševního a tělesného zdraví, nelze odhadnout, protože zdravotní problémy, především ty psychické, bývají dlouhodobé a nezřídka celoživotní (21).

1.6.1 Druhy prevence

1.6.1.1 Primární prevence

Cílem je obecně pomáhat zvyšovat sociální způsobilost, posilovat orientaci v mezilidských vztazích, zvyšovat schopnosti řešit adekvátním způsobem různé konflikty a náročné situace, vytvářet příznivou situaci pro pozitivní seberealizaci (12).

Tato prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikanování dosud nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, preventivních aktivitách ve školách. Účinnými prostředky primární prevence jsou přirozené součásti komunity jako např. celoškolní setkání, školní parlament, třídní samospráva. Nejlepší ochranou proti šikanování je budování otevřených, kamarádkých a bezpečných vztahů mezi členy školního společenství (3).

Vlivným nástrojem je také sociální politika státu ovlivňující systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu a dalších institucí zabývajících se rizikovou mládeží (18).

1.6.1.2 Sekundární prevence

Uplatňuje se v situacích, kdy k šikaně již došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se problémy znovu neobjevily.

Radíme sem včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči, jednání s kolektivem třídy), včetně výchovné práce s agresory (3).

Může mít podobu jak poradenské, tak ústavní péče, a je těžištěm práce speciálních pedagogů - etopedů, sociálních pedagogů, sociálních pracovníků a psychologů. V oblasti sekundární prevence na úseku školství lze označit za nejpropracovanější a koncepčně i organizačně nejvíce ujasněnou náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež (18).

1.6.1.3 Terciální prevence

Terciální prevence spočívá v úsilí o zmírnění dopadu na osobu, v dosažení korekce v nežádoucích způsobech chování, v nasměrování chování do sociálně přijatelných struktur (12).

Tato prevence v oblasti šikanování prakticky neexistuje. Do budoucna však bude nutné o ni začít uvažovat a především na ní začít pracovat.

Jedná se o možnost škol využít speciální pracoviště, která by pracovala celodenně především s agresory. Nutnou podmínkou je však možnost nebezpečného iniciátora brutální a kriminální šikany ze školy vyjmout.

Dlouhodobější odbornou péči však vyžadují i oběti pokročilých šikan s následky posttraumatické stresové poruchy. Zkušenosti s léčbou posttraumatické stresové poruchy jsou v ČR minimální (16).

1.6.2 Nástroje realizace preventivních programů

Základními nástroji, které máme k dispozici pro realizaci preventivní strategie, jsou školní vzdělávací programy v mateřských školách, minimální preventivní programy na školách a ve školských zařízeních a systematické vzdělávání pedagogů v problematice prevence.

Pedagogové jsou již nyní, v rámci pregraduálního a postgraduálního vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů, doškolováni v dovednostech a znalostech využitelných při realizaci prevence sociálně patologických jevů (29).

Např. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích v období září 2006 až prosinec 2006 společně s Krizovým centrem pro děti a rodinu v Jihočeském kraji realizovala preventivní program s názvem Preventík, který byl určen školákům prvního

stupně základních škol. Pomocí diskuse, her, hraní rolí a společného tvoření a zamýšlení se nad tématy: návykové látky, násilné chování, rizikové chování, práva dětí, byly dětem předávány informace jak nežádoucímu chování předcházet, jak se mu umět „bránit“ pokud se s ním děti setkají osobně nebo zprostředkovaně (54).

1.6.3 Cíl preventivních programů

Cílem výchovně vzdělávacího působení v oblasti prevence sociálně patologických jevů je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku

- s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům
- se schopností dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí se schopností týmové práce
- schopné řešit problémy podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek (29).

2. Cíl práce a hypotézy

Cílem práce je:

1. Zjistit, jaké zkušenosti mají se šikanou žáci vybraných základních škol v Táboře.
2. Popsat jakým způsobem řeší problematiku šikany pedagogický sbor ve vybraných základních školách v Táboře.

V souvislosti s cílem práce jsou stanoveny následující hypotézy:

H1: *Žáci základních škol se s problematikou šikany setkali jako pozorovatelé.*

H2: *Pedagogický sbor problematiku šikany individuálně neřeší.*

H3: *Pedagogický sbor je informován o problematice šikany.*

3. Metodika

3.1 Použité výzkumné metody

V práci byla použita sekundární analýza dat a studium odborné literatury a ostatních pramenů. Prováděný výzkum je ze sociologického hlediska výzkumem kvantitativně kvalitativním.

Vlastní výzkum byl realizován *dotazovací metodou formou dotazníku*. Byl použit kvótní výběr, přičemž jedinou kvótou byla přítomnost v deváté třídě spolupracujících základních škol v Táboře. Pomocí strukturovaného dotazníku, který obsahoval celkem 14 otázek, jsem se ptala žáků na jejich názory a vlastní zkušenosti s problematikou šikany. Vzor dotazníku je uveden v příloze 1.

Výsledky výzkumného setření byly zpracovány do grafů a tabulek.

Tato metoda byla dále doplněna polostandardizovanými rozhovory se školními metodiky prevence obou spolupracujících škol, dále s metodikem prevence v Pedagogicko-psychologické poradně v Táboře a s vedoucím Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám (příloha 2, 3, 4).

3.2 Charakteristika cílového souboru

Dotazníkem byli osloveni žáci devátých tříd Základních škol v Táboře.

Jednalo se o Základní školu a Mateřskou školu Mikuláše z Husi v Táboře a Základní školu a Mateřskou školu Helsinská v Táboře.

Polostandardizovaný rozhovor byl realizován se školními metodiky prevence obou spolupracujících škol v Táboře, s metodikem prevence v Pedagogicko-psychologické poradně v Táboře a s vedoucím Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám.

4. Výsledky

4.1 Vyhodnocení dotazníkového řešení

Při tvorbě zadání diplomové práce na téma Poruchy chování – šikana, jsem kontaktovala ředitele všech základních škol v Táboře, které mají 9. třídu a požádala o spolupráci při výzkumu výskytu šikany na jejich škole.

Popsala jsem, k jakým účelům tento výzkum bude sloužit a jakým způsobem bych dotazníkové šetření na jejich škole prováděla. Poslala jsem i návrh otázek, které by se v mém dotazníku vyskytovaly.

Z oslovených čtyř základních škol, mi spolupráci přislíbily školy tři. Jednalo se o Základní školu a mateřskou školu, Nám. Mikuláše z Husi 45 v Táboře; Základní školu a mateřskou školu, Husova 1570 v Táboře; a Základní školu a mateřskou školu, Helsinská 2732 v Táboře.

S řediteli škol jsem se domluvila, že v prosinci roku 2007 jejich školy navštívím a všem žákům 9. tříd rozdám připravený dotazník.

V domluveném termínu, v prosinci 2007 jsem se opět spojila s řediteli škol, abychom přesně domluvili mou návštěvu v jednotlivých školách a třídách. V Základní škole a mateřské škole, Nám. Mikuláše z Husi 45 a Základní škole a mateřské škole, Helsinská 2732 jsem se setkala s velice vstřícným přístupem k mému výzkumu. Základní škola a mateřská škola, Husova 1570 mi však i přes předchozí příslib možnosti jejich školu navštívit, spolupráci bez udání důvodu odřekla.

4.1.1 Charakteristika cílového souboru

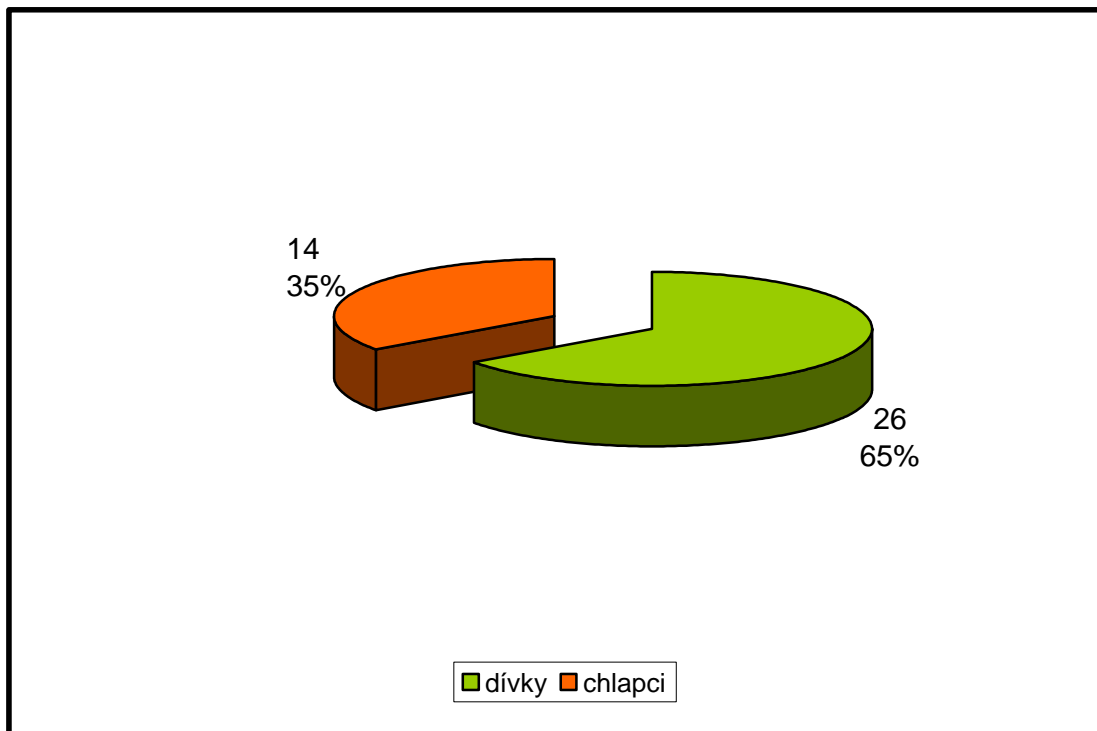
Kontaktováno bylo 127 respondentů, z toho 45 respondentů bylo z 9. tříd Základní školy a mateřské školy náměstí Mikuláše z Husi v Táboře a 82 respondentů bylo z 9. ročníků Základní školy a mateřské školy Helsinská v Táboře. Z celkového počtu všech vyplněných dotazníků jsem musela z důvodů nesprávného vyplnění nebo pomocí sady kontrolních otázek testujících pravdivost odpovědí (lžiskóre) vyřadit celkem 19 dotazníků. Konečný počet správně vyplněných dotazníků je 108.

K získání odpovědí na stanovené hypotézy 2 a 3 jsem dále spolupracovala se školními metodiky prevence, s metodikem prevence v Pedagogicko-psychologické poradně v Táboře a s vedoucím Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám.

4.1.2 Ostatní získaná data

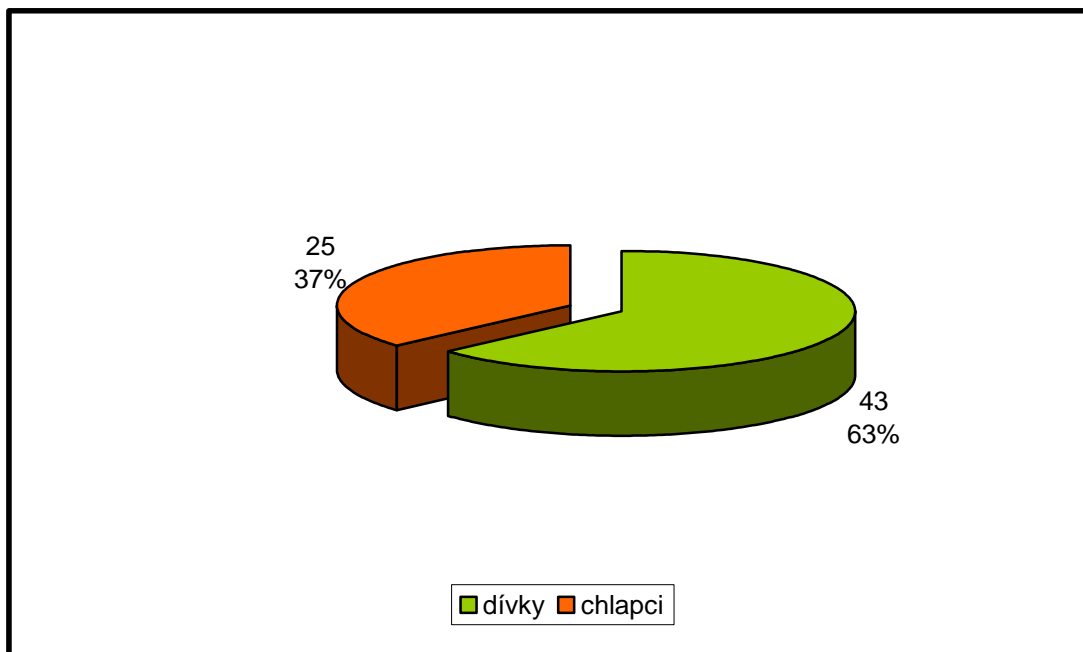
Data získaná dotazníkovým šetřením byla zpracována do grafů 1-32 a tabulek 1-4. Obsahují odpovědi na položené otázky, jejichž pomocí a vyhodnocením rozhovorů se spolupracujícími institucemi chci dospět k závěru této práce a potvrdit nebo vyvrátit stanovené hypotézy.

Graf 1: Podíl dívek a chlapců v 9. třídách v ZŠ Mikuláše z Husi (n=40)

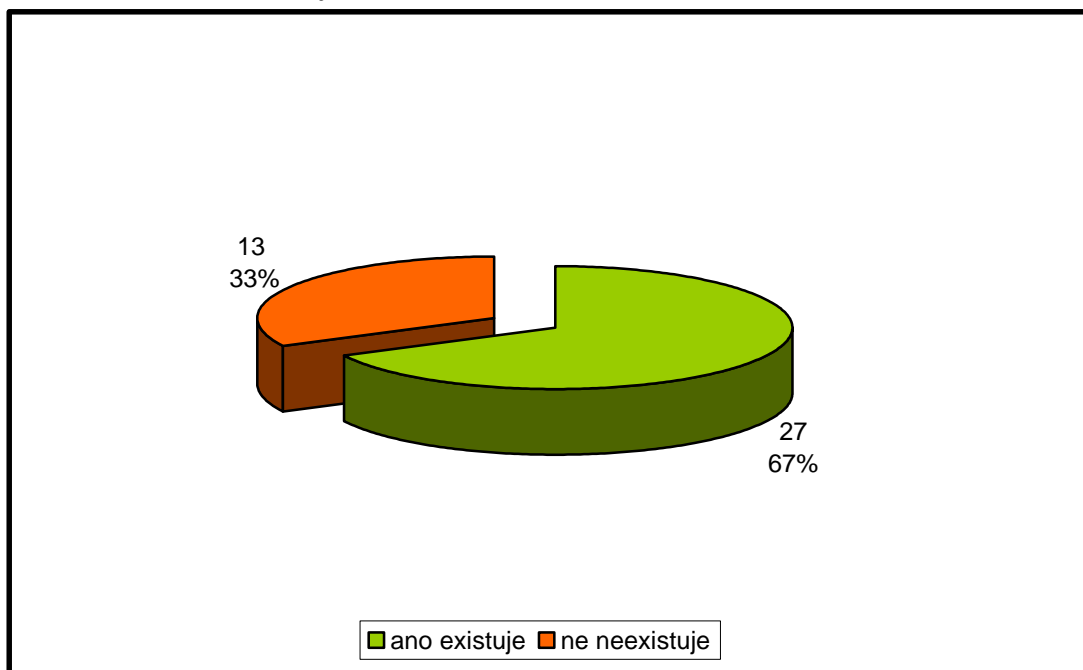
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 2: Podíl dívek a chlapců v 9. třídách ZŠ Helsinská (n=68)

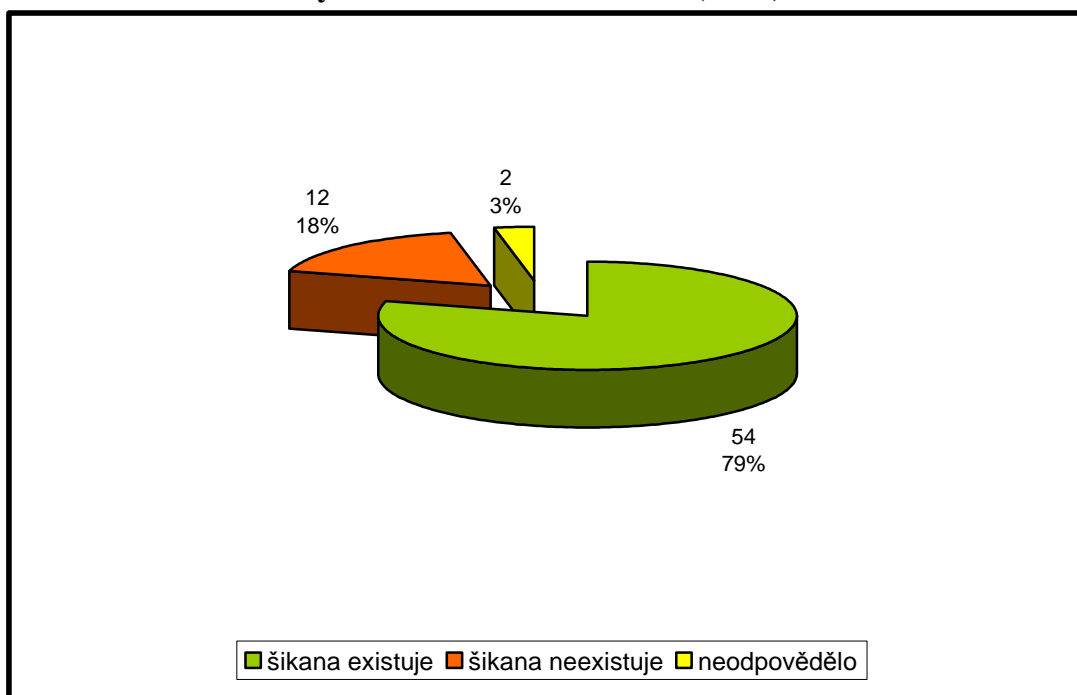
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 3: Existence šikany v 9. třídách ZŠ Mikuláše z Husi (n=40)

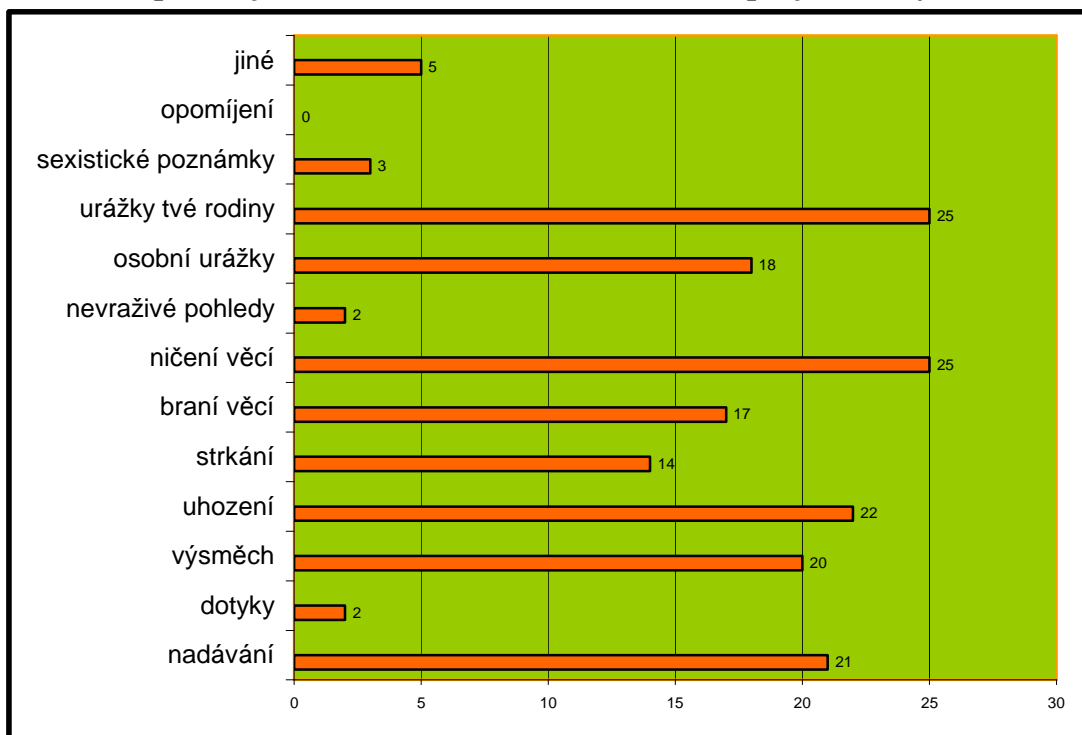
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 4: Existence šikany v 9. třídách ZŠ Helsinská (n=68)

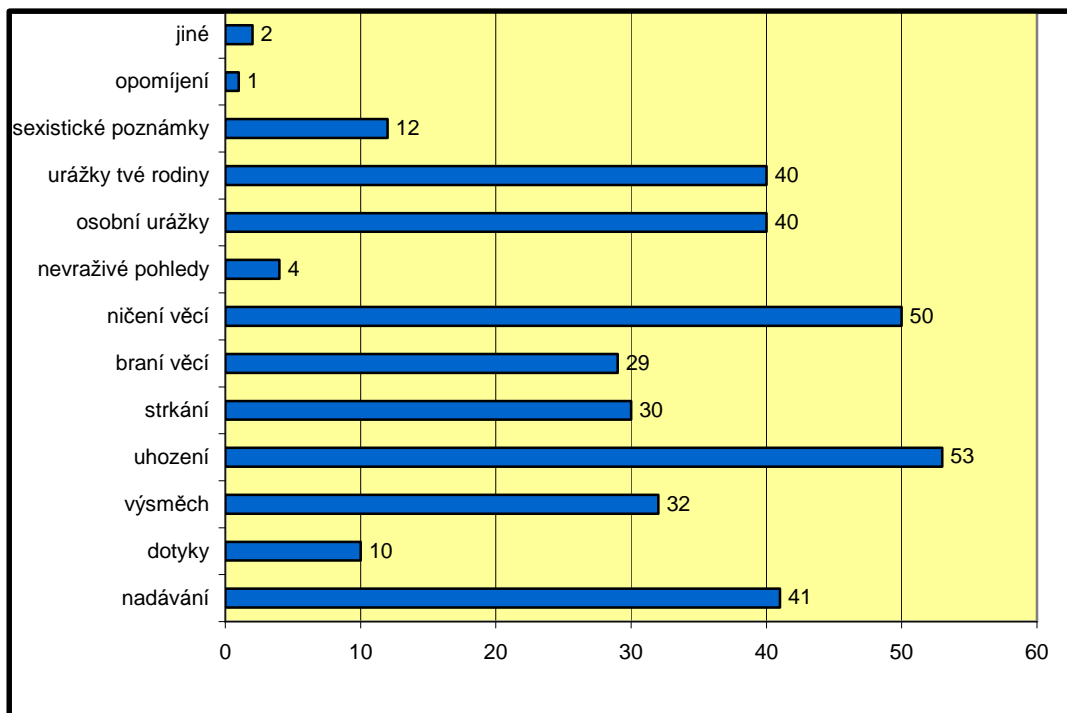
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 5: Co považují žáci 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi za projev šikany (n=40)

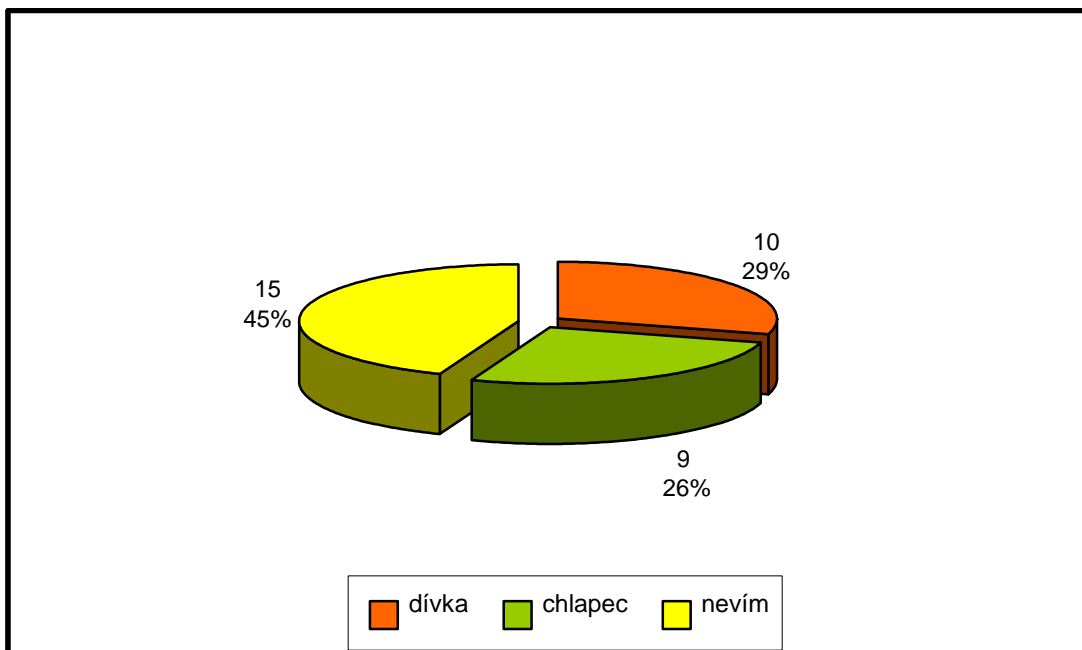
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 6: Co považují žáci 9. tříd ZŠ Helsinská za projev šikany (n=68)

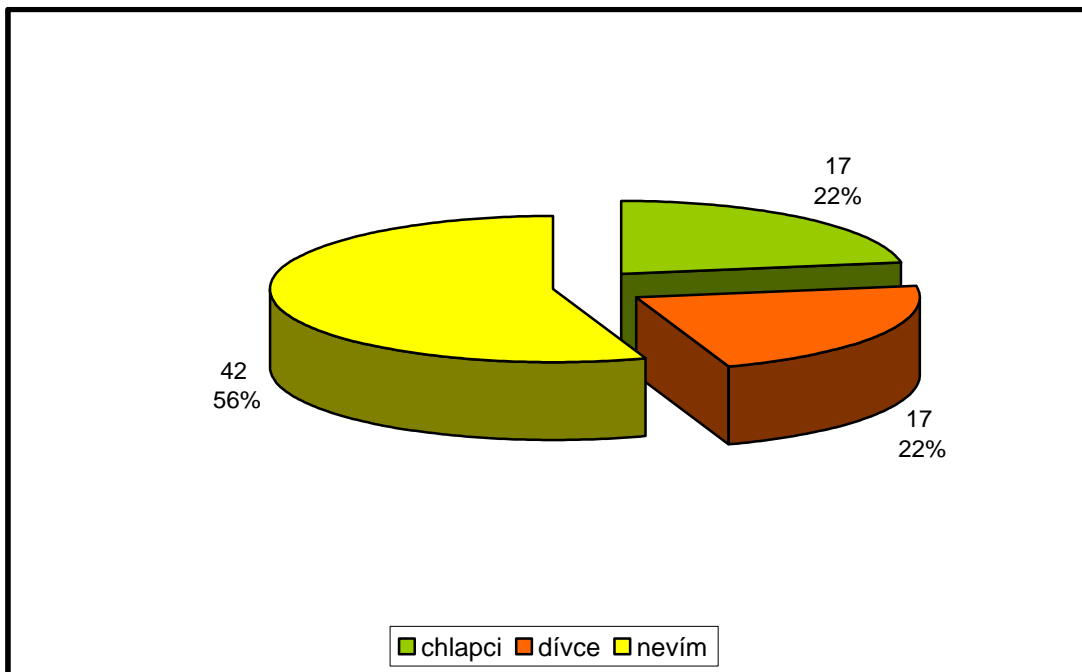
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 7: Vědí žáci 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi o někom, komu je ve škole ubližováno (n=40)

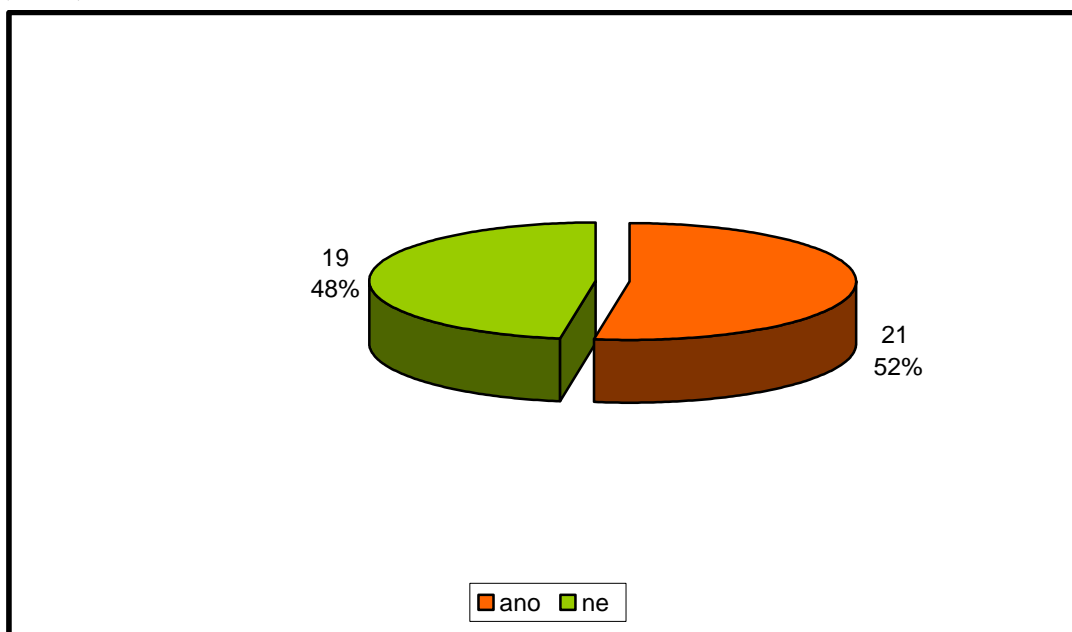
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 8: Vědí žáci 9. tříd ZŠ Helsinská o někom, komu je ve škole ubližováno (n=68)

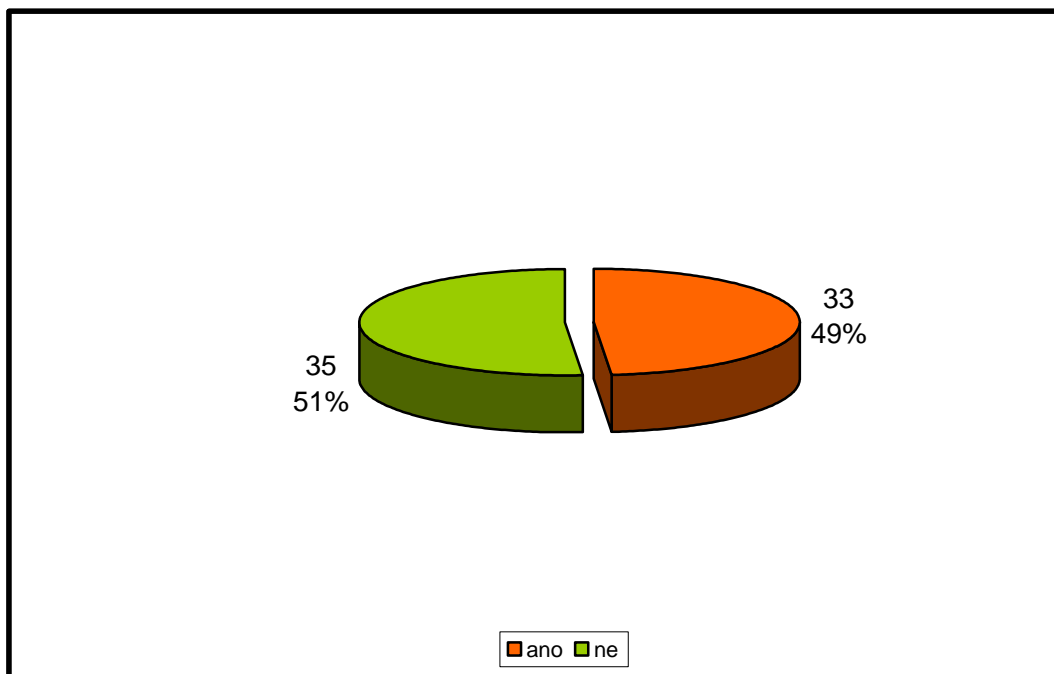
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 9: Kolik žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi vidělo, jak bylo někomu ubližováno (n=40)

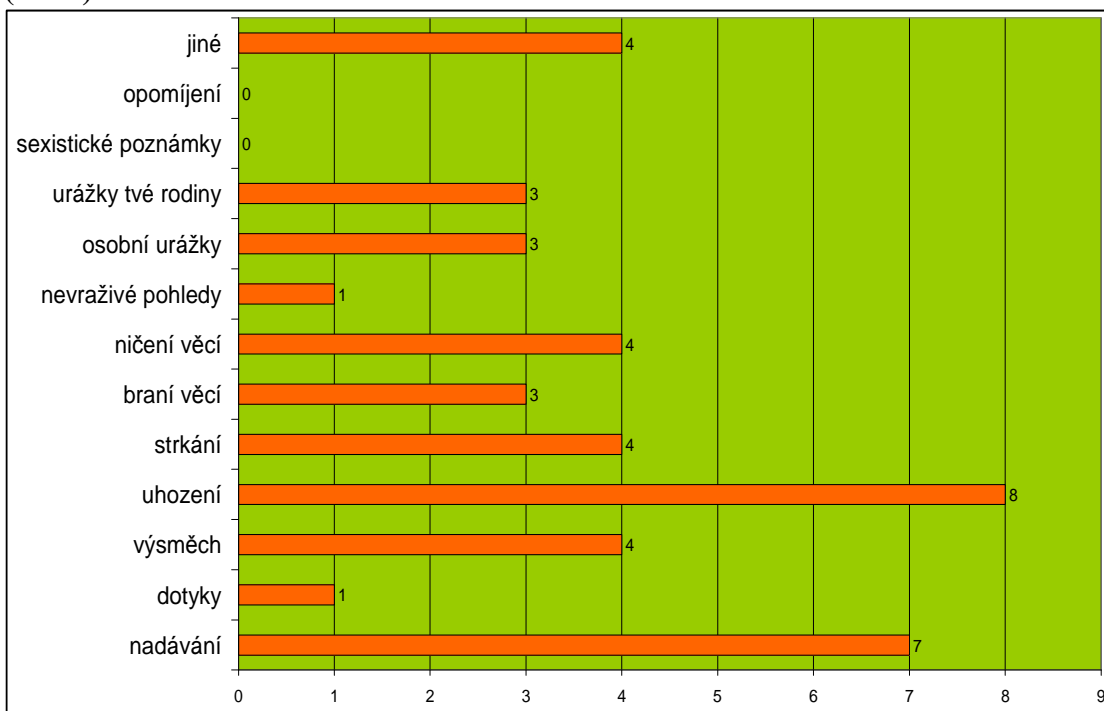
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 10: Kolik žáků 9. tříd ZŠ Helsinská vidělo, jak bylo někomu ubližováno (n=68)

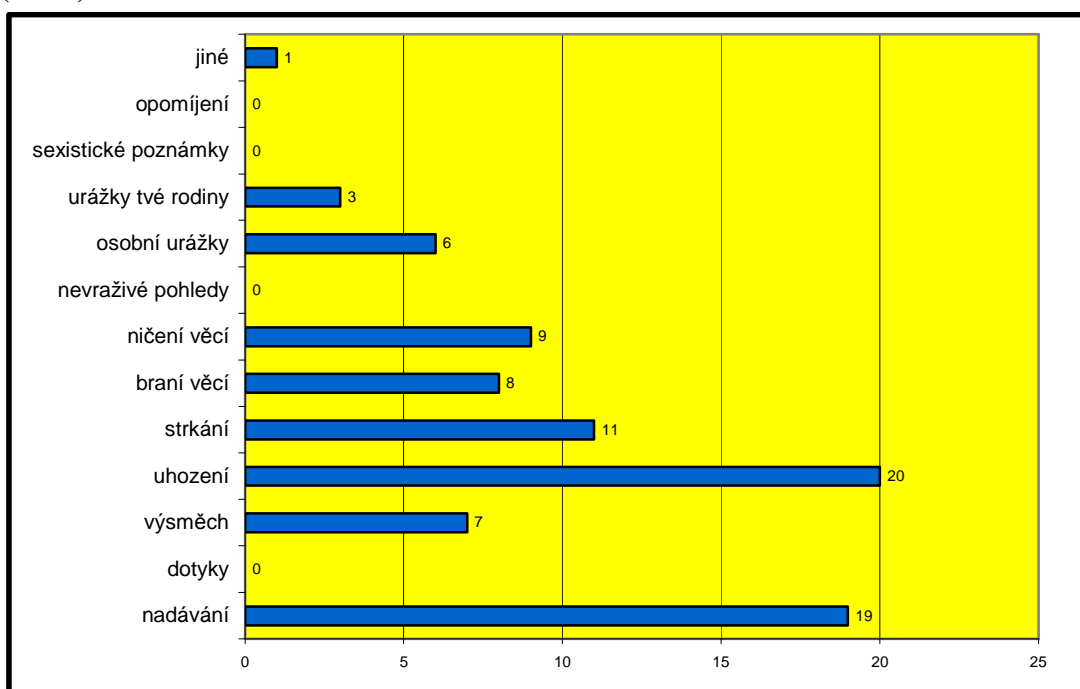
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 11: Jakým způsobem bylo ubližováno spolužákům 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husí (n=21)

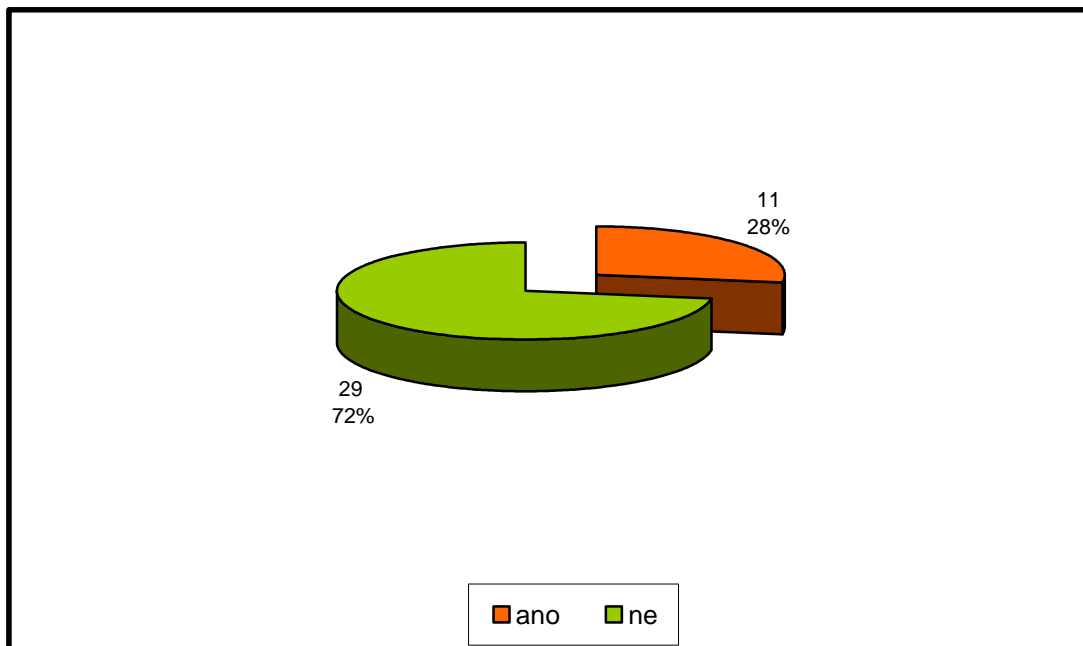
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 12: Jakým způsobem bylo ubližováno spolužákům 9. tříd ZŠ Helsinská (n=33)

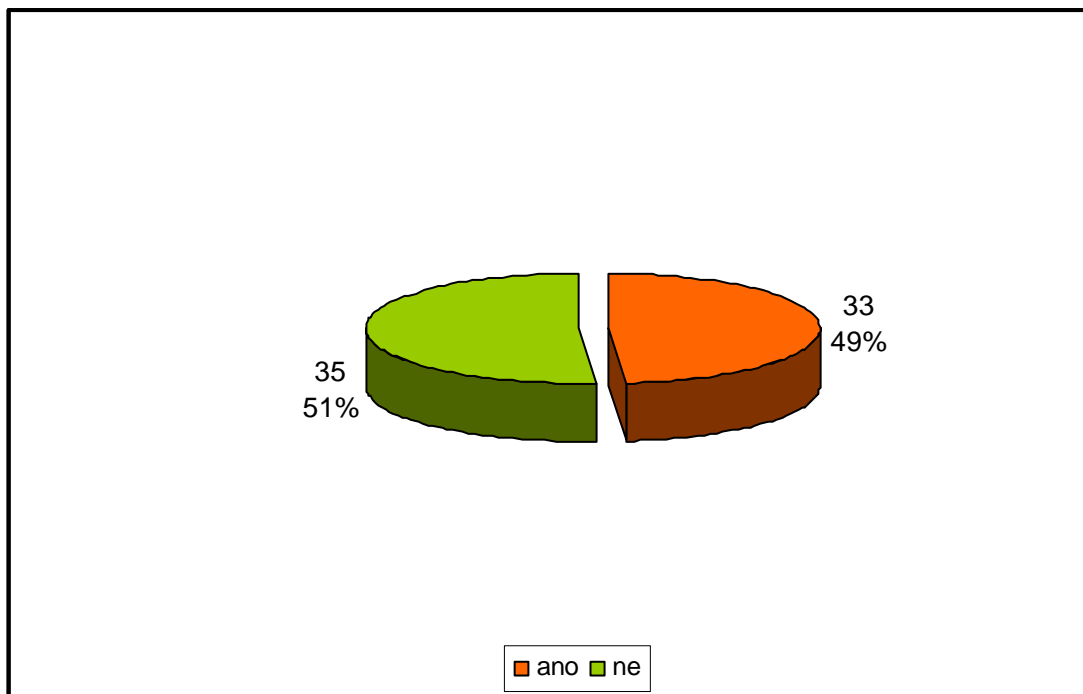
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 13: Ublížíval ti někdo? Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi (n=40)

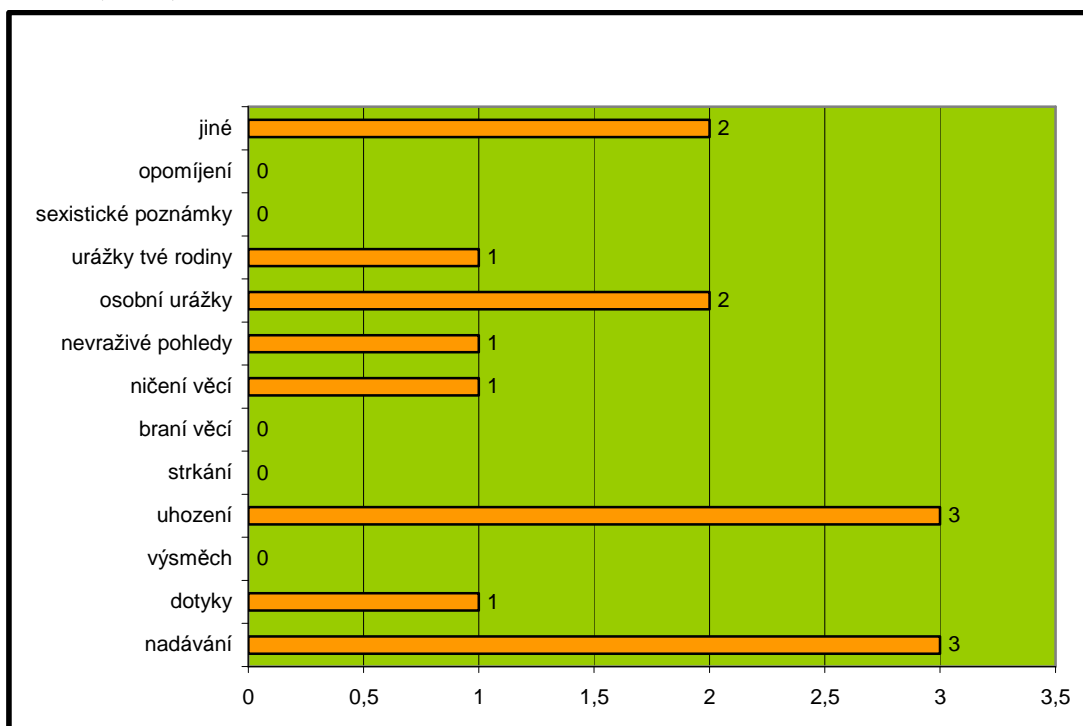
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 14: Ublížíval ti někdo? Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská (n=68)

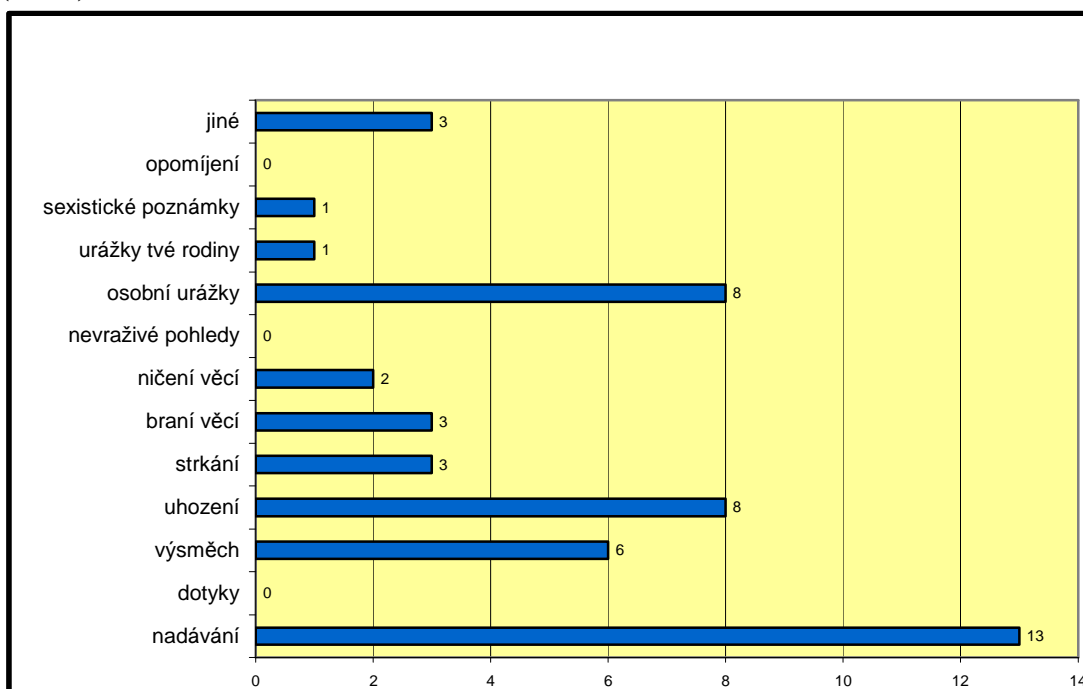
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 15: Jakým způsobem ti bylo ubližováno? Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husí (n=11)

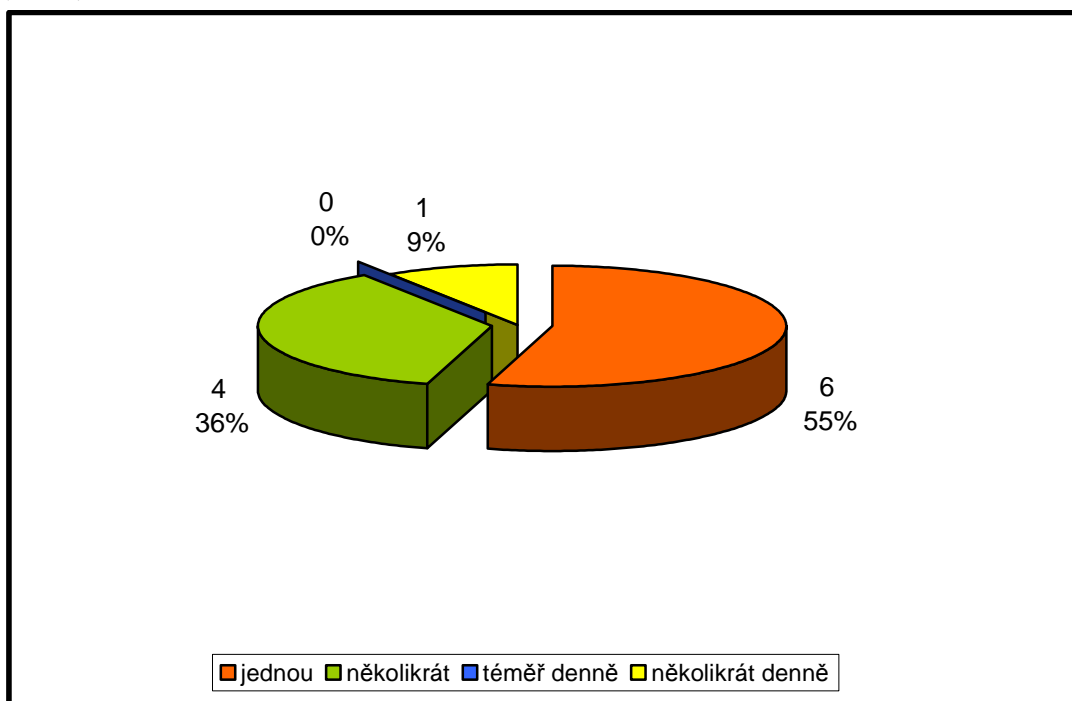
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 16: Jakým způsobem ti bylo ubližováno? Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská (n=33)

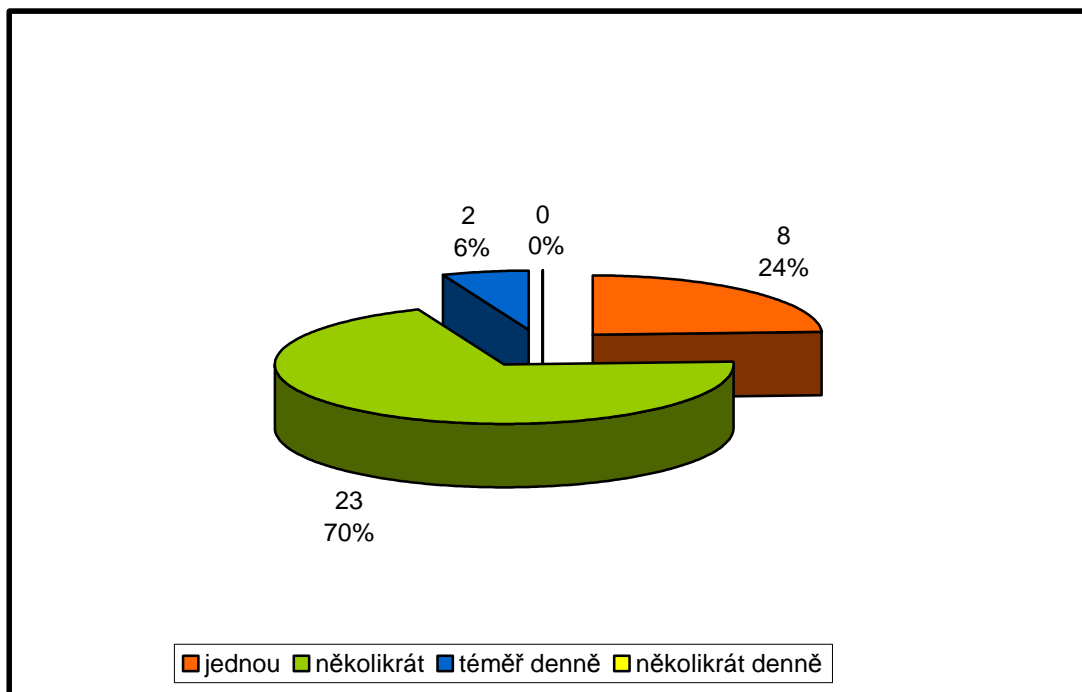
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 17: Jak často ti bylo ubližováno? Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi (n=11)

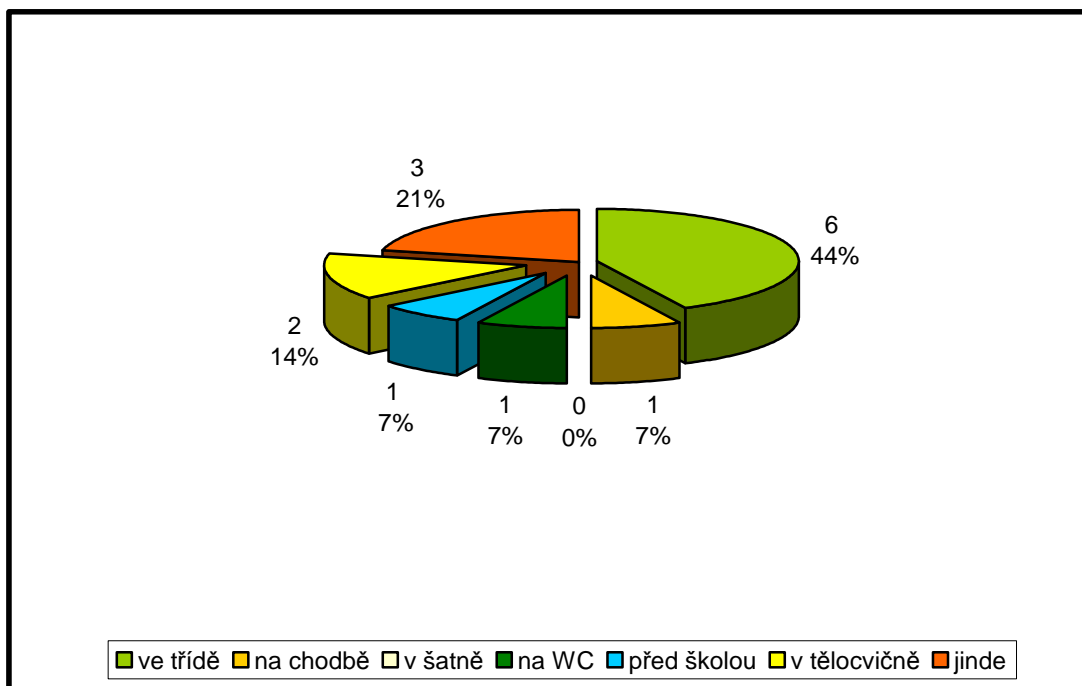
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 18: Jak často ti bylo ubližováno? Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská (n=33)

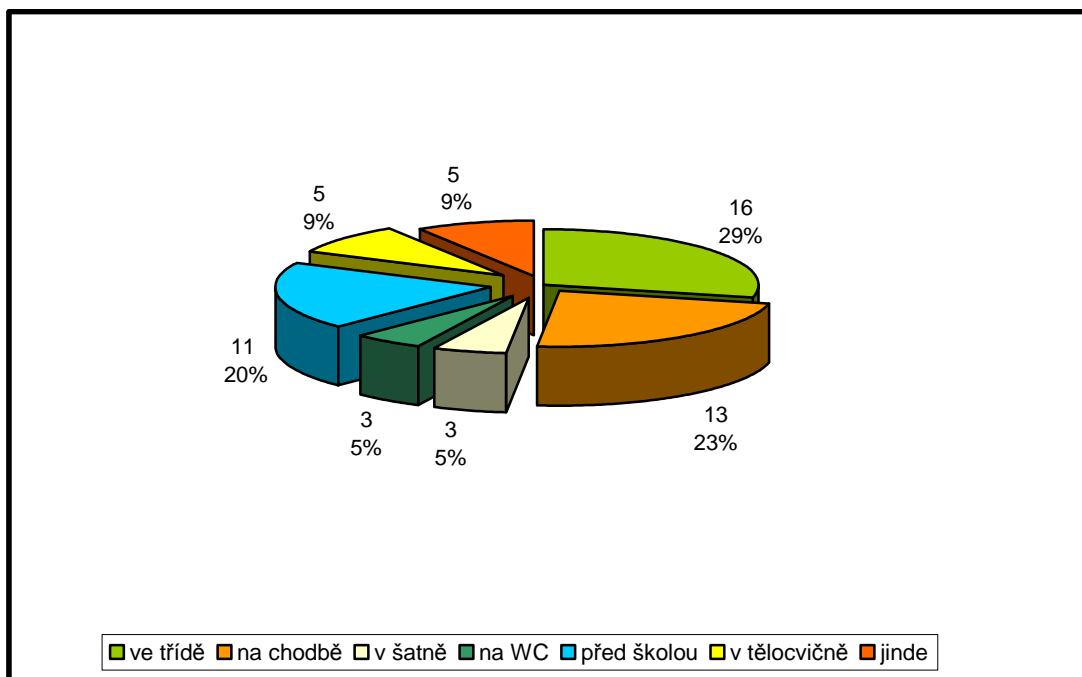
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 19: Kde dochází k ubližování žákům 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi (n=11)

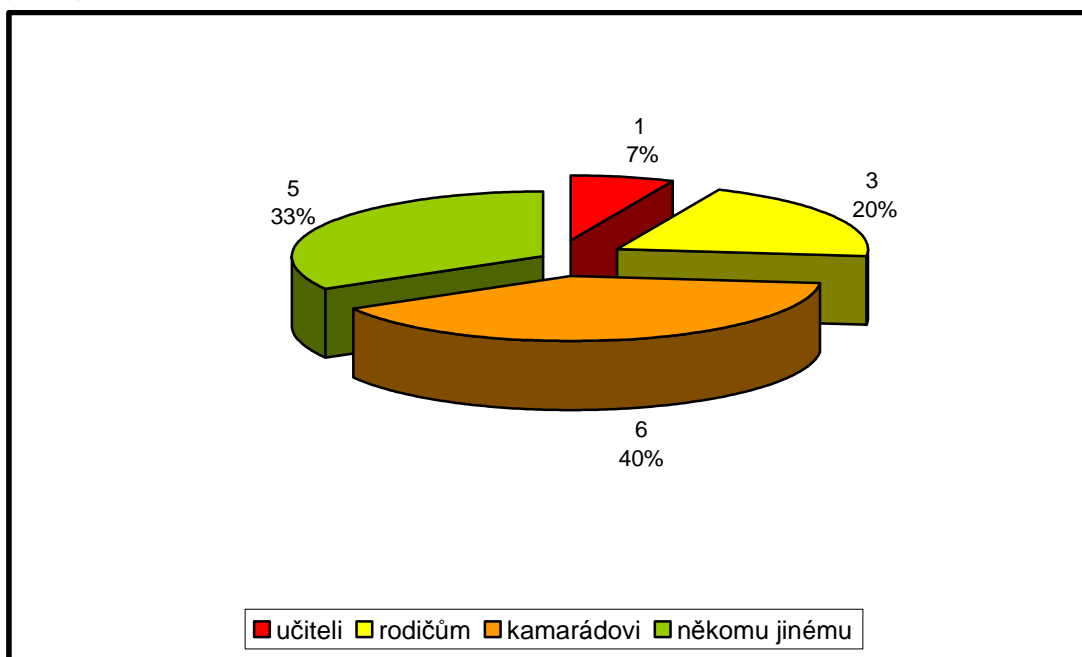
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 20: Kde dochází k ubližování žákům 9. tříd ZŠ Helsinská (n=33)

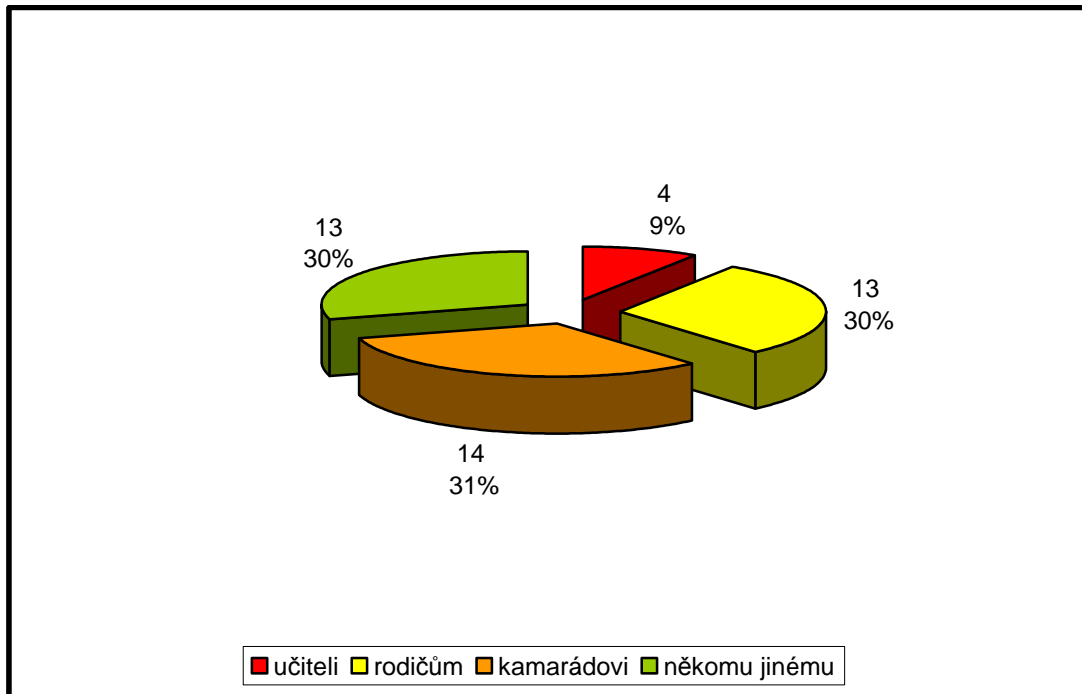
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 21: Komu se svěřili žáci 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi, když jim bylo ubližováno (n=11)

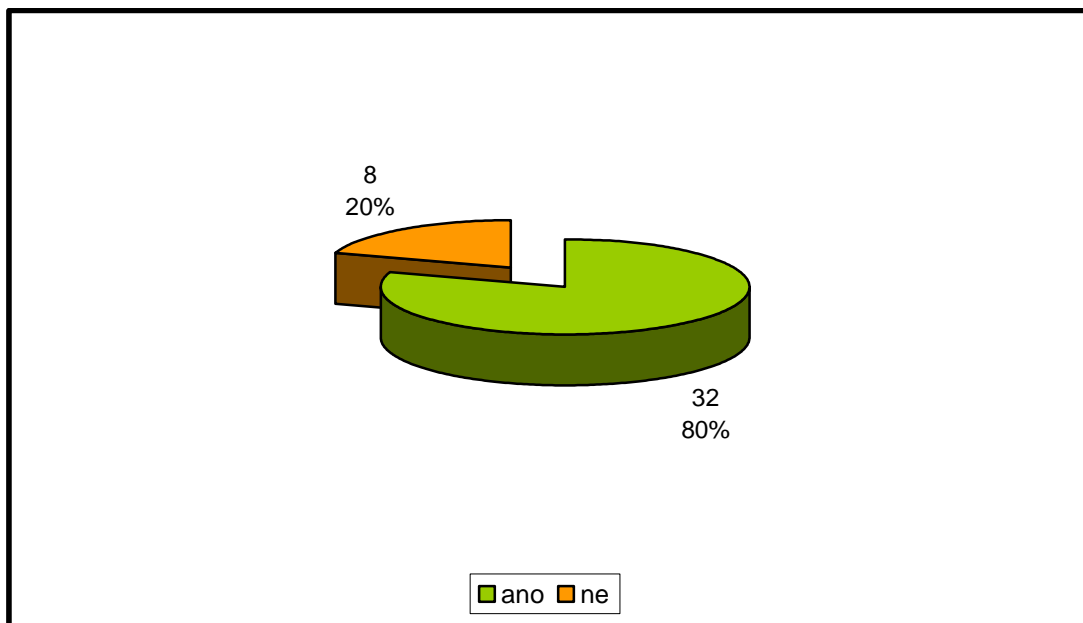
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 22: Komu se svěřili žáci 9. tříd ZŠ Helsinká, když jim bylo ubližováno (n=33)

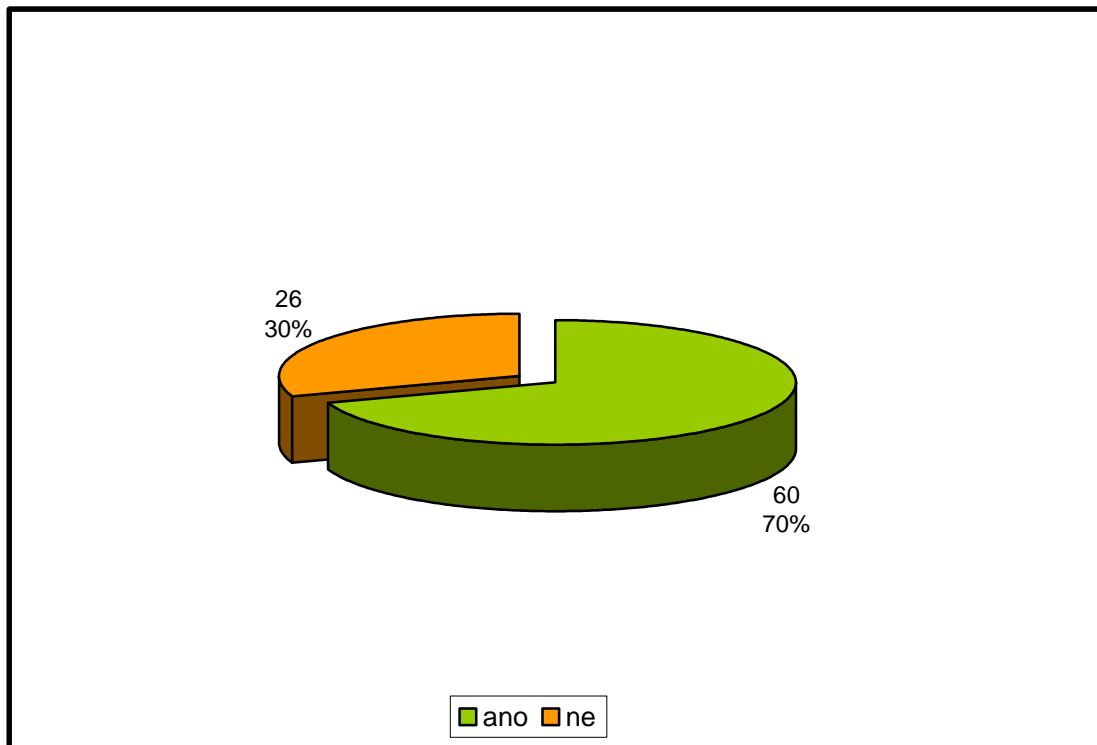
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 23: Vědí žáci 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi, co dělat pokud se setkají se šikanou (n=40)

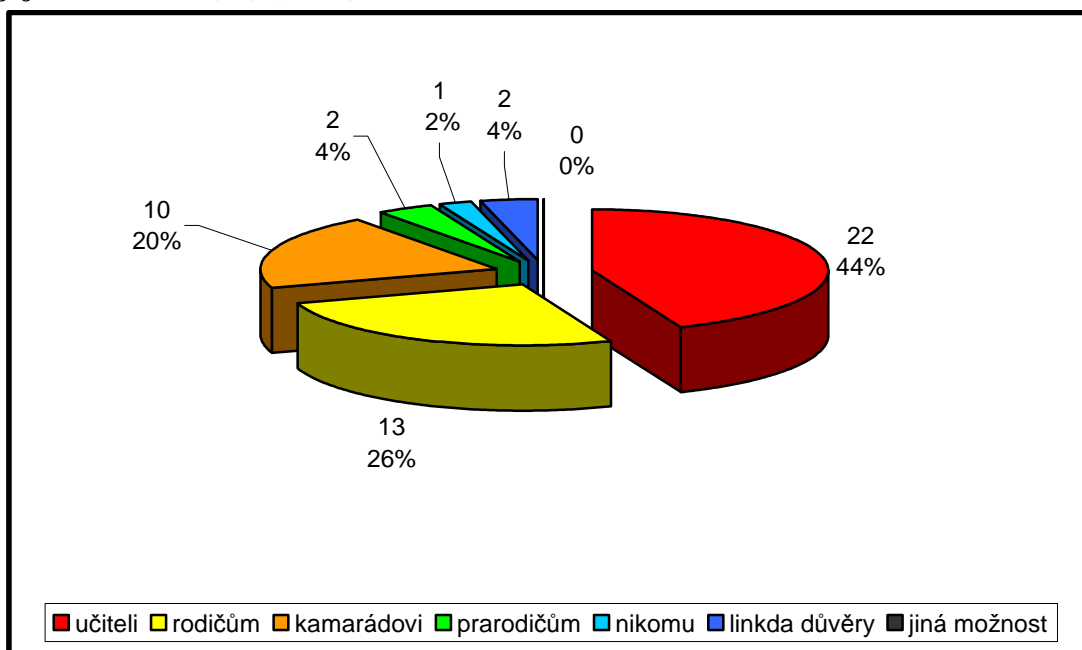
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 24: Vědí žáci 9. tříd ZŠ Helsinská, co dělat pokud se setkají se šikanou (n=68)

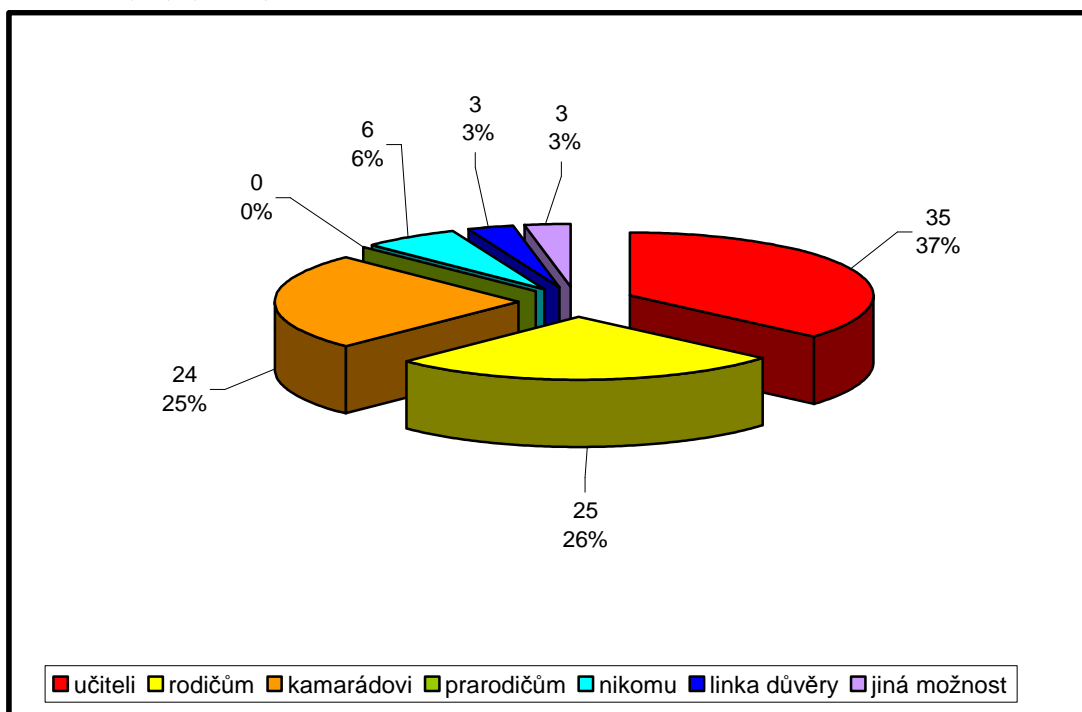
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 25: Komu se svěří žáci 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi, pokud je šikanován(a) jejich kamarád(ka) (n=40)

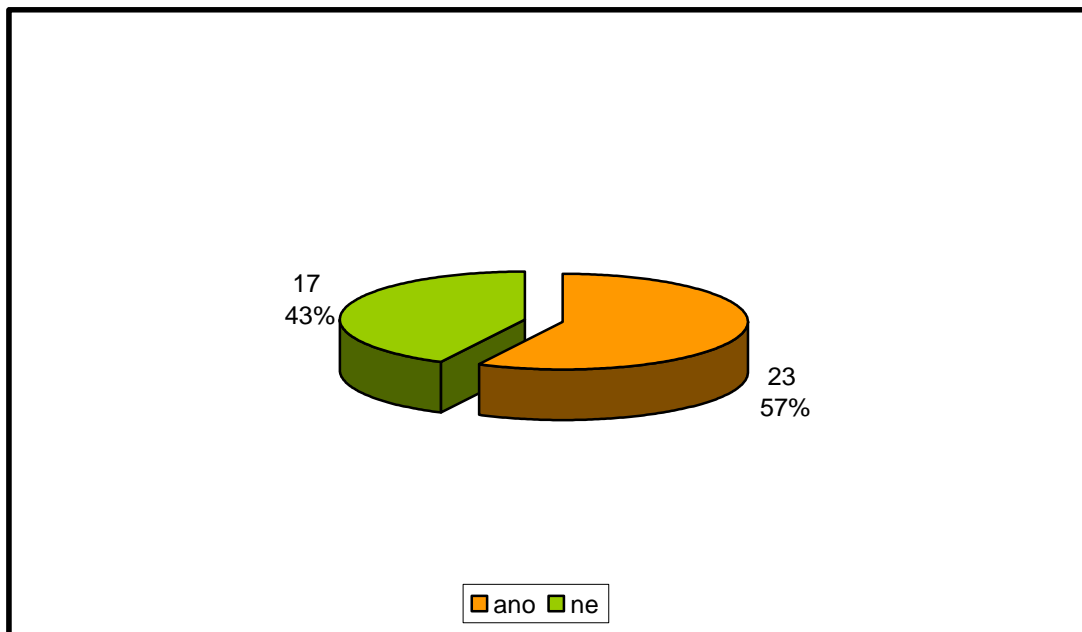
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 26: Komu se svěří žáci 9. tříd ZŠ Helsinská, pokud je šikanován(a) jejich kamarád(ka) (n=68)

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 27: Požádali by žáci 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi o pomoc svého učitele (n=40)

Zdroj: vlastní výzkum

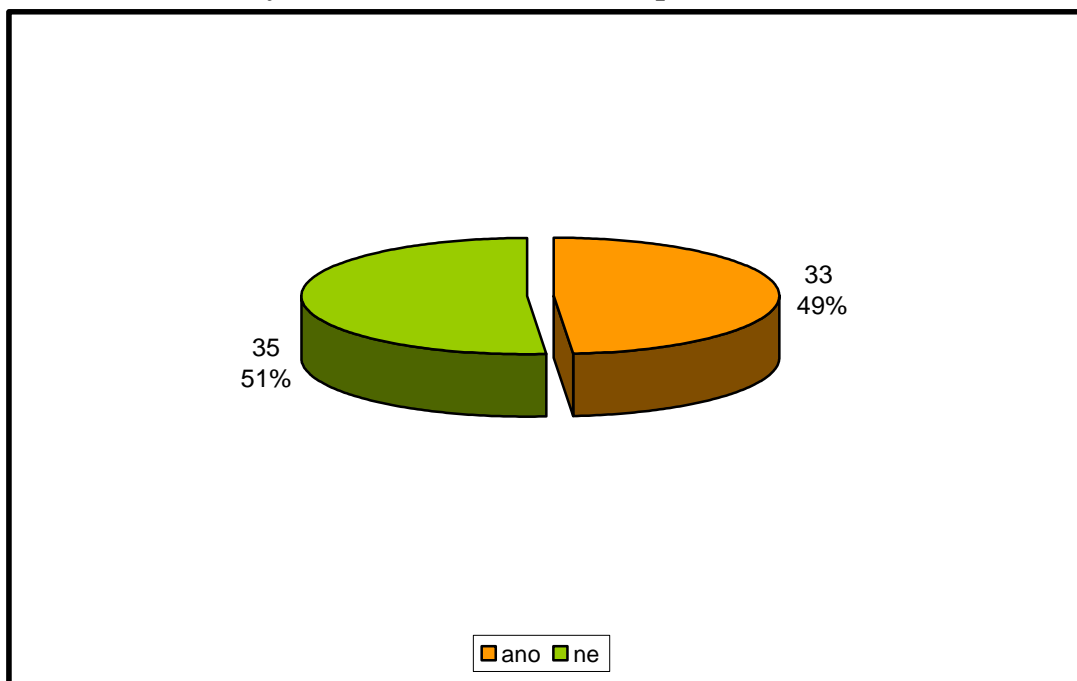
Tabulka 1: Proč by žáci požádali o pomoc svého učitele

pomůže mi	8 odpovědí
vyřeší to	5 odpovědí
věřím mu	4 odpovědi
má zkušenosti	1 odpověď
je to jeho povinnost	1 odpověď
nevím	1 odpověď
neodpovědělo	3 odpovědi
celkem	23 odpovědí

Tabulka 2: Proč by žáci nepožádali o pomoc svého učitele

nevěřím mu	1 odpověď
vyřeším si to sám(a)	4 odpovědi
bojím se prozrazení	1 odpověď
strach z prozrazení	1 odpověď
neodpovědělo	10 odpovědí
celkem	17 odpovědí

Graf 28: Požádali by žáci 9. tříd ZŠ Helsinská o pomoc svého učitele (n=68)

Zdroj: vlastní výzkum

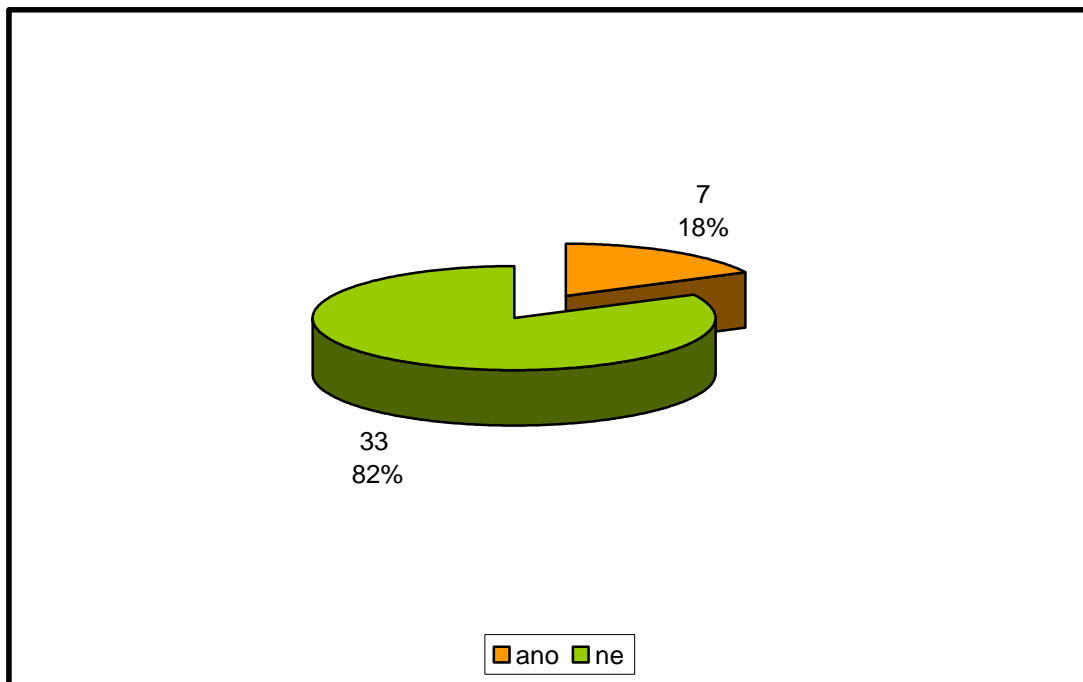
Tabulka 3: Proč by žáci požádali o pomoc svého učitele

nevím	1 odpověď
věřím mu	10 odpovědí
pomohl by mi	9 odpovědí
nikdo jiný nebyl nablízku	1 odpověď
je za nás zodpovědný	3 odpovědi
neodpovědělo	9 odpovědí
celkem	33 odpovědí

Tabulka 4: Proč by žáci nepožádali o pomoc svého učitele

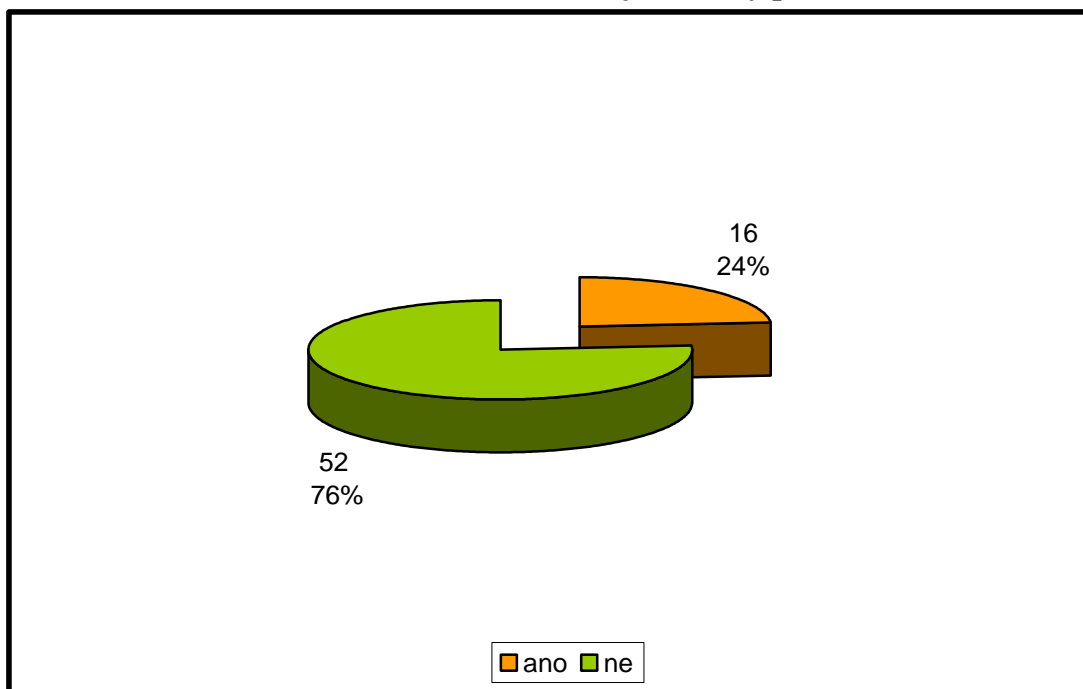
nevím	12
nedůvěra	8
vyřeším si to sám(a)	3
problém zveličují	1
vysmál by se mi	3
vyřeším to s rodiči	4
bál(a) bych se prozrazení	2
neodpovědělo	2
celkem	35 odpovědí

Graf 29: Cítí šikanu žáci 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi jako velký problém (n=40)

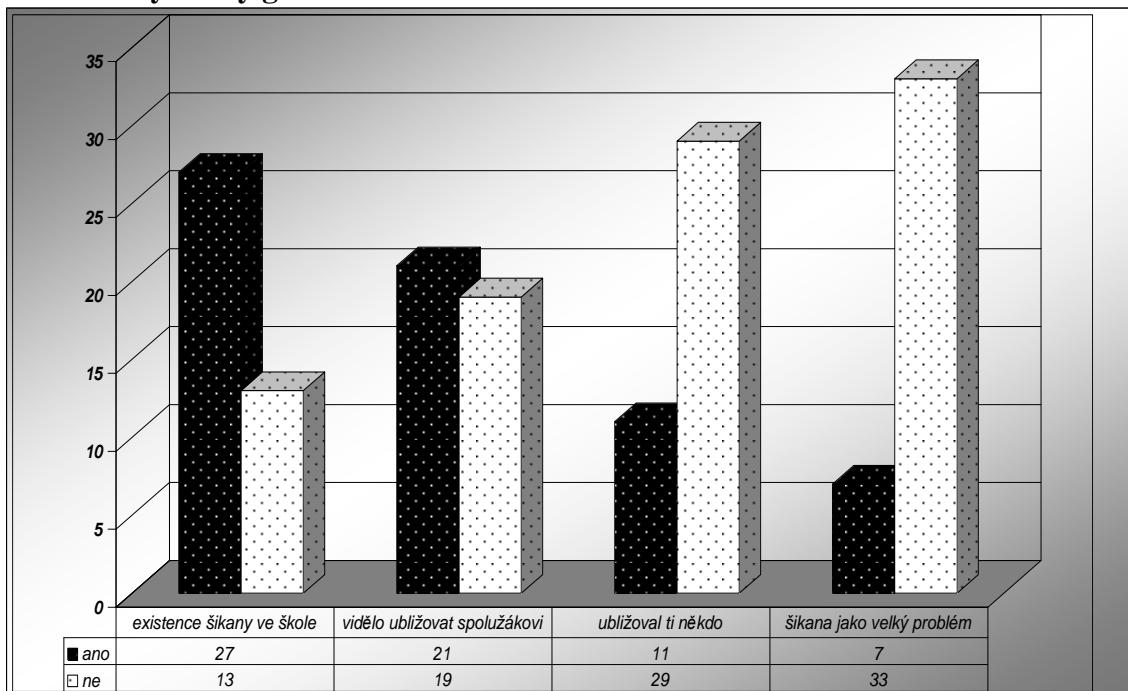
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 30: Cítí šikanu žáci 9. tříd ZŠ Helsinská jako velký problém (n=68)

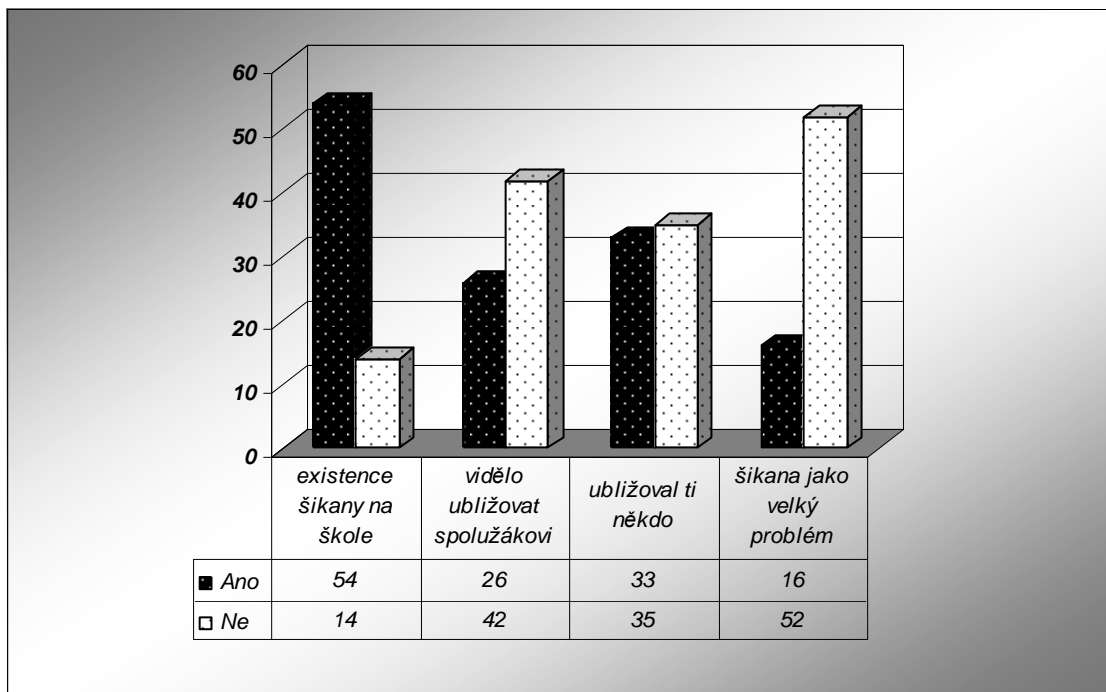
Zdroj: vlastní výzkum

Graf 31: Výsledný graf: ZŠ Mikuláše z Husi

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 32: Výsledný graf: ZŠ Helsinská

Zdroj: vlastní výzkum

5. Diskuse

V úvodu této diskuse musím upozornit, že si uvědomuji nejednotnost pojmové terminologie, která se v problematice agresivity, násilí a šikany vyskytuje.

Pozornost médií a společnosti věnovaná násilí ve školách vede k identifikaci a označení násilných projevů i takové, které za takové považovány v minulosti nebyly (42).

Ve své práci a v dotazníku jsem vyčlenila pojmy, které jsou za projevy šikany podle Dr. Koláře považovány (20).

Žáci sami označili, jaké projevy za šikanování považují a z těchto dat ve své práci dále vycházím.

Se sociálně patologickými jevy, mezi které patří zejména problematika násilí, šikany a zneužívání návykových látek, se setkáváme ve větší či menší míře na všech typech škol a školských zařízeních.

A právě agresivita a šikana patří pro svou společenskou nebezpečnost k nejhorším, které se na našich školách vyskytují.

Pro potlačení poruchového chování a výskytu šikany je nejdůležitější vzájemná spolupráce všech subjektů, kterých se tato problematika týká.

Spolupracovat tak musí instituce jako je škola samotná, instituce se školou spolupracující, nevládní organizace, ale také rodiny jednotlivých žáků (2).

Na názor týkajících se problematiky šikany jsem se pomocí dotazníků ptala žáků 9. tříd Základní školy a mateřské školy Mikuláše z Husí a žáků 9. tříd Základní školy a mateřské školy Helsinská.

V každé ze škol jsem hovořila o problematice šikany se školním metodikem prevence a v Pedagogicko-psychologické poradně v Táboře s okresním školním metodikem prevence. Dále jsem spolupracovala se Zařízením pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Střediskem služeb školám.

V další části práce se budu zabývat názory žáků 9. tříd Základní školy a mateřské školy Mikuláše z Husi v Táboře a názory 9. tříd Základní školy a mateřské školy Helsinská, vyplývající z vyhodnoceného dotazníku:

V Základní škole Mikuláše z Husi bylo v 9. třídách, které jsou zde tři, rozdáno celkem 45 dotazníků. Z těchto dotazníků muselo být 5 dotazníků vyřazeno z důvodů nesprávného vyplnění nebo z důvodů vyplývajících z vyhodnocení sady kontrolních otázek testujících pravdivost odpovědi (lžiskóre). Celkový soubor je tedy 40 dotazovaných, což bude počítáno jako 100%. Z tohoto souboru je 26 dívek (65 %) a 14 chlapců (35 %). Zobrazeno v grafu 1.

V Základní škole Helsinská bylo v 9. třídách, kterých bylo pět, rozdáno celkem 82 dotazníků. Z toho muselo být vyřazeno ze stejných důvodů jako u předešlé školy 14 dotazníků. Celkový soubor je tedy 68 žáků, což bude počítáno jako 100%. Z tohoto souboru je 43 dívek (63 %) a 25 chlapců (37 %). Zobrazeno v grafu 2.

Výsledky dotazníku:

Otázka 1: Existuje šikana na tvój škole?

Odpověď žáků ZŠ Mikuláše z Husi.

Celkem odpovědělo 40 žáků (tato hodnota je 100 %). Z tohoto počtu dotazovaných si 67 % (27) žáků myslí, že se šikana na jejich škole vyskytuje. 33 % (13) žáků s tímto názorem nesouhlasí a odpovídají, že šikana se na jejich škole nevyskytuje (graf 3).

Odpověď žáků ZŠ Helsinská.

Celkem na tuto otázku odpovědělo 68 žáků (100 %). 79 % (54) žáků odpovědělo, že šikana na jejich škole existuje. 18 % (12) žáků existenci šikany popírá a 3 % (2) žáků na tuto otázku neodpovědělo (graf 4).

K problému šikanování na školách se vztahuje většina publikací, patrně proto, že je relativně nejlépe přístupný ke zkoumání a také nejrozšířenější. Z těchto popsanych výzkumů vyplývá, že šikanovat se začíná již v mateřské škole (11).

Šikana má s věkem stoupající tendenci (v osmém ročníku bylo např. těchto projevů dvakrát víc než ve čtvrtém ročníku) (46).

Šikana je přítomna na většině škol, není ovšem zvykem o ní mluvit. Výskyt šikany na českých školách v překvapivě vysoké míře okolo 40 % potvrdilo několik nezávislých výzkumů v posledních pěti letech (31).

Autor knih o šikaně, Michal Kolář ve své knize uvádí, že na našich školách je průměrně šikanováno asi 20% žáků (21).

Otázka 2: Který z následujících projevů bys považoval(a) za šikanování?

U této otázky bylo možno označit více odpovědí. Výsledky jsou uváděny v hodnotách absolutní četnosti.

Odpověď žáků ZŠ Mikuláše z Husi.

Jednotlivé odpovědi jsou zobrazeny v grafu 5. V Základní škole Mikuláše z Husi nejvíce žáků odpovědělo, že za projev šikany považují urážky týkající se jich rodiny (25 odpovědí), ničení věcí (25 odpovědí) a další nejčastější variantou bylo uhození (22 odpovědí). Další již méně časté odpovědi jsou zobrazeny v grafu.

Odpověď žáků ZŠ Helsinská.

V Základní škole Helsinská nejvíce dotazovaných odpovědělo, že za projev šikany považují uhození (53 odpovědí), dále je to braní věcí (50 odpovědí), nadávání (41 odpovědí), urážky rodiny a osobní urážky (40 odpovědí). Další vyskytující se odpovědi viz graf 6.

Varianty šikany mohou být různé. Rozlišujeme šikanování skryté (ostrakizace, která se projevuje pouze sociální izolací a vyloučením oběti ze skupiny) a šikanování zjevné. Zjevná šikana může mít následující podobu:

- fyzické násilí a ponižování (např. strkání, bití, skákání po oběti, zavírání do popelnice)
- psychické ponižování a vydírání (nucení ke svlékání, k posluze, nadávání)
- destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti (braní a ničení věcí, trhání sešitů, polítí šatstva apod.) (46).

Jak je vidět z vyhodnocení této otázky. Ve sledovaném souboru se vyskytují všechny varianty zjevného šikanování, i když v každé z jednotlivých škol v jiném zastoupení.

Otázka 3: Víš o někom komu je ve škole ubližováno?

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovídalo celkem 40 žáků (100 %).

Dle názoru jednotlivých žáků, ví o někom, komu je ve škole ubližováno celkem 55 % žáků, z tohoto počtu má být ubližováno 29 % dívkám a 26 % chlapcům. 45 % žáků neví, že by bylo někomu v jejich škole ubližováno (graf 7).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Z dotazníku vyplývá, že o tom, že je ve škole někomu ubližováno ví celkem 44 % žáků. Z toho má být ubližováno 22 % dívkám a 22 % chlapcům. 56 % žáků neví, že by na jejich škole bylo někomu ubližováno (graf 9).

Při celkovém procentuelním vyčíslení dotazníků z obou škol vyplývá, že o tom, že je ve škole někomu druhému ubližováno je informováno celkem 48 % žáků.

Pokud bych porovnávala výskyt šikany dle genderového zaměření na výskyt šikany u jednotlivých pohlaví, mé výsledky se shodují s průzkumem výskytu šikany na Linkách důvěry, ze kterých vyplývá, že šikana vyskytující se ve škole je obou pohlaví zastoupena téměř stejně (16).

Jedním z důležitých faktorů týkajících se šikanování na našich školách je anticipace beztrestnosti. Agresor se velice často neobává trestu, protože vůbec nepočítá s tím, že se oběť dokáže nějakým způsobem bránit. Velkým problémem bývá strach oběti někomu se s problémem svěřit a proto se mnoho případů šikany vůbec neodhalí a tím pádem se nemohou ani řešit (46).

Otázka 4: Viděl(a) jsi, jak bylo někomu ubližováno?

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovídalo celkem 40 žáků (100 %).

Z vyhodnocení vyplývá, že 52 %, což je 21 žáků, vidělo, jak bylo někomu z jejich školy ubližováno. 48 %, 19 žáků nevidělo, že by spolužákovi bylo ubližováno (graf 9).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Na této škole z vyhodnocení dotazníku vyplývá, že 49 % (33) žáků vidělo, jak bylo někomu druhému ubližováno a 51 % (35) ubližovat nikomu jinému nevidělo (graf 10).

Při celkovém procentuelním vyčíslení dotazníků na obou školách z výsledků vyplývá, že 50% žáků vidělo, jak někomu druhému bylo ubližováno. To znamená, že každý druhý žák viděl, jak bylo jeho spolužákovi ubližováno.

Z výzkumu, který byl prezentován na celostátní konferenci Školní šikanování z roku 2004 vyplynulo, že základní škola je ze všech prostředí, kde děti v průběhu dne tráví organizovaně svůj čas pod dohledem dospělých, považována za prostředí nejméně bezpečné (35).

Otázka 5: Pokud jsi viděl(a) někomu ubližovat, jakým to bylo způsobem?

Na tuto otázku bylo možno označit více odpovědí. Hodnoty jsou uváděny v hodnotách absolutní četnosti.

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovědělo celkem 21 žáků, kteří viděli jak bylo někomu ubližováno. Nevíce odpovědí získala možnost uhození, tato odpověď se objevila celkem osmkrát. Další nejčastěji označovanou odpovědí bylo nadávání. Tato možnost byla zmíněna celkem sedmkrát. Objevila se zde i možnost jiné odpovědi, než která byla nabídnuta. Tuto odpověď využili čtyři žáci. Objevili se zde odpovědi jako je podrážení nohou, mlácení, škrcení (graf 11).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Na tuto otázku odpovědělo celkem 33 žáků. Opět jako u předešlé školy nejvíce odpovědí získala možnost uhození a to celkem dvacet odpovědí a nadávání, zde to bylo devatenáct odpovědí. Další odpovědi jsou uvedeny v grafu 14.

Otázka 6: Ublížoval ti někdo?

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovídalo 40 žáků (100 %). 28 % žáků odpovědělo, že mu bylo ubližováno (graf 13).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Zde kladně odpovědělo celkem 49 % žáků, což je 33 z celkového počtu 68 žáků (graf 14).

Otázka 7: Pokud ti bylo ubližováno, jakým to bylo způsobem?

Odpovědi na tuto otázku jsou uvedeny v hodnotách absolutní četnosti (graf 15).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Z předešlé otázky je zřejmé, že 28 % (11) žáků bylo ve škole nějakým způsobem ubližováno. Mezi nejčastější způsoby ubližování patří: nadávání a uhození, další nejčastější odpovědí byla možnost pojmenovaná jako osobní urážky.

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Na tuto otázku odpovědělo kladným způsobem 33 žáků (49 %) viz graf 14. Jako nejčastější důvod ubližování žáci uvádějí nadávání, dále osobní urážky a stejný počet odpovědí získala i možnost uhození (graf 16).

Otázka 8: Jak často ti bylo ubližováno?

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovědělo 55 % žáků, kterým bylo ubližováno jednou, několikrát se s ubližováním setkalo 36 % žáků a dokonce se zde vyskytoval žák, kterému bylo ubližováno několikrát denně (graf 17).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Na této škole jsou výsledky následující: 24 % žáků bylo ubližováno jednou, 70 % žáků bylo ubližováno několikrát a odpověď, že žákovi bylo ubližováno téměř denně se zde vyskytovala u 6 % (graf 18).

Otázka 9: Kde ti bylo ubližováno?

Bylo možno použít více odpovědí.

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Ve třídě bylo ubližováno 6 žákům (44 %), v tělocvičně bylo ubližováno 2 žákům (14 %) a u dalších možností bylo vždy po jedné odpovědi. Odpověď „jinde“ využili 3 žáci, ale neupřesnili kde k ubližování docházelo (graf 19).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Zde je percentuelní zastoupení následující: ve třídě bylo ubližováno celkem 29 % žákům, 23 % bylo ubližováno na chodbě, 20 % někdo ubližoval před školou, 9 % v tělocvičně a také jinde (bohužel i zde žáci žádnou jinou variantu nevedli), 5 % žáků odpovědělo, že jim bylo ubližováno v šatně a stejnému počtu na WC (graf 20).

Zde nás může napadnout otázka, zda-li by na jednotlivých školách k podchycení případů šikany nepomohl kamerový systém?

Řada škol na území celé ČR již tuto tendenci měla. Odborná stanoviska, jak psychologická, tak technická však tvrdí, že kamerový systém šikaně zabránit nemůže. Pouze se přesune na jiné místo, než je kamera umístěná (10).

Otázka 10: Pokud ti bylo ubližováno, komu jsi se svěřil(a)?

Bylo možno použít více odpovědí.

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovědělo celkem 11 žáků (100 %), kteří v otázce 6 odpověděli, že jim bylo ubližováno. Nejvíce žáků se s problémem se šikanou svěřilo svému kamarádovi a to celkem 40 % (6 žáků). Další nejčastější odpovědí bylo, že by se svěřili někomu jinému, než byly nabízené odpovědi. Celkem se tato odpověď vyskytovala u 33 % žáků. Převažovala zde odpověď, že by se žák se svým problémem nesvěřil vůbec nikomu. Stejně procento důvěry získali i učitelé, těm se s problémem týkajícím se šikany svěřilo také 33 %.

Nejméně procent v této otázce získali rodiče. Důvěru k nim mělo celkem 20 % (3 žáci) (graf 21).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Ve vyhodnocení dotazníků této základní školy, stejně jako u Základní školy Mikuláše z Husi, se s problémem šikany nejvíce žáků svěřilo svému kamarádovi a to 31 %. Dalšími důvěrníky byli se shodnými 30 % rodiče a odpověď, kde měli žáci možnost odpovědět jiným způsobem, než jim bylo v dotazníku nabídnuto. I zde byla nejčastěji zmiňována odpověď, že by se s problémem nesvěřili nikomu.

Mezi devátými třídami této školy nejhůře dopadli učitelé. Se svým problémem a se žádostí o pomoc přišlo jen 9 % žáků (graf 22).

Důvěra k učiteli má velký význam při odhalování šikany. Pokud budou např. oběti šikanování důvěřovat svým učitelům, potom je pravděpodobné, že se jim svěří se svým trápením (3).

Z porovnání výsledků jednotlivých grafů vyplývá, že větší důvěru ke svým učitelům mají žáci ZŠ Mikuláše z Husi.

Může to být z důvodů velikosti jednotlivých škol. Při porovnání počtu žáků Základní školy Mikuláše z Husi na druhém stupni ve školním roce 2007/2008 školu navštěvuje

celkem 534 žáků. ZŠ Helsinskou na druhém stupni ve školním roce 2007/2008 navštěvuje 627 žáků.

Z vyhodnocení první vlny projektu Rychlá šetření v roce 2007 zveřejněných Ústavem pro informace ve vzdělání, z jehož výsledů jasně vyplývá, že velikost základní školy je klíčovým faktorem, který ovlivňuje prevence a řešení šikany. Na menších školách je možná užší spolupráce s vedením školy i rodiči a díky tomu je počet zjištěných případů menší a přijatá opatření jsou efektivnější (43).

Tato zjištěná skutečnost koresponduje s výsledkem mého dotazníkového šetření.

Otázka 11: Víš co dělat, setkáš-li se s případem šikany?

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovídala celkem 40 žáků (100 %).

U této otázka byla odpověď celkem jednoznačná. 80 % žáků ví, co dělat, setká-li se s případem šikany (graf 23).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Na tuto otázku odpovídalo celkem 68 žáků (100 %). I zde se setkáváme a to u 70 % respondentů s odpovědí, že mají znalosti o tom, co dělat setká-li se s případem šikany (graf 24).

Překvapila mě kvantita kladných odpovědí. Bohužel jsem v dotazníku neměla otázku, kterou bych si ověřila, jakým konkrétním způsobem by žáci postupovali. Proto jsem se na tuto otázku zaměřila při rozhovoru s metodikem prevence, který na škole koordinuje prevenci sociálně patologických jevů. Byla jsem odkázána na výukové plány jednotlivých škol, ve kterých se tato témata objevují a učitelé je pak v rámci svých vyučovacích předmětů žákům prezentují (55).

Otázka 12: Komu se svěříš, pokud je šikanován tvůj kamarád(ka)?

U této otázky bylo možno zvolit více odpovědí.

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na otázku odpovědělo celkem 40 žáků (100 %).

Nejvíce žáků by v případě, že by byl šikanován jeho kamarád mělo důvěru ke svému učiteli. Celkem se tato odpověď objevila ve 22 případech (44 %). Dále by se žáci svěřili svým rodičům (10 odpovědí), což je 26 % a na dalším místě se umístili kamarádi, tato odpověď se objevila celkem desetkrát (20 %). Viz graf 25.

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Odpovídalo celkem 68 žáků (100%).

I v tomto případě by se s největší důvěrou žáci obrátili na svého učitele (35 odpovědí) 37 %, stejně jako u předešlé školy se na dalším místě umístili rodiče s 25 odpověďmi (26 %) a další byli opět kamarádi (24 odpovědí) 25 %.

Objevila se zde odpověď a to šesti žáků (6 %), že by se v případě, že by věděli o případu šikanování jejich kamaráda nesvěřili vůbec nikomu.

Tři žáci (3 %) na tuto otázku odpověděli, že by se v případě šikanování jejich kamaráda obrátili na Policii ČR (graf 26).

Ve společnosti je zakořeněná určitá společenská tolerance šikany a její bagatelizování. Tato tendence je určitou obrannou reakcí, při které se jedinec cítí ohrožen, ale nedovede tento problém řešit. Tuto skutečnost ve své knize Psychopatologie pro pomáhající profese popisuje její autorka Marie Vágnerová (46).

Při celkovém vyhodnocení této otázky, se na obou školách shodně objevuje tendence důvěry k učiteli, pokud je šikanovanou osobou kamarád. Jakou důvěru bude mít žák ke svému učiteli pokud je šikanován on sám, nám zodpoví otázka další.

Otázka 13: Požádal(a) bys o pomoc svého učitele?

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husí.

Na tuto otázku odpovídalo celkem 40 žáků (100 %).

Svou důvěru k učiteli projevilo 57 % žáků (23 žáků). Naopak svého učitele by o pomoc nepožádalo 43 % žáků (graf 27).

Jaké jsou důvody, kvůli kterým by svého učitele žáci požádali o pomoc jsou uvedeny v tabulce 1. V tabulce 2 je zaznamenáno, z jakého důvodu by to neudělali.

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Na tuto otázku celkem odpovídalo 68 žáků (100 %).

Z vyhodnocení dotazníku u této otázky je zřejmé, že 51 % žáků by svého učitele o pomoc nepožádalo, naopak 49 % by svého učitele o pomoc požádalo (graf 28).

Jaké důvody žáky k důvěře a naopak nedůvěře vedou, je uvedeno v tabulkách 3 a 4.

Důvěra mezi učitelem a žákem je velice důležitá součást celého vzdělávacího procesu v rámci základní školy, ale samozřejmě i vzdělávání dalšího.

V knize Program podpory zdraví ve škole: rukověť projektu autoři uvádí, že v současné době v našich školách stále převládá tradiční způsob práce. Jde o převažující způsob řízení vztahů mezi učitelem žákem, jenž můžeme nazvat jako hierarchicko-autoritativní.

Právě tento styl obsahuje z hlediska možnosti vzniku šikanování velká rizika (15).

Všechny děti potřebují dospělé, kterým by na nich záleželo. Pro překonání generační a komunikační propasti je nutné více jednat než mluvit. Má-li mít učitel důvěru svých žáků, musí mít příležitost vytvořit smysluplný vztah, jehož klíčem jsou činy (19).

Otázka 14: Je šikana u tebe ve škole velký problém?

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Mikuláše z Husi.

Na tuto otázku odpovídalo celkem 40 žáků (100%)

Šikanu pociťuje jako velký problém celkem 18% žáků (graf 29).

Odpověď žáků 9. tříd ZŠ Helsinská.

Celkem odpovídalo 68 žáků (100%).

Jako velký problém šikanu na této škole pociťuje 24% žáků (graf 30).

Celkové vyhodnocení dotazníků:

Výsledkem vyhodnocení dotazníku v 9. třídách ZŠ Mikuláše z Husi z celkového počtu 40 žáků (100%), kteří dotazník ve správné formě vyplnili a odevzdali jsou výsledky následující:

- existenci šikany na škole přiznává 67% oslovených žáků
- 55% žáků vidělo, jak bylo ubližováno jeho spolužákovi
- 28% žákům bylo osobně ubližováno
- šikanu jako velký problém na této škole vidí 18% žáků

Výsledkem vyhodnocení dotazníku v 9. třídách ZŠ Helsinská z celkového počtu 68 žáků (100%), kteří dotazník ve správné formě vyplnili a odevzdali jsou výsledky následující:

- existenci šikany na této škole přiznává 79% žáků
- 44% žáků vidělo, jak bylo ubližováno jeho spolužákovi
- 49% žákům bylo osobně ubližováno
- šikanu jako velký problém na této škole vidí 24% žáků

Vyhodnocením grafů 1 a 2, které jsou sestaveny z grafů 5, 6, 9, 10, 15, 16, 31, 32 si dovoluji tvrdit, že žáci 9. tříd obou zkoumaných základních škol se s problematikou šikany setkali jako pozorovatelé. Přičemž někteří ze žáků šikanu zažili i jako přímí účastníci. Na obou školách se dokonce vyskytují žáci, kteří šikanu vidí jako velký problém.

Tímto si dovoluji tvrdit, že se mnou stanovená **hypotéza 1 potvrdila.**

V další části práce se pokusím odpovědět na hypotézu 2, která je v následujícím znění: pedagogický sbor problematiku šikany individuálně neřeší.

K dosažení odpovědi vycházím z dotazníků rozdaných ve spolupracujících školách a z rozhovorů s jejími učiteli a školním metodikem prevence a z dostupné literatury. Mojí snahou bylo získat relevantní informace o konkrétních postupech řešení šikany učitelským sborem na jednotlivých školách.

V době kdy jsem svůj výzkum realizovala (leden 2008) se ani na Základní škole Mikuláše z Husí a ani na Základní škole Helsinská, dle oslovených školních metodiků prevence žádný případ šikany, který by bylo třeba řešit nevyskytoval.

Na mojí otázku jakým konkrétním způsobem postupují při řešení šikany na jejich školách, jsem byla odkázána na základní školské dokumenty pro oblast prevence šikanování, podle nichž oslovené školy postupují. Těmito dokumenty jsou:

- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008 **(28)**
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti v resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR na období 2001-2004 **(29)**
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j.: 28 275/2000-22 **(48)**
- Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, Č. j.: 20 006/2007-51 **(27)**

Dalšími dokumenty používanými k prevenci a řešení šikany na oslovených spolupracujících školách jsou:

- Minimální preventivní program: škola vždy zpracovává Minimální preventivní program, který podléhá kontrole České školní inspekce. Na jeho tvorbě se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy, koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence. Při tvorbě dále spolupracuje v případě potřeby metodik prevence v Pedagogicko-psychologické poradně.

- Pracovní řád: z pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení čl. 13, odst. 13: vyplývá oznamovací povinnost zaměstnanců škol a školských zařízení zřizovaných MŠMT, krajem nebo obcí: “Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu“ (49).
- Školní řád: zde je uvedeno, že všichni zaměstnanci školy jsou povinni vytvářet podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů a při řešení spolupracují se školním metodikem prevence sociálně patologických jevů (55).

Konkrétní postup při řešení šikany užívaný oslovenými školami:

Oslovené školy používají schéma strategie vyšetřování jehož jednotlivé kroky jsou převzaty z knihy Skrytý svět šikanování, jejímž autorem je Michal Kolář (21):

1. Rozhovor s informátory a oběťmi.

Jedná se o rozhovor učitele s kamarády nebo spolužáky šikanovaných dětí. Do tohoto rozhovoru mohou být samozřejmě zapojeni i rodiče.

Z vyhodnocení mého dotazníku v ZŠ Mikuláše z Husi v případě šikanování spolužáka, by o pomoc učitele požádalo z celkového počtu dotazovaných 44% žáků (graf 25).

V ZŠ Helsinská by o pomoc učitele, v případě šikanování svého kamaráda požádalo 37% žáků (graf 26).

U obou škol, se z nabízených možností důvěra v osobu učitele objevila nejčastěji.

Toto je pozitivní zjištění, pokud v případě potřeby mají žáci důvěru ke svým vyučujícím a jsou schopni se svým problémem za učitelem přijít.

2. Nalezení vhodných svědků.

Důležitou rolí učitele je schopnost vytipovat členy skupiny, kteří budou ochotni vypovídat v případě, že se problematika šikany objeví.

Pokud již většina skupiny přijímá normy agresorů, stává se, že se i mírní a ukáznění žáci začnou chovat krutě a aktivně se účastní týrání spolužáka (21).

V tomto stádiu není snadné najít vhodné svědky, kteří by byli ochotni proti skupině agresorů vypovídat.

3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.

Zde se učitelé snaží zjistit konkrétní formy ubližování. Jakým způsobem k němu docházelo, kde k němu docházelo, při jakých příležitostech a hlavně přesně označit viníky. Učitel si ověřuje pravdivost výpovědí jednotlivých svědků. Je to z důvodů sestavení kvalitního důkazního materiálu, který pak může být použit proti aktérům šikany.

4. Zajištění ochrany obětem.

V případě ubližování je povinností učitele zajistit žákovi patřičnou ochranu. Může se jednat o zvýšený dohled při přestávkách, snaha o oddělení šikanovaného s agresorem, doprovod šikanovaného žáka domů nebo alespoň zajistit bezpečný návrat domů.

5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Úloha učitele je v tomto případě jednoznačná, musí zajistit kvalitní důkazní materiály. Zaznamenání jmen agresorů a přesný popis jejich činů. Zde je potřeba mít dostatek důkazů, které se mohou poskytnout i rodičům agresorů, kteří v častých případech nevěří a nebo nechtějí věřit, že by jejich dítě bylo schopné někomu ubližovat.

K potrestání agresorů, školy používají určitá výchovná opatření, ke kterým patří běžná výchovná opatření a mimořádná výchovná opatření.

Běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele nebo důtka ředitele
- Snížení známky z chování
- Převedení do jiné třídy
- Doporučení rodičům obětí i agresorů navštívit ambulanci oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo nestátní organizaci mající obdobnou náplň jako SVP

V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka

v místně příslušném diagnostickém ústavu

- Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování. Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči Pedagogicko-psychologické poradny nebo jiného poradenského pracoviště.

Tato opatření, kterými se školy řídí popsána v Metodickém pokynu ministra školní, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (48).

V současné době, ani jedna ze spolupracujících škol nemusí využívat žádného mimořádného opatření týkající se šikany. Běžná opatření se na škole objevují, ale v době mého výzkumu tato opatření nesouvisela s problematikou šikany.

Z výzkumů vyplývá, že čím menší škola, s menším počtem žáků, tím lepší jsou vztahy mezi žáky a učiteli. Učitelé mají na své žáky více času, mohou se jim věnovat a jejich vzájemný vztah je založen na větší důvěře (21).

Důvěra k učiteli má velký význam při odhalování šikany. Pokud budou oběti šikanování důvěřovat svým učitelům, potom je pravděpodobné, že se jim svěří se svým trápením. A nejde jen o oběti. Oznamit případ šikanování mohou i žáci, kteří obětmi nejsou (3).

V dotazníku v otázkách 12 a 13 jsem se žáků 9. tříd dotazovala na jejich vlastní postoj týkající se důvěry ke svým učitelům.

V Základní škole Mikuláše z Husi by o pomoc svého učitele požádalo celkem 57 % žáků (graf 27). V tabulce 1 jsou uvedeny důvody, proč tomu tak je. Nejvíce žáků, kteří na tuto otázku odpověděli je toho názoru, že mu učitel s jeho problémem pomůže, další skupina žáků věří, že učitel jeho problém vyřeší a třetí nejčastější odpovědí bylo, že mají ke svému učiteli důvěru.

Na Základní škole Helsinská by svého učitele o pomoc požádalo 49 % žáků (graf 28).

Důvod, pro který by žáci svého učitele o pomoc požádali, je následující: nejvíce žáků, kteří na tuto otázku odpověděli, má ke svému učiteli důvěru, další nejčastější odpověď byla, že by mu učitel s jeho problémem určitě pomohl. Třetí nejčastější odpověď je ta, že by žáci sice svého učitele o pomoc požádali, ale nedokázali specifikovat důvod (tabulka 3).

Odhalení šikany je i pro zkušeného pedagoga velice obtížné. Velice závažnou roli při jejím zjišťování hraje strach. Je to strach oběti, ale i strach pachatelů a dalších účastníků.

Podobně jako je tomu u většiny nemocí, tak i o šikaně platí, že je mnohem snadnější, levnější a účinnější, šikaně předcházet, než ji odstraňovat a řešit. Ve třídě je jedním z nejdůležitějších prvků její pozitivní klima, ale také autorita vyučujících.

Je obecně známo, že na nízké autoritě učitele se podílí také feminizace školství a celkově problematická úroveň práce učitelů, kteří mají omezenou schopnost získat si u dětí autoritu (38).

Čím větší budou mít učitelé u žáků, popř. rodičů autoritu, tím účinnější budou v jejich rukou i prostředky a metody prevence a řešení šikanování ve škole. Implicitním předpokladem je, že tuto autoritu budou využívat v boji proti šikanování. Pokud nemají žáci před učitelem respekt a k učiteli úctu, lze s úspěchem předpokládat, že nebudou ani příliš respektovat jím navrhovaná a v praxi uplatňovaná opatření proti šikaně (3).

V této souvislosti však musím podotknout, že vytvoření si autoritativního postavení před žáky není vůbec jednoduchá záležitost. Pokud žáci nejsou v rodině vedeni k těmto hodnotám, pokud se s pojmem autorita neseťkali ani ve vlastní rodině, nemůže být pro učitele tato situace jednoduchá, spíše je pro učitelský sbor jen velice těžko řešitelná.

Na spolupracujících školách z rozhovorů se školními metodiky prevence k zodpovězení hypotézy 2 vyplývá následující závěr.

Řešení šikany na našich školách musí vždy vycházet z daného legislativního systému, kterým se školství ČR řídí. Jednotlivé školy vychází z jeho koncepce a metodicky se jimi řídí.

Další postupy řešení šikany jsou konkretizovány ve Školních řádech jednotlivých spolupracujících škol.

Nedílnou součástí řešení problematiky šikany na našich školách je Minimální preventivní program, což je konkrétní dokument školy je zaměřený zejména na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a na rozvoj jejich komunikačních dovedností. Minimální preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci žáků školy. Vyhodnocení Minimálního preventivního programu je vždy součástí výroční zprávy každé školy.

Pokud se řešení šikany v rámci školy nedaří, učitelé poté žádají pomoc ostatní spolupracující organizace, které se touto problematikou zabývají.

Z tohoto vyplývá, že na ŽŠ Mikuláše z Husí a na ZŠ Helsinská v Táboře pedagogický sbor šikanu řeší a to podle zákonem daných postupů.

Individuální přístup je vždy nezbytný, ale samozřejmě má své hranice, které jsou dány požadavkem ostatních žáků na spravedlnost a dodržování stejných požadavků ke všem.

Jak uvádí Vágnerová, je třeba si zachovat pedagogický optimismus a zároveň si uvědomit, že úspěšnost učitele nemůže být zejména v této oblasti absolutní, mnohdy je maximálním možným efektem jen malé zlepšení (47).

Tímto si dovoluji tvrdit, že po zhodnocení všech hledisek, tak jak jsem měla možnost je poznat tvrdím, že **hypotéza 2**, která zní: pedagogický sbor problematiku šikany individuálně neřeší, **se nepotvrdila**.

Zde musím konstatovat, že o výstup z dotazníkového šetření, který jsem předložila žákům 9. tříd mají zájem obě spolupracující školy.

Poslední část práce je zaměřena na informovanost pedagogického sboru týkající se problematiky šikany. Tato hypotéza byla stanovena takto: pedagogický sbor je informován o problematice šikany.

Odpověď na ni mi poskytli školní metodici prevence spolupracujících základních škol, dále okresní metodik prevence sociálně patologických jevů v Pedagogicko-psychologické poradně v Táboře a ředitel Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám.

V zákoně 563/2004 sb., o vzdělávání pedagogických pracovníků je psáno, že pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, upevňují a doplňují kvalifikaci.

Dále je zde uvedeno, že vzdělávání organizuje ředitel školy, dle potřeb a rozpočtu školy (57).

V lednu, kdy jsem svůj výzkum realizovala jsem navštívila pedagogický sbor a školní metodiky prevence na obou spolupracujících základních školách. Měla jsem pro ně připraveno několik otázek, týkajících se problematiky šikany u nich na školách a také na jejich názor k vzdělávání pedagogického sboru a jejich vlastního vzdělávání v oblasti sociálně patologických jevů.

Z našeho rozhovoru lze vyvodit následující závěr, protože názory jednotlivých školních metodiků prevence se ve své podstatě shodovali.

Vzdělávání v oblasti sociálně patologických jevů na našich školách samozřejmě probíhá.

Vzdělávání jsou učitelé, školní metodici prevence, ale osvěta probíhá i v řadách žáků a je zde i snaha o spolupráci s rodinami žáků.

Vzdělávání pedagogických pracovníků probíhá i přes to, že chybí významnější motivace k prohlubování jejich znalostí. Jak již jsem se zmínila, pedagogičtí pracovníci mají povinnost vzdělávat se ze zákona, avšak pokud se pedagogický pracovník nevzdělává, tak tím jeho kariéra a ani finanční ohodnocení není ohroženo.

Proto je důležité do budoucna připravit systém, který ohodnotí rozvíjení profesních dovedností u pedagogů, kteří jej aplikují do své práce a také jejich snahu finančně ohodnotit.

Jedním z problémů týkající se dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků je finanční situace jednotlivých škol. Většina kvalitních vzdělávacích akcí je finančně velice náročná. Ředitelé škol však mají možnost vybírat i z kurzů, které jsou nabízeny za nižší finanční částku a tak se může stát, že jsou využívány spíše tyto kurzy, které jsou sice dostupnější, ale nemusí svým zaměřením dostatečně odpovídat požadavkům škol.

Ředitelé nejlépe ze všech znají potřeby svého pedagogického týmu a proto jedním z řešení, které by této situaci mohlo pomoci je, aby významnou část prostředků na další vzdělávání dostávali přímo oni, a mohli si tak vybírat a organizacím, které mají na starost další vzdělávání pedagogických pracovníků zadávat své požadavky na konkrétní vzdělávací akce, dle individuálních potřeb jednotlivých škol.

Dalším významným problémem v oblasti nákladů určených na další vzdělávání pedagogických pracovníků je příplatek za suplování ve výši dvojnásobku průměrného hodinového výdělku (57).

.I toto je pro mé spolupracující školy překážkou pro vysílání svých pedagogů do programů a kurzů následného vzdělávání.

Vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti sociálně patologických jevů je uskutečňováno několika významnými subjekty. Těmito subjekty jsou:

- *MŠMT*: nabízí akreditované programy: Jedním z akreditovaných pracovišť je i Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Nabízí vzdělávací program s názvem Příprava metodiků prevence sociálně patologických jevů. Cílem programu je příprava a podpora učitelů – metodiků prevence (stávajících nebo potencionálních) při realizaci preventivních programů na škole a při zvládnutí úkolů, které jsou s funkcí metodika prevence sociálně patologických jevů spojeny.

V příloze 6 uvádím další akreditovaná pracoviště MŠMT na kterých vzdělávání pedagogů probíhá.

- *Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR*: Organizuje aktivity dalšího vzdělávání odborných pracovníků poskytujících služby poradenství ve školství.

Pro školní rok 2007/2008 je nabídka vzdělávacích programů pro prevenci sociálně patologických jevů následující:

Aspekty sexuální výchovy v kontextu kriminality dětí a mládeže: poznatky z oblasti sexuality, sexuální deviace, kriminality, a rizikového chování dětí a mladistvých: poznatky jsou zaměřeny k identifikaci varovných signálů, včetně těch, které naplňují skutkovou podstatu trestného činu.

Specializační studium pro metodiky prevence: cílem tohoto kurzu je připravit metodiky prevence k výkonu jejich funkce.

- *Zařízení pro další vzdělávání pedagogů a Středisko služeb školám:*

Pro představu uvádím přehled akcí, které byly pro pedagogy připraveny. Tento přehled se týká oblasti sociálně patologických jevů a je to souhrn všech vzdělávacích akcí připravených tímto zařízením od roku 2002. Je zde uveden měsíc a rok každé akce, její název a také jakou tato vzdělávací akce měla účast.

- ✓ Únor 2002: Praktická psychologie pro práci s ohroženou mládeží - zkušenosti s aplikací v praxi: 14 účastníků
- ✓ Červen 2002: Školní psycholog a integrační program školy: zrušeno
- ✓ Duben 2003: Zdravý životní styl: zrušeno
- ✓ Duben 2003: Problematika vzdělávání žáků s poruchami chování: 14 účastníků
- ✓ Květen 2003: Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu: 18 účastníků
- ✓ Únor 2004: Konflikty ve škole: zrušeno
- ✓ Duben 2004: Hra jako prevence závislostních poruch: zrušeno
- ✓ Květen 2004: Hry na zvládnutí agresivity, hry v malém prostoru: 9 účastníků
- ✓ Květen 2004: Děti se specifickými potřebami: zrušeno
- ✓ Prosinec 2005: Hry na zvládnutí agresivity, hry v malém prostoru: zrušeno
- ✓ Prosinec 2005 Semináře pro pedagogy v prevenci sociálně patologických jevů: 10 účastníků
- ✓ Únor 2006: Osobnost a sociální výchova: 17 účastníků
- ✓ Červen 2006: Psychologie v práci třídního učitele: zrušeno

- ✓ Říjen 2006: Seminář pro pedagogy v prevence sociálně patologických jevů: zrušeno
- ✓ Únor 2007: Osobnostní a sociální výchova: 10 účastníků
- ✓ Říjen 2007: Studium k výkonu specializovaných činností- prevence sociálně patologických jevů: 10 účastníků

Možnosti vzdělávání pedagogických pracovníků jsou samozřejmě zajišťovány i z jiných zdrojů než jsem zde vyjmenovala. Příležitosti ke vzdělávání jsou opravdu rozsáhlé. Mohou být zajišťovány jak státními, tak i nestátními organizacemi zabývajícími se problematikou sociálně patologických jevů. Záleží jen na možnostech a ochotě škol se těchto akcí účastnit.

Z výčtu organizací, tak jak jsem je zde popsala a z dalších dostupných zdrojů, které jsem při psaní své práce prostudovala, si dovoluji tvrdit, že všechny vyjmenované subjekty připravují pro pedagogy zajímavou a pestrou nabídku různých druhů vzdělávacích akcí, které souvisí s problematikou sociálně patologických jevů.

Nejvíce informací mi při zkoumání této problematiky poskytlo Zařízení pro další vzdělávání pedagogů a Středisko služeb školám. Pro můj přehled o jejich nabídce vzdělávacích akcí mi poskytli soupis všech jimi pořádaných programů týkající se této problematiky od roku 2002. Z poskytnutého přehledu je však patrné, že velké procento připravovaných akcí nebylo uskutečněno a to z důvodů nenaplnění kapacity.

Jaké důvody vedou k tomu, že se nenaplní kapacita jednotlivých kurzů je již nastíněná v předchozí části práce.

Při výsledném zhodnocení mého výzkumu v oblasti vzdělávání pedagogických pracovníků, tak jak jsem měla možnost se s touto problematikou seznámit a z informací, které mi poskytli spolupracující školy, si dovoluji tvrdit, že z následného výčtu vzdělávacích akcí, a to ani přinejmenším nejsou všechny, které jsou pro pedagogický sbor připravovány je pedagogický sbor je o problematice šikany a dalších sociálně patologických jevů informován. Tím bych si dovolila tvrdit, že **hypotéza 3 se potvrdila**. Samozřejmě si uvědomuji a to nejen já, ale i oslovení školní metodici prevence, že pouhá informovanost nestačí. Pedagogický sbor musí mít možnost navštěvovat kvalitní

vzdělávací akce, s kvalitními lektory, kteří jsou v této problematice skutečnými odborníky. Je potřeba hledat další a další možnosti vzdělávání pro pedagogy. Představit jim opravdu kvalitní nabídku, ze které si mohou vybírat. Pomoci jim řešit konkrétní situace, se kterými se při své pedagogické činnosti mohou setkat. Nabídnout jim např. možnost zážitkových a prožitkových seminářů, tak aby zkušenosti zde získané pak efektivně mohli předávat dál svým žákům. Pro pedagogický sbor je nejdůležitější aby své získané poznatky mohli prakticky uplatňovat ve své praxi, protože právě pro jejich pedagogickou činnost jsou všechny tyto programy pořádány.

Do budoucna bude potřeba pozměnit systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, tak aby se jejich další vzdělávání stalo nedílnou součástí jejich běžné práce a byl pro ně vytvořen dostatečný časový prostor.

6. Závěr

Dětská agresivita a další sociálně patologické jevy se stávají problémem, který naší společnost velmi ovlivňuje.

Násilí na našich školách je na denním pořádku a neustále se stupňuje. Ve vyspělých státech se prevence a řešení těchto jevů stává předmětem výzkumných prací pedagogů a psychologů.

Tato práce je zaměřena na problematiku šikany a na zkušenosti, jaké s ní mají žáci 9. tříd Základní školy a mateřské školy Mikuláše z Husi v Táboře a Základní školy a mateřské školy Helsinská v Táboře a jakým způsobem na těchto školách problematiku šikany řeší pedagogický sbor.

Pro splnění cíle této práce jsem si stanovila následující hypotézy:

H1: Žáci základních škol se s problematikou šikany setkali jako pozorovatelé.

H2: Pedagogický sbor problematiku šikany individuálně neřeší.

H3: Pedagogický sbor je informován o problematice šikany.

První část práce je zaměřena na výskyt šikany v jednotlivých spolupracujících školách. Stanovená **hypotéza 1 se potvrdila**. Z výsledného vyhodnocení je patrné, že žáci se s problematikou šikany setkali nejen jako pozorovatelé, ale i jako samotní účastníci, nebo-li šikanování. Z mého výzkumu vyplývá, že na ZŠ Mikuláše z Husi existenci šikany přiznává 67 % žáků. Na ZŠ Helsinská existenci šikany přiznává 79% žáků.

Další část práce je zaměřena na konkrétní postupy řešení šikany ve spolupracujících školách. **Hypotéza 2**, která zněla: pedagogický sbor problematiku šikany individuálně neřeší **se nepotvrdila**. Z výsledného hodnocení vyplývá, že obě spolupracující školy problematiku šikany řeší. Postup řešení vychází z daného legislativního systému, kterým se školství České republiky řídí. Nedílnou součástí úspěšného řešení této problematiky však musí být podpora žáků samotných, pestrost forem preventivní práce s nimi, ale také zapojení celého pedagogického sboru školy. Dále je důležitá spolupráce s rodiči dětí a s organizacemi, které se touto problematikou zabývají.

Individuální přístup ke každému žákovi je nezbytný, ale samozřejmě má své hranice, které jsou dány požadavkem ostatních žáků na spravedlnost a dodržování stejných požadavků ke všem.

Aby vzájemná spolupráce všech vyjmenovaných subjektů mohla být účinná a přinášet kvalitní výsledky, je nutné, aby všichni, kterých se tato problematika týká, měli dostatek příležitostí získávat kvalitní informace, které jim tuto problematiku pomohou řešit. Tímto tématem se zabývala hypotéza 3 s tvrzením, že pedagogický sbor je informován o problematice šikany. Z vyhodnocení této situace si dovoluji tvrdit, že **hypotéza 3 se potvrdila**. Pedagogičtí pracovníci jsou informováni o problematice šikany. Vzdělávacích akcí je pro pedagogy připravována pestrá nabídka. Větším problémem, než nedostatečná nabídka vzdělávacích akcí je dle oslovených metodiků prevence jejich kvalita a možnost praktického využití v praxi.

Nebezpečí šikany spočívá především v ohrožení dítěte a jeho psychického a somatického zdraví. Pro splnění cíle odstranění šikany a dalších sociálně patologických jevů na našich školách, je do budoucna potřeba stále zlepšovat systém vzdělávání s postupným prosazováním celoživotního vzdělávání pedagogického sboru a zajištění stabilního toku financí pro tuto oblast.

7. Seznam použitých zdrojů

1. AUGER, Marie-Thérèse; BOUCHARLAT, Christiane. *Učitel a problémový žák*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005. 121 s. ISBN 80-7178-907-0.
2. BENDL, Stanislav. *Neukázněný žák - Cesta k institucionální pomoci*. 1. vyd., Praha : ISV nakladatelství, 2004. 100 s. ISBN 80-86642-36-4
3. BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd., Praha : nakladatelství ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
4. BOLDIŠ, P. Bibliografická citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 – Citace. Metodika a obecná pravidla. Verze 3.3. Poslední aktualizace 11.11.2004. 21 s.
Dostupný z WWW: < <http://www.boldis.cz/citace1.pdf> >.
5. BOLDIŠ, P. Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 : Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů. Verze 3.0. Poslední aktualizace 11.11.2004. 16 s.
Dostupný z WWW: < <http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>: >.
6. ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 1.vyd., Praha : Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.
7. ČECHOVÁ, Věra; MELLANOVÁ, Alena; KUČEROVÁ, Hana. *Psychologie a pedagogika II pro střední zdravotnické školy*. 1. vyd., Praha : Informatorium, 2004. 160 s. ISBN80-7333-028-8.
8. ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠIVÁ, Petra, et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.

9. DISMAN, M, *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd., Praha : Karolinum, 2002.374 s. ISBN 80-246-0139-7.
10. DOUBRAVA, Ladislav. Kamerový systém chtějí desítky škol. *Učitelské noviny*, 2007, roč. 110, č. 15, s. 4. ISSN 0139-5718.
11. DUNOVSKÝ, Jiří; DYTRYCH, Zdeněk; MATĚJČEK, Zdeněk, et al.. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 1995. 248 s. ISBN 80-7169-192-5.
12. FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika. Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd., Praha : Triton, 2008. 205 s. ISBN 978-80-7387-14-0
13. GAJDOŠOVÁ, Věra; HERÉNYIOVÁ, Gabriela. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1. vyd., Praha : Portál, 2006, 324 s. ISBN 80-7367-115-8.
14. HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd., Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-53. *ZÁKON* č. 124/1993Sb., o přestupcích
15. HAVLÍNOVÁ, Miluše, et al. *Program podpory zdraví ve škole : rukověť projektu*. 2. vyd., Praha : Portál, 2006. 311 s. ISBN 80-7367-059-3.
16. HUBÁČKOVÁ, Jitka. *Děti a jejich problémy* [online]. 2006 [cit. 2007-12-06]. Dostupné z WWW:
<<http://www.zkola.cz/zkedu/zaskolou/socialnepatologickejevyajejichprevence/socialnepatologickejevyajejichprevenceobecne/default.aspx>>.
17. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd., Praha : Grada, 2007. 260 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

18. JŮVA, Vladimír et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. 118 s. ISBN 80-85931-95-8
19. KARASOVÁ, Michelle. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem. Zásady a cvičení*. 1. vyd., Praha : Portál, 1995. 151 s. ISBN 80-7178-032-4.
20. KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd., Praha : Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7367-014-3.
21. KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách : příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd., Praha : Portál, 2000. 128 s. ISBN 80-7178-409-5.
22. KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005. 152 s. ISBN 80-7178-945-3.
23. MALÁ, Eva; PAVLOVSKÝ, Pavel. *Psychiatrie*. 1. vyd., Praha : Portál, 2002. 143 s. ISBN 80-7178-700-0.
24. MARTIN, Michael; WALMANOVÁ-GREENWOODOVÁ, Cynthie, et al.. *Jak řešit problémy dětí se školou*. 1. vyd., Praha : Portál, 1997. 322 s. ISBN 80-7178-125-8.
25. MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd., Praha : Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-882-x.
26. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení : Příloha č. 1 - Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování* [online]. 2003 [cit. 2008-02-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.sikana.cz/msmt-pok2000-pril1.html>>.

27. Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, Č. j.: 20 006/2007-51 [online]. 2007 [cit. 2008-02-12].

Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>>.

28. MŠMT. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008 [online]. 2005 [cit. 2008-02-18].

Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/strategie-prevence-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze>>.

29. MŠMT. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001 – 2004 [online]. 2006 [cit. 2007-11-05].

Dostupný z WWW:

<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/trategie_prevence_socialne_patologickych_jevu_2001_2004.doc>.

30. MŠMT. Vybrané termíny primární prevence. 2007 [cit. 2008-01-04].

Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/vybrane-terminy-primarni-prevence>>.

31. Nadace O₂ spouští kampaň proti šikaně [online]. 2007 [cit. 2007-11.23].

Dostupné z WWW: <<http://www.minimalizacesikany.cz/billboard.php3>>.

32. NEŠPOR, Karel. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd., Praha : Portál, 2001. 157 s. ISBN 80-7178-515-6.

33. NĚMCOVÁ, Pavlína. *Vztahy třídních kolektivů* [online]. 2006 [cit. 2007-12-29].
Dostupné z WWW: <<http://www.skolaonline.cz/scripts/detail.php?id=5006>>.
34. NOVÁK, Tomáš; CAPPONI, Věra. *Sám proti agresí*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1996. 123 s. ISBN 80-7169-253-0.
35. PETŘÍKOVÁ, Emilie. *Sborník příspěvků z 1. celostátní konference Školní šikanování* [online]. 2004 [2008-02-05].
Dostupné z WWW: <<http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?id=6>>.
36. PRAŠKO, Ján. *Jak se zbavit napětí, stresu a úzkosti*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003. 204 s. ISBN 80-247-0185-5.
37. PRŮCHA, Jan. *Vzdělávání a školství ve světě: základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. 1. vyd., Praha : Portál, 1999. 320 s. ISBN 80-7178-290-4.
38. ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd., Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-249-9.
39. ŘÍČAN, Pavel; KREJČÍŘOVÁ, Dana, et al. *Dětská klinická psychologie*. 4. vyd., Praha : Grada Publishing, 2006. 604 s. ISBN 80-247-1049-8.
40. SKÁCELOVÁ, Lenka. *Možnosti a meze primární prevence užívání návykových látek* [online]. 2006 [cit.2007-11-19].
Dostupné z WWW:
<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/semin/LP_PhDr_L_Skacelova.pdf>.

41. SLOMEK, Zdeněk. *Speciální pedagogika, etopedie* [online]. 2006 [cit. 2007-12-29]. Dostupný z WWW:
<http://64.233.183.104/search?q=cache:NK_OxqClIzAJ:www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzypodpurne-studijni-texty/rpb/kss/specialni_pedagogika_etopedieopora.pdf+le%C5%BE+b%C3%A1jiv%C3%A1&hl=cs&ct=clnk&cd=5&gl=cz>.
42. ŠTĚCH, Stanislav. *Násilí ve škole, násilí proti škole, násilí školy* [online]. 2006 [cit. 2008-03-18].
Dostupný z WWW :< <http://spp.ippp.cz/download/studijni-materialy/nasilveskole.pdf>>.
43. Ústav pro informace ve vzdělání. *Více než polovina škol řeší šikanu* [online]. 2007 [cit. 2008-03-20].
Dostupný z WWW:< www.uiv.cz/soubor/2676>.
44. VALIŠOVÁ, Alena; KASÍKOVÁ, Hana, et al.. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2007. 404 s. ISBN 978-80-347-1734-0.
45. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku, učební text pro posluchače husitské teologické fakulty UK*. Praha : Karolinum, 2001. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.
46. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené vyd., Praha : Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
47. VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd., Praha : Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.

48. Věstník MŠMT č. 1/2001. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. Čj.: 28 275/2000-22 [online]. 2000 [cit. 2008-02-19].

Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-sikanovani>>.

49. Věstník MŠMT č. 11/2003, *Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané*, Čj.: 25 884/2003-24 [online]. 2003 [cit. 2008-02-19]

Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/spoluprace-predskolnich-a-skolskych-zarizeni-s-policii-cr>>.

50. VOJTOVÁ, Věra. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 1.vyd., Brno : Masarykova univerzita, 2005. 94 s. ISBN 80-210-3532-3.

51. *VYHLÁŠKA* č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách, v platném znění

52. *VYHLÁŠKA* č. 262/2007 Sb. kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení, v platném znění

53. *VYHLÁŠKA* č. 130/1980 Sb., o výchovném poradenství, ve znění pozdějších předpisů, v platném znění

54. *Výroční zpráva 2006*. České Budějovice : Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, 2006. 12 s

55. Základní škola a mateřská škola, Helsinská 2732. *Školní vzdělávací program* [online]. Tábor : 2008 [cit 2008-03-25].

Dostupný z WWW: <http://www.7zs.tabor.cz/index_soubory/page0002.htm>.

56. *ZÁKON* č. 395/1991 Sb., České národní rady o školských zařízeních, v platném znění

57. *ZÁKON* č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění

58. *ZÁKON* č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění

59. *ZÁKON* č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění

60. *ZÁKON* č. 124/1993 Sb., o přestupcích, v platném znění

8. Klíčová slova

poruchy chování

sociálně patologické jevy

šikana

základní škola

prevence

agresivita

9. Přílohy

Příloha 1: Dotazník

Příloha 2. Otázky pro školní metodiky prevence Základní školy a mateřské školy Mikuláše z Husi a Základní školy a mateřské školy Helsinská

Příloha 3: Otázky pro metodika prevence sociálně patologických jevů při Pedagogicko-psychologické poradně v Táboře

Příloha 4: Otázky pro ředitele Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám

Příloha 5: Přehled časopisů o sociálně patologických jevech

Příloha 6: Aktuální nabídka akreditovaných programů MŠMT - Vzdělávání školních metodiků prevence

DOTAZNÍK

Jmenuji se Kateřina Vlková, studuji Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakultu. Tento dotazník se týká výskytu šikany na Základních školách v Táboře. Je zcela anonymní a bude sloužit pro účely napsání mé závěrečné diplomové práce.

.....
.....
Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým.
.....
.....

Škola:

Třída:

Pohlaví: chlapec dívka

1. Existuje šikana na tvé škole?

- a) ano
- b) ne

2. Který z následujících projevů bys považoval(a) za šikanování? (může být i více odpovědí)

a) nadávání	h) nevraživé pohledy
b) dotyky	i) osobní urážky
c) výsměch	j) urážky tvé rodiny
d) uhození	k) sexistické poznámky
e) strkání	l) opomíjení
f) braní věcí	m) jiné (napiš prosím jaké)
g) ničení věcí	

3. Víš o někom, komu je ve škole ubližováno?

- a) ano dívce
 chlapci
- b) ne

4. Viděl(a) jsi, jak bylo někomu ubližováno?

- a) ano
- b) ne

5. Pokud ano, jakým způsobem? (použij odpovědi z otázky č. 2)

.....

6. Ubližoval ti někdo?

- a) ano
- b) ne

7. Pokud ano, jakým způsobem? (použij odpovědi z otázky č. 2)

.....

8. Jak často ti bylo ubližováno?

- a) jednou
- b) několikrát
- c) téměř denně
- d) několikrát denně

9. Kde ti bylo ubližováno?

- a) ve třídě
- b) na chodbě
- c) v šatně
- d) na WC
- e) před školou
- f) v tělocvičně
- g) jinde (napiš prosím kde)

10. Pokud ti bylo ubližováno, komu jsi se svěřil(a)?

- a) učiteli
- b) rodičům
- c) kamarádovi
- d) komu jinému

11. Víš co dělat, setkáš-li se s případem šikany?

- a) ano
- b) ne

12. Komu se svěříš, pokud je šikanován tvůj kamarád(ka)?

- a) učiteli
- b) rodičům
- c) kamarádovi
- d) prarodičům
- e) nikomu
- f) linka důvěry
- g) jiná možnost (napiš prosím jaká)

13. Požádal(a) bys o pomoc svého učitele?

- a) ano (proč ?)
- b) ne (proč ?)

14. Je šikana u tebe ve škole velký problém?

- a) ano
- b) ne

Děkuji za vyplnění dotazníku.

Příloha 2

Otázky pro školní metodiky prevence Základní školy a mateřské školy Mikuláše z Husi a Základní školy a mateřské školy Helsinská:

1. Vyskytuje se šikana na vaší škole?
2. Myslíte si, že je problematika šikanování na vaší škole velký problém?
3. Jakým způsobem řešíte problematiku šikany?
4. Účastní se učitelé ve vaší škole seminářů a školení týkající se problematiky šikany?
5. Jakou úroveň mají dle Vašeho názoru tyto semináře?
6. Myslíte si, že je dostatečné množství informací týkajících se problematiky šikany?
7. Spolupracujete s některými institucemi při řešení problematiky šikany?
8. Jakou účinnost má tato spolupráce?
9. Co je dle Vašeho názoru největší překážkou při řešení problematiky šikany?
10. Řešíte v současné době nějaký případ šikany?

Příloha 3

Otázky pro metodika prevence sociálně patologických jevů při Pedagogicko-psychologické poradně v Táboře:

1. Oslovila vás v současné době některá z tábořských škol o pomoc při řešení šikany?
2. Obrací se na vás školy se žádostí o pomoc při řešení šikany?
3. Jakou formou spolupracujete se školami při řešení problematiky šikany?
4. Co je dle vašeho názoru největší překážka při řešení šikany a jiných sociálně patologických jevů?

Příloha 4

Otázky pro ředitele Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám:

1. Jaké jste za posledních 6 let připravili pro pracovníky ve školství vzdělávací programy oblasti prevence sociálně patologických jevů?
2. Jaký je ze strany škol a pedagogických pracovníků zájem o tyto vzdělávací aktivity?
3. Jaké další vzdělávací akce jste do budoucna pro pedagogy připravili?

Příloha 5

Časopisy o sociálně patologických jevech a jejich prevenci:

Sociální práce: <http://www.socialniproace.cz/>

Sociologický časopis: <http://www.soc.cas.cz/>

Prevence úrazů, otrav a násilí: <http://puon.wz.cz/>

Československá psychologie: <http://cspych.psu.cas.cz/index2.html>

Psychológia a patopsychológia dieťaťa: <http://www.aepress.sk/ppd/ppdhome.htm>

Psychoterapie: <http://psychoterapie.fss.muni.cz/>

Česká a slovenská psychiatrie:

<http://www.clsjep.cz/nts/casop/psychiatrie/psychiatrie.asp>

Esprit: <http://www.capz.cz/projekty/casopis-esprit/>

Adiktologie: <http://www.adiktologie.cz/>

Závislost a my: Bulletin Národní protidrogové centrály:
<http://www.mvcr.cz/policie/prezentace/npdc.html#bulletin>

Kriminalistika: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminal.htm>

České vězeňství: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=36

Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí: <http://www.bkb.cz/>

Právo a rodina:

<http://www.lindenakladatelstvi.cz/casopisyshop.html?page=viewelement&categoryid=253&elementid15>

Příloha 6

Aktuální nabídka akreditovaných programů MŠMT - Vzdělávání školních metodiků prevence

Vzdělávání školních metodiků prevence

Každý školní metodik prevence má možnost získat kvalifikaci pro svoji činnost studiem k výkonu specializovaných činností podle § 9 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Studium v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin ukončí obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí.

Po jejím úspěšném složení získává absolvent osvědčení.

Doposud byly akreditace MŠMT uděleny těmto subjektům:

a) Pedagogická fakulta UK v Praze IČO 00216208

Katedra školní a pedagogické psychologie

„Vzdělávací program pro učitele – školní metodiky prevence“

(250 hodin, účastnický poplatek 15 000,- Kč).

Akreditace č.j. 34 675/2005-25-487 do 16.12.2008

http://userweb.pedf.cuni.cz/uprps/katalog_new/spec.htm

* * * * *

b) Pedagogická fakulta MU Brno IČO 00216224

Oddělení dalšího vzdělávání

„Pregraduální příprava školních metodiků prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 10 000,- Kč).

Akreditace č.j. 28 008/2006-25-570 do 15.12.2009

<http://www.muni.cz/research/projects/1232>

* * * * *

c) Pedagogická fakulta ZČU v Plzni IČO 49777513

Katedra pedagogiky

„Studium metodiků prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 20 000,- Kč).

Akreditace č.j. 15 943/2006-25-385 do 30.6.2009

<http://dvpp.pedf.zcu.cz/S5.htm>

* * * * *

d) Pedagogická fakulta JU v Českých Budějovicích IČO 60076658

Katedra pedagogiky a psychologie

„Příprava metodiků prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 16 000,- Kč).

Akreditace č.j. 27 994/2006-25-560 do 22.2.2010

http://www.pf.jcu.cz/structure/other_departments/czv/dvpppripriprava_metodiku_prevence_spj.php

* * * * *

e) Univerzita Hradec Králové - Pedagogická fakulta IČO 62690094
Katedra pedagogiky a psychologie PdF UHK
„Studium k výkonu specializovaných činností - prevence sociálně patologických jevů“
(250 hodin, účastnický poplatek 14 280,- Kč).
Akreditace č.j. 11 356/2007-25-269 do 27.4.2010
<http://www.uhk.cz/uhk/301/i1045>

* * * * *

f) Ostravská univerzita v Ostravě - Pedagogická fakulta IČO 61988987
Centrum dalšího vzdělávání PdF
„Studium k výkonu spec. činností - prevence sociálně patologických jevů“
(270 hodin, účastnický poplatek 18 940,- Kč).
Akreditace č.j. 10 842/2006-25-180 do 28.4.2009
<http://www.osu.cz/index.php?id=786>;
http://pdf.osu.cz/cdv/dokumenty/pg_kurzy-200809.pdf

* * * * *

g) Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta IČO 61989592
Institut celoživotního vzdělávání
„Prevence sociálně patologických jevů“
(250 hodin, účastnický poplatek 16 000,- Kč).
Akreditace č.j. 27 469/2007-25-619 do 14.12.2010
<http://icv.upol.cz/>

* * * * *

h) Psychiatrická klinika 1. lékařské fakulty a VFN UK v Praze – Centrum adiktologie
IČO 00216208
„Specializační studium pro metodiky prevence - studium k výkonu specializačních činností“
(280 hodin, účastnický poplatek 15 960,- Kč)
Akreditace č.j. 23 443/2006-25-490 do 20.10.2009
<http://www.adiktologie.cz/articles.php?l=cz&cid=178&iid=829&acc=enb>

* * * * *

i) Centrum vzdělanosti Libereckého kraje IČO 71229230
„Studium k výkonu specializované činnosti prevence sociálně patologických jevů“
(250 hodin, účastnický poplatek 18 000,- Kč)
Akreditace č.j. 16 004/2006-25-262 do 30.6.2009
<http://www.metodikprevence.cz/>

* * * * *

j) P-CENTRUM Olomouc IČO 60803291
„Studium pro školní metodiky prevence – 250“
(250 hodin, účastnický poplatek 6 000,- Kč)
Akreditace č.j. 23 405/2006-25-462 do 20.10.2009
<http://www.p-centrum.cz/prevence/page.php/31>

* * * * *

k) Občanské sdružení Život bez závislostí IČO 60449179

„Studium k výkonu specializovaných činností - prevence sociálně patologických jevů - KVP“

(250 hodin, účastnický poplatek 9 000,- Kč)

Akreditace č.j. 29 367/2005-25-399 do 21.10.2008

<http://www.zivot-bez-zavislosti.cz/?s=KVP>

* * * * *

l) Občanské sdružení Život bez závislostí IČO 60449179

„KVP I. kompletní výcvik prevence“

(300 hodin, účastnický poplatek 12 000,- Kč)

Akreditace č.j. 15 952/2006-25-389 do 30.6.2009

<http://www.zivot-bez-zavislosti.cz/?s=KVP-I>

* * * * *

m) RESOCIA o.s. pro všestranný kulturní, sociální a tělesný rozvoj dětí a mládeže a pro další vzdělávání pedagogických pracovníků

Novosady 248, 751 14 Dřevohostice IČO 70862133

„Studium k výkonu specializovaných činností-prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 6 000,-Kč)

Akreditace č.j. 34 780/2005-25-460 do 16.12.2008

Kontakt: Mgr. Petr Spurný, mobil: 721 830 637, e-mail: resocia.spurny@seznam.cz

* * * * *

n) Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám Středočeského kraje, Nymburk, V Kolonii 1804

IČO 00641111

„Studium k výkonu specializovaných činností – prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 0 – 15 000,- Kč)

Akreditace č.j. 4821/2007-25-157 do 23.2.2010

<http://www.metodiciprevence.eu>

* * * * *

o) Sdružení Podané ruce, o. s. - I.E.S. / Institut vzdělávání v oblasti drog, závislostí /, Francouzská 36 , 602 00 Brno IČO 60557621

„Studium prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 15 000,- Kč)

Akreditace č.j. 11 313/2007-25-244 do 27.4.2010

http://www.podaneruce.cz/data/files/katalog-kurzu_2007_podzim_146.pdf

* * * * *

p) Centrum nové naděje, o. s., Dolní 96 , 738 01 Frýdek - Místek

IČO 70632031

„Prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 20 294,- Kč)

Akreditace č.j. 22 995/2007-25-436 do 12.10.2010

<http://www.cnnfm.cz/kurzy/kurzy1.php?&aktual=2>

* * * * *

q) Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Středisko služeb školám, Nemanická 7, 370 10 České Budějovice IČO 48208108

„Studium k výkonu specializovaných činností-prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 12 000,- Kč)

Akreditace č.j. 23 126/2007-25-526 do 12.10.2010

<http://www.zvas.cz/view.php?cisloclanku=2005122602>

* * * * *

r) Školské zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Královéhradeckého kraje IČO 62731882

„Studium k výkonu specializovaných činností - prevence sociálně patologických jevů“

(250 hodin, účastnický poplatek 16 000,- Kč).

Akreditace č.j. 23 095/2007-25-502 do 12.10.2010

http://www.cvkhhk.cz/cvis/detail.php?kurz=1189158133&ret=_01&from=/cvis/index.php&skrok=2007&polo=2

* * * * *

s) Pedagogicko psychologická poradna České Budějovice IČO 75050072

„Vzdělávací kurz sociálně nežádoucích jevů pro ŠMP“

(260 hodin, účastnický poplatek 16 500,- Kč).

Akreditace č.j. 3466/2008-25-55 do 22.2.2011

<http://www.pppcb.cz/cb/seminarecb.htm>

* * * * *

Výše uvedené a později akreditované programy naleznete na webové adrese:

<http://dvpp.msmt.cz/advpp/vybdvpp.asp> (oblast zájmu: studium k výkonu specializovaných činností, cílová skupina: učitel – metodik prevence; zobrazit seznam akcí).